

สิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระจังงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์

Community Rights in Water Management for Agricultural Purposes around
Bueng Krachang Ngam, Sala Daeng Subdistrict, Krok Phra District,
Nakhon Sawan Province

พระพรหมพัฒน์ จันทโชโต (ไทเดโชธนเศรษฐ์)¹ และสยาม ดำปรีดา²
Phra PromPat ChanTaChoTo (Thaidechothanaset) and Sayam Dampreeda

Received: July 22, 2025

Revised: September 26, 2025

Accepted: October 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระจังงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักสารานุกรมกับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำ และ 3) เสนอแนวทางในการบริหารจัดการสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำตามหลักสารานุกรม เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณโดยแจกแบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่น .978 กับผู้ใช้น้ำรอบบึงกระจังงามโดยใช้สูตรทาโร ยามาเนได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 319 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยเลือกแบบ

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: prompat.journal@gmail.com, Tel. 062-0602802

เจาะจงจำนวน 21 รูป/คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์และวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา พบว่า ระดับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระจังตามหลักสารานีธรรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.05$, S.D. = 0.69 และระดับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระจังตามแนวทางบริหารจัดการทรัพยากรร่วมของ Elinor Ostrom โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.01$, S.D. = 0.57 ขณะที่ความสัมพันธ์ของหลักสารานีธรรม กับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ในทางบวกหรือความสัมพันธ์กันในลักษณะที่คล้อยตามกันเป็นคู่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($r=0.617^{**}$) และแนวทางในการบริหารจัดการสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำตามหลักสารานีธรรม 6 พบว่า 1) การบริหารจัดการน้ำที่ดีเกิดจากการที่สมาชิกทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเท่าเทียมบนหลักของเหตุและผล 2) มีการกล่าวขอบคุณหรือชมเชยเมื่อได้รับการแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการน้ำ หรือทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มผู้ใช้น้ำ 3) สมาชิกผู้ใช้น้ำได้ตระหนักถึงกฎระเบียบความสำคัญในการบริหารจัดการน้ำ

คำสำคัญ: สิทธิชุมชน, การจัดการน้ำเพื่อการเกษตร, หลักสารานีธรรม 6

Abstract

This research aimed to: 1) examine community rights in water management for agricultural purposes around Bueng Krachang Ngam, Sala Daeng Subdistrict, Krok Phra District, Nakhon Sawan Province; 2) analyze the relationship between the principle of Saraniyadhamma and community rights in water management; and 3) propose guidelines for managing community rights in water governance based on the principle of Saraniyadhamma. The study employed a mixed-methods approach, comprising quantitative research using a questionnaire with a reliability coefficient of .978, distributed to water users around Bueng Krachang Ngam. The sample size of 319 respondents was determined using Yamane's formula. The data were analyzed

using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, standard deviation, and Pearson's correlation coefficient. Qualitative research was conducted through in-depth interviews with 21 purposively selected key informants, using a structured interview guide and descriptive content analysis. The findings revealed that the overall level of community rights in water management for agricultural purposes around Bueng Krachang Ngam, based on the principle of Saraniyadhamma, was high, with a mean score of 4.05 (S.D. = 0.69). The level of community rights in water management based on Elinor Ostrom's common-pool resource management framework was also high, with a mean score of 4.01 (S.D. = 0.57). Moreover, the relationship between the principle of Saraniyadhamma and community rights in water management was found to be statistically significant at the 0.01 level, showing a positive and consistent correlation ($r = 0.617^{**}$). The study proposed the following guidelines for managing community rights in water governance based on the six principles of Saraniyadhamma: 1) effective water management occurs when all members are able to express their opinions equally, guided by reason and logic; 2) members express gratitude or appreciation when problems in water management are resolved or when contributions benefit the water user group; and 3) members of the water user group are made aware of the rules and the importance of proper water management.

Keywords: Community Rights, Water Management for Agricultural Purposes, Six Saraniyadhamma Principles

บทนำ

ความเป็น“สิทธิชุมชน” ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยตั้งแต่พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมา จะให้ความสำคัญในเรื่องของการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่ง“สิทธิชุมชน” นั้นมีความเกี่ยวข้องและครอบคลุมถึง “การจัดสรรทรัพยากรน้ำ” ส่งผลให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดสรรทรัพยากรน้ำที่ตนมีอยู่ด้วยตนเอง (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2540) บนพื้นฐานของการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกัน โดย Elinor Ostrom กล่าวว่าสิทธิในการจัดสรรทรัพยากรตามแนวทางบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกันมีดังนี้ 1) สิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร (Access) 2) สิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร (Withdrawal) 3) สิทธิในการจัดการ (Management) คือ สิทธิที่อนุญาตให้ผู้มีสิทธิสามารถปรับเปลี่ยนสภาพของระบบทรัพยากรได้ รวมถึงกำหนดรูปแบบการใช้ทรัพยากรด้วย และ 4) สิทธิในการกีดกัน (Exclusion) คือ สิทธิที่กำหนดว่าใครสามารถเข้าใช้ประโยชน์จากระบบทรัพยากรได้หรือไม่ได้ และ 5) สิทธิในการขายหรือให้ยืมสิทธิทั้ง 4 ประเภทยกก่อนหน้า (Ostrom, 2015) ทั้งนี้ถ้าชุมชนไม่สามารถเรียนรู้ถึงสิทธิ และการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ด้วยตนเองก็จะเกิดสภาวะการเสียสมดุล ระหว่างชุมชนและธรรมชาติ รวมถึงการเกิดปัญหาระหว่างบุคคลภายในชุมชนมีผู้เสียประโยชน์และผู้ได้ประโยชน์ โดยที่ปัญหาเหล่านี้อาจนำมาซึ่งความขัดแย้งภายในชุมชน (นิตยา โพธิ์นอก และรัชวดี แสงมเหษณ์, 2560)

ในปัจจุบันจะพบว่าปัญหาการขาดแคลนน้ำที่เกิดขึ้นในประเทศไทยได้มีผลกระทบโดยตรงกับการเกษตรและแหล่งน้ำ ส่งผลเสียหายต่อกิจกรรมทางการเกษตร เช่น พื้นดินขาดความชุ่มชื้น พืชขาดน้ำ พืชชะงักการเจริญเติบโต ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพต่ำ รวมถึงปริมาณลดลง ปัญหาการขาดแคลนน้ำที่เกิดมีผลต่อการเกษตร มักเกิดในฤดูฝนที่มีฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานาน ส่วนใหญ่เกิดจากฝนแล้ง และทิ้งช่วง (อจณรี สิงโต, 2565) ความต้องการน้ำเพื่อการเกษตรกรรม การอุปโภค - บริโภค นับวันยังมีความต้องการเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งในบางปีฝนตกน้อยมีความแห้งแล้ง ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำอย่างที่กล่าวไปแล้วข้างต้น โดยปกติแล้วชุมชนมีความสามารถ และสิทธิในการจัดการน้ำ ซึ่งถือว่ามีความสอดคล้องกับ “สิทธิตามสภาพ (De Facto Right)” เป็นสิทธิที่ไม่จำเป็นต้องได้รับการรับรอง เพราะถือว่าสิทธินั้นเกิดขึ้นอยู่เองโดยธรรมชาติ (กิตติศักดิ์ ปรกติ,

2550) ทั้งนี้การไม่ยอมรับว่าชุมชนมีสิทธิ “อยู่แล้ว” ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในถิ่นที่ตนเองอยู่ คล้ายเป็นการปฏิเสธกระบวนการจัดสรรทางธรรมชาติ

บึงกระจังงามมีเนื้อที่ประมาณ 600 ไร่ และมีปริมาณความลึกอยู่ที่ 6 เมตร บรรจุน้ำได้ประมาณ 5.76 ล้านลูกบาศก์เมตรโดยที่บึงกระจังงามนั้นมีพื้นที่ครอบคลุมหมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 ตำบลศาลาแดง และหมู่ที่ 5 ตำบลนากลาง เป็นแหล่งน้ำชุมชนที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการเกษตร และการการประมง ซึ่งในปัจจุบันพบว่าบึงกระจังงามนั้นบางส่วนเกิดการตื้นเขิน แต่จะมีจุดลึกสุดบริเวณหน้าวัดกระจังงาม แต่ชาวบ้านก็ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในบริเวณนั้นได้ เนื่องจากเป็นที่อยู่อาศัยของปลา และเป็นเขตอภัยทาน ในช่วงเวลาที่ผ่านมานั้นทางหน่วยงานราชการไม่ว่าจะเป็นระดับจังหวัด และระดับอำเภอได้เล็งเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในเรื่องของทรัพยากรน้ำที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน โดยปกติแล้วชาวบ้านจะใช้ปริมาณน้ำเพื่อการเกษตรประมาณ 5.00 ล้านลูกบาศก์เมตร ในช่วงหน้าแล้งน้ำในบึงจะเหลือประมาณ 1.75 ล้านลูกบาศก์เมตร ส่งผลให้หน่วยงานราชการก็ได้สนับสนุนเครื่องจักรกล มาขุดลอกเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถรองรับปริมาณน้ำเพื่อให้บึงกระจังงามเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ รวมทั้ง ใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคและเกษตรกรรมในพื้นที่ ขณะที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลศาลาแดงได้มีการสนับสนุนเครื่องสูบน้ำให้แก่เกษตรกรเป็นประจำและในปัจจุบันก็ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานทรัพยากรน้ำที่ 2 โดยส่วนเครื่องกล (นครสวรรค์) ติดตั้งเครื่องสูบน้ำขนาด 12 นิ้ว จำนวน 1 เครื่อง สูบน้ำจากบึงกระจังงาม เพื่อช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนที่ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำทำการเกษตร โดยมีประชาชนได้รับประโยชน์จำนวน 400 ครัวเรือน พื้นที่การเกษตร 200 ไร่ และได้ทำการเริ่มสูบน้ำตั้งแต่วันที่ 6 มกราคม 2567 (สำนักงานทรัพยากรน้ำที่ 2, 2567) แต่ก็พบว่าไม่เพียงพอต่อความต้องการของกลุ่มเกษตรกร เนื่องจากในพื้นที่ดังกล่าวประชาชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกร ซึ่งมีพื้นที่ทางการเกษตรมากกว่า 4,000 ไร่ และมีความต้องการใช้น้ำต่อไร่อยู่ที่ 1,200 ลูกบาศก์เมตร และจะทำนาปรังเป็นส่วนมาก เป็นผลให้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ทรัพยากรน้ำ เมื่อความต้องการใช้น้ำในพื้นที่มีมากกว่าปริมาณน้ำที่มีอยู่ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ

ในการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ ผู้นำชุมชนได้เริ่มจัดตั้ง “กลุ่มผู้ใช้น้ำไฟฟ้า” เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการน้ำที่มีระบบและมีประสิทธิภาพมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การขาดแคลนทรัพยากรน้ำยังคงเป็นปัญหาหลักที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของเกษตรกร เกษตรกรจำเป็นต้องแบกรับค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นในการสูบน้ำเป็นเวลานาน เนื่องจากแหล่งน้ำอยู่ในระยะที่ห่างไกลและต้องอาศัยการใช้เครื่องสูบน้ำหลายทอดต่อเนื่องกัน นอกจากนี้ แม้จะมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดการน้ำในระดับชุมชน แต่ระบบการบริหารจัดการน้ำยังขาดประสิทธิภาพ ส่งผลให้ประชาชนบางส่วนไม่สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน จึงจำเป็นต้องย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพในพื้นที่อื่น อีกทั้งปัญหาการขาดแคลนน้ำยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในการจัดสรรทรัพยากรน้ำ เนื่องจากแต่ละครัวเรือนหรือกลุ่มเกษตรกรมีระดับความต้องการใช้น้ำที่แตกต่างกัน อันนำไปสู่ความตึงเครียดและข้อขัดแย้งด้านผลประโยชน์ภายในชุมชน ดังนั้น แม้ว่าการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำไฟฟ้าจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาการจัดการน้ำ แต่การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำยังคงเป็นภารกิจหลักที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายอย่างต่อเนื่อง

สำหรับการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น และเป็นผลให้ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาให้รู้ถึงสิทธิของชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนรอบบึงกระเจิงงาม รวมถึงหาความสัมพันธ์ของหลักสารานีธรรม 6 กับการจัดการสิทธิของชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนรวมถึงการแนวทางในการประยุกต์หลักสารานีธรรม ในการจัดการสิทธิของชุมชนรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งของชุมชนที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

วัตถุประสงค์

- 1 เพื่อศึกษาสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์
- 2 เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักสารานีธรรมกับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์

3 เพื่อเสนอแนวทางในการส่งเสริมสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักสาราณียธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย

1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิชุมชน การจัดการน้ำเพื่อการเกษตร และหลักสาราณียธรรม 6

2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักสาราณียธรรมกับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ในพื้นที่ชุมชนรอบบึงกระเจิงงามของตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ โดยศึกษาได้มาจากผู้ใช้น้ำรอบบึงกระเจิงงาม จำนวน 319 คน ที่ได้จากสูตรของทาโร ยามาเน (Taro Yamane) จากผู้ใช้น้ำทั้งหมด รวมจำนวน 1,560 คน ซึ่งใช้ระดับความเชื่อมั่นที่ 0.05 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ที่มีความเชื่อมั่นค่าความเชื่อมั่น 0.987 สถิติที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย คือ สถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deflection) และสถิติอ้างอิง คือ สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) สำหรับการทดสอบสมมติฐานวิเคราะห์โดยหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient)

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) โดยกำหนดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักธรรม, ผู้แทนฝ่ายปกครอง, ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์, ผู้เชี่ยวชาญด้านทรัพยากรน้ำ, ตัวแทนกลุ่มผู้ใช้น้ำ และประชาชน เพื่อรวบรวมข้อมูลข้อเท็จจริงที่ชัดเจนสามารถอธิบายเสริมสนับสนุนข้อโต้แย้งต่าง ๆ และเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจ รวมถึงการเสนอแนะข้อคิดเห็นในประเด็นที่มีข้อขัดแย้งหรือเห็นควรเพิ่มเติมความรู้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นโดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 21 รูป/คน จำแนกเป็น 6 กลุ่มสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภोगโรกพระ จังหวัดนครสวรรค์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 187 คน คิดเป็นร้อยละ 58.60 อายุของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 105 คน คิดเป็นร้อยละ 32.90 การศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ระหว่างการศึกษาระดับมัธยมศึกษา / ปวช. จำนวน 121 คน คิดเป็นร้อยละ 37.90 อาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร(ทำนา/ทำไร่) จำนวน 278 คน คิดเป็นร้อยละ 77.70 และรายได้ต่อเดือน ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ 10,000-15,000 บาท มีจำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 26.00

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ระดับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภोगโรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสารานุกรมโดยภาพรวม

(n = 319)

ข้อ	ระดับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตามหลักสารานุกรม	ระดับความเห็น		การแปลผล
		$\bar{X}$	S.D.	
1.	ด้านเมตตากายกรรม (การที่เกษตรกรผู้ใช้น้ำรอบบึงกระเจิงงามได้กระทำความดีต่อกัน)	4.11	0.71	มาก
2.	ด้านเมตตาวจีกรรม (การที่เกษตรกรผู้ใช้น้ำรอบบึงกระเจิงงามพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความจริงใจมีการปรึกษาหารือกันเมื่อเกิดปัญหาน้ำไม่เพียงพอ)	4.09	0.73	มาก
3.	ด้านเมตตามโนกรรม (การที่เกษตรกรผู้ใช้น้ำรอบบึงกระเจิงงามมีความคิดที่ดี มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน)	4.05	0.74	มาก
4.	ด้านสาธารณโภคีตา (การที่เกษตรกรผู้ใช้น้ำรอบบึงกระเจิงงามรู้จักที่จะแบ่งปัน และจัดสรรทรัพยากรน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัด)	4.06	0.72	มาก

ข้อ	ระดับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึง กระจางม ตามหลักสารานีธรรม	ระดับความเห็น		การแปลผล
		$\bar{X}$	S.D.	
5.	ด้านสิทธิสามัญญตา (การที่เกษตรกรผู้ใช้น้ำรอบบึงกระจางมได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำร่วมกัน)	4.05	0.70	มาก
6.	ด้านสิทธิสามัญญตา (การที่เกษตรกรผู้ใช้น้ำรอบบึงกระจางมมีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกันคิดในสิ่งที่ตรงกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ)	36.9	0.77	มาก
รวมเฉลี่ย		4.05	0.69	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับสิทธิของชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระจางม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสารานีธรรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.05$, S.D. = 0.69

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระจางม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสารานีธรรม มากที่สุดอยู่ที่ด้านเมตตากายกรรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.11$ รองลงมา คือ ด้านเมตตาวจกรรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.09$, ด้านสาธารณโภคิตา มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.06$, ด้านสิทธิสามัญญตา และด้านเมตตามโนกรรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.05$, และด้านที่มีระดับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระจางม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสารานีธรรม ต่ำที่สุดอยู่ที่ด้านทวิสามัญญตา มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.96$ ของผู้ที่ตอบแบบสอบถาม ซึ่งระดับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระจางมโดยภาพรวมทั้ง 6 ด้านอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 2 ระดับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภोगโรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม

(n =319)

ข้อ	สิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม	ระดับความเห็น		การแปลผล
		$\bar{X}$	S.D.	
1.	ด้านสิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร (การคัดกรองบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำในบึงกระเจิงงาม)	4.10	0.67	มาก
2.	ด้านสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร (วัตถุประสงค์ของสมาชิกกลุ่มในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำในบึงกระเจิงงาม)	3.98	0.71	มาก
3.	ด้านสิทธิในการจัดการ (การตั้งเป้าประสงค์ และการวางแผนงานของกลุ่ม)	3.96	0.68	มาก
4.	ด้านสิทธิในการกีดกัน (กลุ่มผู้ใช้น้ำมีอำนาจในการจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรน้ำในบึงหลวง หรือมีสิทธิให้ผู้ใดผู้หนึ่งไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรน้ำได้)	3.99	0.79	มาก
5.	ด้านสิทธิในการขายหรือให้ยืมสิทธิทั้ง 4 ประเภทก่อนหน้านี้(สมาชิกผู้ใช้น้ำมีอำนาจในการแบ่งปันทรัพยากรน้ำให้กับเพื่อนสมาชิกผู้ใช้น้ำหรือสละสิทธิการใช้น้ำให้กับบุคคลอื่น)	4.03	0.78	มาก
รวมเฉลี่ย		4.01	0.57	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับสิทธิของชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภोगโรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ตามมิติของ (Elinor Ostrom) โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.01$, S.D. = 0.57

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภोगโรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ มากที่สุดอยู่ที่ด้านสิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.10$ รองลงมาอยู่ที่ด้านสิทธิในการขายหรือให้ยืมสิทธิทั้งประเภทก่อนหน้านี้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.03$, ด้านสิทธิในการกีดกัน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X}$

= 3.99 และด้านสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.98$ ส่วนด้านที่มีระดับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ต่ำที่สุดอยู่ที่ด้านสิทธิในการจัดการมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.96$ ของผู้ที่ตอบแบบสอบถาม โดยภาพรวมทั้ง 5 ด้านอยู่ในระดับมาก

2. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักสาราณียธรรมกับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ (0.01) โดยมีโดยมีความสัมพันธ์ในทางบวกหรือความสัมพันธ์กันในลักษณะที่คล้อยตามกันเป็นคู่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง Pearson Correlation (r) (0.617**) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า คู่ของด้านด้านสาธารณโภคีตา (X4) กับด้านสิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร (Y1) มีค่าความสัมพันธ์สูงที่สุด ($r = 0.842^{**}$) รองลงมา ได้แก่ คู่ของด้านศีลสามัญญตา (X5) กับด้านสิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร (Y1) มีค่าความสัมพันธ์อยู่ที่ ($r = 0.819^{**}$) และน้อยที่สุด ได้แก่ คู่ของด้านทฎฐิสามัญญตา (X6) กับ ด้านสิทธิในการกีดกัน (Y4) มีค่าความสัมพันธ์อยู่ที่ ($r = 0.226^{**}$)

3. แนวทางในการส่งเสริมสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักสาราณียธรรม พบว่า กลุ่มผู้ใช้น้ำไฟฟ้าหรือเกษตรกรในบึงกระเจิงงามทุกคนพวกเขายู่ด้วยกันเปรียบเสมือนเป็นครอบครัวเดียวกันการให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุนในการกระทำต่าง ๆ หรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เป็นปกติ ด้วยขนาดของหมู่บ้านบริบททางสิ่งแวดล้อมทุกคนมีพื้นที่ทำไร่-นาใกล้เคียงกันการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นเรื่องที่เขากระทำปฏิบัติต่อกันจนเป็นวัฒนธรรมทำให้สมาชิกทุกคนรู้สึกว่าเขาได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนสมาชิกกลุ่มเป็นอย่างดี จึงเป็นผลให้การที่จะมาทะเลาะหรือมีปัญหากันในเรื่องของการใช้ทรัพยากรน้ำเป็นไปค่อนข้างยาก ถ้ามีปัญหาในเรื่องของการจัดการน้ำจะเน้นไปที่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือขอข้อเสนอแนะร่วมกันเพื่อเป็นทางออกเสียมากกว่า การบริหารจัดการน้ำที่ดีกลุ่มสมาชิกควรมีการปรึกษาหารือกันด้วยเหตุผลอยู่เสมอ โดยเฉพาะในเรื่องของการบริหารจัดการน้ำที่กลุ่มสมาชิกสามารถพูดคุย ปรึกษาหารือเพื่อสามารถหาแนวทางหรือวิธีการแก้ไขร่วมกันได้ จากห้วงเวลาที่ผ่านมาเมื่อเกิดน้ำแล้งสมาชิกภายในกลุ่มมีการเสียสละ เมื่อมีเพื่อนสมาชิกคนใด

คนหนึ่งเดือดร้อน เช่น ปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการทำเกษตรเพื่อนสมาชิกสามารถแบ่งปันหรือเสียสละเรื่องน้ำได้ จากปัจจัยหลายปัจจัยส่งผลให้กลุ่มผู้ใช้น้ำไฟฟ้าหรือเกษตรกรผู้ใช้น้ำรอบบึงกระเจิงามมีการบริหารจัดการน้ำที่ดี โดยที่ปริมาณน้ำที่ถูกจัดสรรขึ้นมีปริมาณที่เพียงพอต่อกลุ่มสมาชิกผู้ใช้น้ำ สมาชิกทุกคนภายในกลุ่มมีการใช้น้ำอย่างพอดี ไม่มีการกักตุนน้ำเกินความเหมาะสมสามารถรอคอย หรืออดทนในการแจกจ่าย หรือกระจายน้ำได้โดยไม่แทรกแซงเพื่อนสมาชิกด้วยกัน รวมถึงถ้ามีปริมาณน้ำที่ไม่เพียงพอต่อการเกษตรสมาชิกภายในกลุ่มมักจะช่วยเหลือ หรือแบ่งปันทรัพยากรน้ำซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังเป็นการที่สมาชิกผู้ใช้น้ำตระหนักถึงกฎระเบียบความสำคัญในการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งกฎระเบียบ หรือข้อบังคับดังกล่าวนี้เป็นเจตนารมณ์ของทุกคน ทุกคนจึงเคร่งครัดในการปฏิบัติ ถ้ามีบุคคลใดบุคคลหนึ่งละเมิดจะมีการพูดคุยกันก่อน และหากยังกระทำหรือปฏิบัติเช่นเดิมจะได้รับบทลงโทษ ซึ่งการลงโทษของกลุ่มมิได้ทำโดยภาระการจากประธานกลุ่ม แต่จะเป็นความเห็นจากคณะกรรมการผู้ใช้น้ำไฟฟ้า และสมาชิกภายในกลุ่มในการให้บทลงโทษท้ายที่สุดการบริหารจัดการน้ำที่ดีของบึงกระเจิงามจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าสมาชิกภายในกลุ่มไม่มีการเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อยู่เสมอ และให้ความสำคัญในการแสดงความคิดเห็นของเพื่อนสมาชิกด้วยกันอย่างเท่าเทียมกัน บนหลักการของเหตุและผลในการหาทางออกร่วมกัน อีกทั้งมีการการกล่าวชมเชย หรือขอบคุณเพื่อนสมาชิกด้วยกันเมื่อได้รับการแก้ไขปัญหในการบริหารจัดการน้ำ หรือทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มผู้ใช้น้ำ

อภิปรายผลการวิจัย

ระดับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสาราณียธรรม ด้านสิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะว่า มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำในบึงกระเจิงามเพื่อการเกษตรเป็นหลัก เกษตรกรหรือองค์กรผู้ใช้น้ำจึงให้ความสำคัญต่อการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพันธ์ศักดิ์ สายเกียรติวงศ์ และคณะ (2565) พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักคือทำนา ทำสวน ทำไร่ เป็นหลักและให้ความสำคัญในการใช้ทรัพยากรน้ำเมื่อปริมาณน้ำที่จำเป็นนั้นไม่

เพียงพอต่อการทำเกษตรกรรมในแต่ละฤดู จะส่งผลให้ผู้ที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลหรือพัฒนาแหล่งน้ำ

ระดับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอกอพระ จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสารานุกรม ด้านสิทธิในการจัดการ อยู่ในระดับมากที่สุดนี้เป็นเพราะว่า มาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำมีส่วนร่วมในการจัดการในเรื่องต่าง ๆ เช่น การมีส่วนร่วมในการสร้างกฎกติกา หรือแนวทางปฏิบัติร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำของกลุ่มในแต่ละปี ให้มีแนวทางการแจกจ่ายน้ำของกลุ่มในแต่ละปีให้มีประสิทธิภาพเพียงพอ แจกจ่ายน้ำด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมกัน การออกกติกาเพื่อบังคับใช้ร่วมกันภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอัษฎา บุชพงศ์ (2557) พบว่า ภายในชุมชนมีการจัดประชุมกลุ่มย่อยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับกติกา/มาตรการที่ควรกำหนดเพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรสัตว์น้ำในพรุฉิมพลี เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน มีการจัดเวทีร่วมกันออกแบบการสร้างกติกาโดยชุมชน เพื่อชุมชน เป็นมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรสัตว์น้ำในพรุฉิมพลีอย่างยั่งยืนโดยใช้ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย รวมถึงนำเสนอกติกาต่อสาธารณะชนเพื่อเป็นมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรสัตว์น้ำในพรุฉิมพลีอย่างยั่งยืนในที่ประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อขอความคิดเห็น และชุมชนสามารถปรับปรุงกติกา/มาตรการฯ ตามความคิดเห็นของที่ประชุม และจัดทำเป็นเอกสาร/ป้ายประกาศ ฯลฯ เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

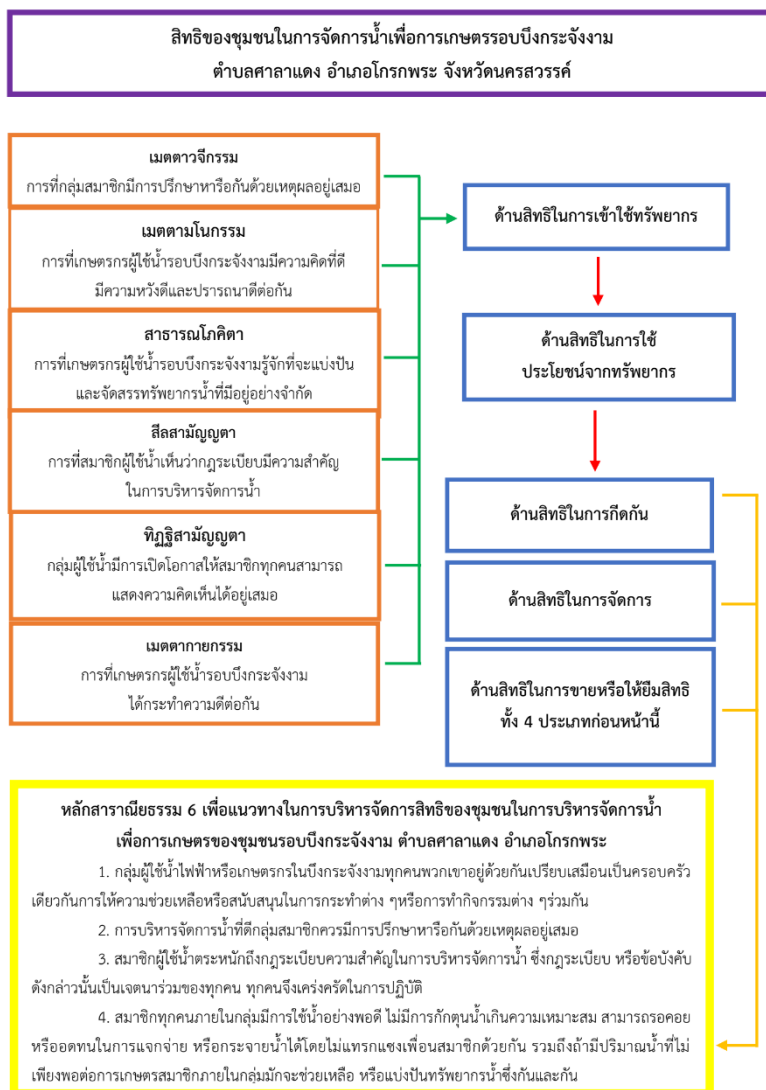
ระดับสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอกอพระ จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสารานุกรม ด้านสิทธิในการกีดกัน อยู่ในระดับมากที่สุดนี้เป็นเพราะว่า กลุ่มผู้ใช้น้ำไฟฟ้าบ้านกระเจิงงามมีกฎระเบียบ หลักการปฏิบัติที่เป็นเกณฑ์ส่งผลให้ปัญหาต่าง ๆ ในเรื่องของการกีดกันทรัพยากรไม่เกิดขึ้น ทุกคนล้วนตระหนักถึงความเป็นสิทธิและการปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน การสูบน้ำเป็นไปตามคิวของตนที่ได้รับ ไม่มีการแทรกแซงกัน เว้นเสียว่าได้รับความเดือดร้อนมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชนิษฐา ยกชื่อ (2559) พบว่า การทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐและชาวบ้านนั้น การพูดคุยกัน ทำความเข้าใจกัน พยายามทำระบบการพัฒนาพื้นที่จากพื้นฐานปัญหาของชุมชน ทำงานจากข้างล่างไปสู่

ข้างบน ซึ่งสามารถสร้างรูปแบบการทำงานที่เข้าใจและแก้ไขปัญหาได้จริง หลักการทำงานที่สำคัญ ได้แก่ การเข้าไปเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน พยายามลดบทบาทความเป็นเจ้าหน้าที่ของภาครัฐลงขณะทำงานกับชุมชน ร่วมกระบวนการคิด ค้นหาคำตอบ แก้ไขปัญหา และร่วมแลกเปลี่ยนแนวคิดกับชาวบ้านอย่างตรงไปตรงมา เพื่อจะไปทราบถึงแนวคิด กระบวนการทำงาน มุมมองของทั้งสองฝ่าย คือ ชาวบ้านและรัฐ พยายามหาทางเลือกให้กับชาวบ้านมากกว่าการตัดทางเลือก ปฏิบัติงานร่วมกับชาวบ้านเปรียบเสมือนการทำงานของคนครอบครัวเดียวกัน ปรับใช้กฎหมายให้เข้ากับบริบทพื้นที่ชุมชน

แนวทางในการส่งเสริมสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักสาราณียธรรม พบว่า การใช้ทรัพยากรน้ำในบึงกระเจิงงามนั้น มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำไฟฟ้าบ้านบึงกระเจิงงามอย่างเป็นรูปธรรม และภายในกลุ่มได้มีประธานและคณะกรรมการเป็นผู้ดูแลเครื่องสูบน้ำ จัดคิวสูบน้ำให้กับสมาชิก เพื่อให้การจัดการทรัพยากรน้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเท่าเทียม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอำพา แก้วก่าง และคณะ (2564) พบว่า ชุมชนในหมู่บ้านได้จัดตั้ง “คณะกรรมการน้ำ” เพื่อดูแลเครื่องสูบน้ำสำหรับสูบน้ำใช้เพื่อการทำนาเท่านั้น นอกจากนี้ สมาชิกผู้ใช้น้ำไฟฟ้าบ้านบึงกระเจิงงามได้ตระหนักถึงกฎระเบียบความสำคัญในการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งกฎระเบียบ หรือข้อบังคับดังกล่าวนี้เป็นเจตนารมณ์ของทุกคน ทุกคนจึงเคร่งครัดในการปฏิบัติ ถ้ามีบุคคลใดบุคคลหนึ่งละเมิดจะมีการพูดคุยกันก่อน และหากยังกระทำหรือปฏิบัติเช่นเดิมจะได้รับบทลงโทษ ซึ่งการลงโทษของกลุ่มมิได้ทำโดยภาระการจากประธานกลุ่ม แต่จะเป็นความเห็นจากคณะกรรมการผู้ใช้น้ำไฟฟ้า และสมาชิกภายในกลุ่มในการให้บทลงโทษ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kongthong & Ratanachai (2012) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ภาคประชาสังคมในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” กล่าวว่า การมีข้อกฎหมายหรือกฎระเบียบที่ชัดเจนในเรื่องของการใช้ทรัพยากรจะส่งผลให้ภาคประชาสังคมตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรร่วมกัน และไม่ขัดแย้งหรือเกิดการแข่งขันกันในการใช้ทรัพยากร

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง “สิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระเจิงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์” ผู้วิจัยขอเสนอองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาสิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระจังงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้ สิทธิชุมชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรรอบบึงกระจังงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ในด้านการเข้าใช้ทรัพยากรประกอบด้วย การที่เกษตรกรผู้ใช้น้ำรอบบึงกระจังงามได้กระทำความดีต่อกัน เช่น การที่กลุ่มสมาชิกมีการให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุนในการกระทำต่าง ๆ หรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน (เมตตากรรม) เมื่อมีปัญหาในเรื่องของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ กลุ่มสมาชิกมีการปรึกษาหารือกันด้วยเหตุผลอยู่เสมอเน้นไปที่การปรึกษาหารือ เพื่อหาแนวทางหรือวิธีการในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว (เมตตาจริกรรม)

นอกจากนี้ในด้านความรู้สึกนึกคิด กลุ่มสมาชิกผู้ใช้น้ำไฟฟ้าบ้านบึงกระจังงามทุกคนล้วนมีความคิดที่ดี มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน เช่น สมาชิกภายในกลุ่มมีการเสียสละ เมื่อมีเพื่อนสมาชิกเดือดร้อน เช่น ปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการทำเกษตรเพื่อนสมาชิกสามารถแบ่งปันหรือเสียสละเรื่องน้ำได้ ขณะที่ในด้านอารมณ์ความรู้สึก สมาชิกผู้ใช้น้ำต่างรู้สึกสุขใจในการช่วยเหลือเพื่อนสมาชิกด้วยกันที่มีปัญหา โดยมองว่าความสัมพันธ์ของเพื่อนสมาชิกกลุ่มใช้น้ำเหมือนพี่น้องหรือครอบครัวเดียวกัน (เมตตาโมกกรรม) และปัจจัยที่ขาดไม่ได้ คือ การที่เกษตรกรผู้ใช้น้ำรอบบึงกระจังงามรู้จักที่จะแบ่งปัน และจัดสรรทรัพยากรน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้มีปริมาณที่เพียงพอต่อกลุ่มสมาชิกผู้ใช้น้ำ รวมถึงเป็นการที่สมาชิกทุกคนภายในกลุ่มมีการใช้น้ำอย่างพอดี ไม่มีการกักตุนน้ำเกินความเหมาะสม สามารถรอคอย หรืออดทนในการแจกจ่าย หรือกระจายน้ำได้โดยไม่แทรกแซงเพื่อนสมาชิกด้วยกัน อีกทั้งถ้ามีปริมาณน้ำที่ไม่เพียงพอต่อการเกษตรสมาชิกภายในกลุ่มมักจะช่วยเหลือ หรือแบ่งปันทรัพยากรน้ำซึ่งกันและกัน (สาธารณโภคิตา)

ขณะเดียวกันการที่กลุ่มผู้ใช้น้ำไฟฟ้าบ้านบึงกระจังงามจะมีสิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากรต้องอาศัยปัจจัยในเรื่องของกฎระเบียบ โดยที่ทุกคนที่เป็นสมาชิกล้วนตระหนักและให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างมาก ซึ่งกฎระเบียบหรือข้อปฏิบัติของกลุ่มเป็นข้อกำหนดที่สมาชิกทุกคนได้กระทำร่วมกัน (ศีลสามัญญตา) ทั้งนี้สิ่งที่สำคัญที่สุดในการรวมกลุ่มผู้ใช้น้ำคือการที่ผู้ใช้น้ำเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อยู่เสมอ และให้ความสำคัญในการแสดงความคิดเห็นของเพื่อนสมาชิกด้วยกันอย่างเท่าเทียมกัน ถ้าความคิดเห็นของเพื่อนสมาชิกไม่ตรงกันทางกลุ่มจะใช้

เหตุผลในการหาแนวทางออกร่วมกัน รวมถึงมีการกล่าวชมเชย หรือขอบคุณเพื่อนสมาชิกด้วยกัน เมื่อเขาได้แก้ปัญหการบริหารจัดการน้ำ หรือทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มผู้ใช้น้ำ (ทฤษฎีสามัญญตา) ทั้งหมดที่กล่าวไปข้างต้นจึงส่งผลให้เกษตรกรรอบบึงกระจังงามมีสิทธิในการเข้าถึงการใช้ทรัพยากรน้ำในบึงกระจังงาม

แนวทางในการบริหารจัดการสิทธิของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนรอบบึงกระจังงาม ตำบลศาลาแดง อำเภอโกรกพระ นครสวรรค์

1. กลุ่มผู้ใช้น้ำไฟฟ้าหรือเกษตรกรในบึงกระจังงามทุกคนพวกเขายู่ด้วยกันเปรียบเสมือนเป็นครอบครัวเดียวกันการให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุนในการกระทำต่าง ๆ หรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน
2. การบริหารจัดการน้ำที่ดีกลุ่มสมาชิกควรมีการปรึกษาหารือกันด้วยเหตุผลอยู่เสมอ
3. สมาชิกผู้ใช้น้ำตระหนักถึงกฎระเบียบความสำคัญในการบริหารจัดการน้ำซึ่งกฎระเบียบ หรือข้อบังคับดังกล่าวนี้เป็นเจตนารมณ์ของทุกคน ทุกคนจึงเคร่งครัดในการปฏิบัติ
4. สมาชิกทุกคนภายในกลุ่มมีการใช้น้ำอย่างพอดี ไม่มีการกักตุนน้ำเกินความเหมาะสม สามารถรอคอย หรืออดทนในการแจกจ่าย หรือกระจายน้ำได้โดยไม่แทรกแซงเพื่อนสมาชิกด้วยกัน รวมถึงถ้ามีปริมาณน้ำที่ไม่เพียงพอต่อการเกษตรสมาชิกภายในกลุ่มมักจะช่วยเหลือหรือแบ่งปันทรัพยากรน้ำซึ่งกันและกัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐควรมีนโยบายการขยายพื้นที่ท่อส่งน้ำ เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่อื่นมีสิทธิในการใช้งานทรัพยากรด้วย
2. หน่วยงานภาครัฐควรมีการควบคุมดูแลการการฝ่าฝืนกฎเมื่อน้ำแดงหรือน้ำแล้งอย่างเคร่งครัด

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. สิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร ควรมีการปลูกจิตสำนึกกับผู้ใช้รูปแบบไม่เหมาะสม ให้ตระหนักถึงผู้อื่นที่ใช้ทรัพยากรร่วมกันและต้องคิดถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นต่อทรัพยากรด้วย
2. สิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ประชาชนควรมีความตระหนักถึงหลักการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน หากประชาชนโดยรอบมีการทำการประมงที่มากเกินไป หรือหลักรอบช่วงเวลาที่เขาหาที่มีภารกิจอื่น ฝ่าฝืนกฎที่รัฐตั้งขึ้นมา ก็จะทำให้ทรัพยากรหมดไป หรือเจริญโตไม่ทันต่อความต้องการของประชาชน อาจทำให้อาชีพของประชาชนเสียหายและเสียรายได้ได้
3. สิทธิในการจัดการ ผู้ที่เป็นบุคคลมีสิทธิตัดสินใจในการบริหารจัดการเรื่องน้ำนี้ ต้องมีความตระหนักหรือถึงส่วนร่วมมากกว่าพวกพ้องเป็นการตัดสินใจอย่างเป็นธรรมเพื่อป้องกันปัญหาการทะเลาะกันของประชาชน
4. สิทธิในการกีดกัน ภาครัฐหรือภาคเอกชนควรมีการลงโทษอย่างเข้มงวดและสามารถสร้างไม่ให้ประชากรใช้ทรัพยากรในบึงกระเจิงงานได้ตามเวลาที่กำหนดหรืออาจมีการงดใช้ตลอดไปเพื่อเป็นการคำนึงถึงทรัพยากรภายในบึงให้ยั่งยืนอยู่ให้ประชาชนในพื้นที่ใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนาน
5. สิทธิในการขายหรือให้ยืมสิทธิทั้ง 4 ด้วยกลุ่มผู้ใช้น้ำไฟฟ้าก่อตั้งมานานสมาชิกทุกคนเปรียบเสมือนคนในครอบครัวเดียวกัน การเสียสละในเรื่องของทรัพยากรน้ำเป็นสิ่งที่พวกเขาพึงปฏิบัติอย่างเป็นธรรมเนียม ทุกคนที่อยู่ในกลุ่มผู้ใช้น้ำไฟฟ้าสามารถเสียสละควิน้ำให้กันและกันได้ ถ้าเพื่อนสมาชิกคนใดคนหนึ่งได้รับความเดือดร้อนนอกจากนี้การมีกฎกติกาที่ทุกคนสร้างขึ้นร่วมกันตั้งแต่แรกเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติร่วมกันส่งผลให้สมาชิกกลุ่มทุกคนเคารพในกฎกติกาที่ตนเองสร้างขึ้น เป็นผลให้ปัญหาในเรื่องของการจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำไฟฟ้ามีค่อยเกิดขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2550). *สิทธิของบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน*. สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

- ชนิษฐา ยกชื่อ (2559) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านแม่สะแง๊ะ หมู่ 15 ตำบลทาภาคนเหนือ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. [วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์] มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิตยา โพธิ์นอก และรัชวดี แสงมเหหมัด. (2565). การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเพื่อใช้สิทธิในการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สถาบันพระปกเกล้า.
- พันธ์ศักดิ์ สายเกียรติวงศ์ และคณะ (2565) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมการใช้ทรัพยากรน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำพื้นที่ลุ่มน้ำเกียน. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 13(2),181-192.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. (2540, 11 ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 114, ตอนที่ 55 ก, หน้า 10.
- สำนักงานทรัพยากรน้ำที่ 2. (2567). การติดตั้งเครื่องสูบน้ำ. <https://www.facebook.com/profile/100064870530777/search/?q=%>.
- อัจฉรี สิงโต. (2565). ภัยแล้งทางการเกษตรของไทย. https://webapp.udd.go.th/lpd/node_modules/Article_Lpd/Article_Lpd1_1/
- อัษฎา บุชบงค์. (2557). การกำหนดกติกาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรสัตว์น้ำในป่าพรุฉิมพลีอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. (รายงานการวิจัย). โครงการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.
- อำพา แก้วกำกั และคณะ. (2564) สิทธิชุมชนในการจัดสรรทรัพยากรน้ำโดยใช้แนวทางสันติวิธี: กรณีศึกษาพื้นที่ต้นน้ำของประเทศไทย: รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์. (รายงานการวิจัย). สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Kongthong, O. & Ratanachai, C. (2012). Civil Society in the Songkla Lake Basin. *CRBOM Small Publications Series*, 45, 1-9.
- Ostrom, E. (2015). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press.

สิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตร ในตำบลมหาโพธิ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์

Rights to the Allocation of Water Resources for Agricultural Purposes in
Maha Pho Subdistrict, Kao Liao District, Nakhon Sawan Province, Based on
the Principles of Ditthadhammakattha Benefits

ประทีป ยิ้มแพร่¹ และอัครเดช พรหมกัลป์²

Pratheep Yimprae and Akaradecha Brahmakappa

Received: July 31, 2025

Revised: September 29, 2025

Accepted: October 25, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ 2) ศึกษาความสัมพันธ์ของหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์กับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตร และ 3) เสนอแนวทางในการส่งเสริมการใช้สิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตร ใช้แบบการวิจัยแบบผสมวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจากผู้ใช้น้ำในบึงหลวง จำนวน 157 คน คำนวณจากสูตรของทาโร ยามาเนะ ใช้แบบสอบถามที่ค่าความเชื่อมั่น 0.974 สถิติที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วน

¹ กรมการปกครอง; Department Of Provincial Administration

² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: Pratheep.journal@gmail.com, Tel. 084-8217032

เปรียบเทียบมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 16 รูป/คน ใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) ระดับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.13$, S.D. = 0.55 และระดับสิทธิในการจัดสรรทรัพยากรตามแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม ตามกติกาของ Elinor Ostrom โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.55 2) ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ กับ สิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตร โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ (0.01) โดยมีความสัมพันธ์ในทางบวกหรือความสัมพันธ์กันในลักษณะที่คล้ายตามกันเป็นคู่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูงมาก ($r=0.888$) และ 3) แนวทางในการส่งเสริมการใช้สิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตร พบว่า 3.1) สมาชิกต้องเข้าใจ กฎ กติกา และแนวทางปฏิบัติร่วมกัน 3.2) เมื่อเกิดปัญหา ควรประชุมและเปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็น 3.3) การมีประธานและโครงสร้างกลุ่มช่วยจัดการปัญหาและสร้างความเท่าเทียม 3.4) หน่วยงานรัฐควรสนับสนุนการเข้าถึงน้ำของเกษตรกรอย่างเต็มที่ และ 3.5) เกษตรกรต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของรัฐเพื่อให้การบริหารจัดการน้ำมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: จัดสรรผลประโยชน์, น้ำเพื่อการเกษตร, สิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์, หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์

Abstract

This research article aimed to: 1) study the rights to the allocation of water resources for agricultural purposes in Maha Pho Subdistrict, Kao Liao District, Nakhon Sawan Province, based on the principles of Ditthadhammikattā benefits; 2) examine the relationship between the principles of Ditthadhammikattā benefits and the rights to the allocation of water resources for agricultural purposes; and (3) propose

guidelines for promoting the exercise of such rights. The study employed a mixed-methods research design. For the quantitative component, the sample group consisted of 157 water users from Bueng Luang, determined using Taro Yamane's formula. The research instrument was a questionnaire with a reliability coefficient of 0.974. Statistical methods used in the analysis included percentage, mean, standard deviation, and Pearson's correlation coefficient. The qualitative component involved in-depth interviews with 16 key informants, and the data were analyzed using descriptive content analysis. The research findings revealed that: (1) the overall level of rights to the allocation of water resources for agricultural purposes in Maha Pho Subdistrict, Kao Liao District, Nakhon Sawan Province, based on the principles of Ditthadhammakattha benefits, was high, with a mean score of 4.13 (S.D. = 0.55); and (2) the level of rights to resource allocation following Elinor Ostrom's principles of common resource management was also high, with a mean score of 3.90 (S.D. = 0.55). The analysis of the relationship between the principles of Ditthadhammakattha benefits and the rights to the allocation of water resources for agricultural purposes indicated a statistically significant positive correlation at the 0.01 level. The relationship was positive and consistent in the same direction, with a very high overall correlation ($r = 0.888$). The proposed guidelines for promoting the exercise of rights in the allocation of water resources for agricultural purposes are as follows: (1) community members should understand and adhere to shared rules, regulations, and practices; (2) when problems arise, meetings should be held to allow all members to express their opinions; (3) the presence of a group leader and an organized group structure helps manage issues and ensures fairness; (4) government agencies should fully support farmers' access to water; and (5) farmers should

comply with government regulations to ensure effective water resource management.

Keywords: Benefit Allocation; Water for Agricultural Purposes; Rights in Benefit Allocation; Principles of Dittthadhammikattha Benefits

บทนำ

ความเป็น “สิทธิชุมชน” ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยตั้งแต่พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมา ล้วนให้ความสำคัญในเรื่องของการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่ง “สิทธิชุมชน” เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องและครอบคลุมถึง “การจัดสรรทรัพยากรน้ำ” โดยอาจกล่าวได้ว่าเป็นสิทธิในการจัดสรรทรัพยากรตามแนวทางบริหารจัดการทรัพยากรร่วมตามกติกาของ Elinor Ostrom ที่ระบุว่าสิทธิในการจัดสรรทรัพยากรตามแนวทางบริหารจัดการทรัพยากรร่วมมีดังนี้ 1) สิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร (Access) 2) สิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร (Withdrawal) 3) สิทธิในการจัดการ (Management) คือ สิทธิที่อนุญาตให้ผู้มีสิทธิสามารถปรับเปลี่ยนสภาพของระบบทรัพยากรได้รวมถึงกำหนดรูปแบบการใช้ทรัพยากรด้วย และ 4) สิทธิในการกีดกัน (Exclusion) คือ สิทธิที่กำหนดว่าใครสามารถเข้าใช้ประโยชน์จากระบบทรัพยากรได้หรือไม่ได้ และ 5) สิทธิในการขายหรือให้ยืมสิทธิทั้ง 4 ประเภทก่อนหน้านี้ ซึ่งสิทธิชุมชนในการจัดสรรทรัพยากรน้ำนับเป็นประเด็นสำคัญที่พลเมืองต้องตระหนักรู้ในสิทธิของการเข้าถึงทรัพยากรน้ำและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ โดยปรากฏการณ์ในระดับสากล พบว่า องค์การสหประชาชาติได้ยกประเด็นเรื่องสิทธิในน้ำขึ้นมาเป็นวาระสำคัญตั้งแต่ปี ค.ศ. 1977 ในการประชุม United Nations Water Conference in Mar del Plata ณ ประเทศอาร์เจนตินา (United Nations Division for Economic and Social Information, 1977)

สำหรับประเทศไทยก็ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมนับตั้งแต่เริ่มมีรัฐธรรมนูญฉบับปี พุทธศักราช 2540 ได้ระบุคำว่า “สิทธิในน้ำ” หมายถึง หลักเกณฑ์ในการประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในการเข้าถึงทรัพยากรน้ำสาธารณะ โดยระบุให้เห็นว่า ทรัพยากรน้ำสาธารณะเป็นของ

ส่วนรวม บุคคลมีสิทธิใช้หรือเก็บกักน้ำได้เท่าที่จำเป็นแก่ประโยชน์ในกิจกรรมหรือในที่ดินของตน โดยไม่เป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนหรือเสียหายแก่บุคคลอื่นซึ่งอาจใช้น้ำนั้น (ศิริชนก วิริยะเกื้อกูล, 2560) และ “สิทธิชุมชน” อันนับเป็นคำที่เกิดใหม่มาพร้อมกับกระบวนการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญของไทยเมื่อปี พ.ศ. 2540 และกระบวนการสร้างความหมายว่า “ทรัพยากรน้ำ” เป็นของประชาชนและชุมชนจึงนับเป็นการสร้างอัตลักษณ์ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชนท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ด้วยองค์ความรู้ กระบวนการ และความสำเร็จในการบริหารจัดการน้ำตามภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น (ชาติชาย วิริยะเจริญกิจ และสุรัสวดี แสนสุข, 2560) โดยที่ทรัพยากรน้ำ ถือว่า มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนอีกทั้งยังสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ที่ผ่านมามีประเทศไทยเกิดภัยพิบัติด้านน้ำอยู่บ่อยครั้ง อันมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ และจากฝีมือมนุษย์สร้างความเสียหายต่อประชาชน และระบบเศรษฐกิจที่มีทั้งพื้นที่เกษตรกรรม อุตสาหกรรม ระดับความรุนแรงอาจจะต้องคำนวณจากความสัมพันธ์ของปริมาณน้ำต้นทุน (Supply) ได้แก่ ปริมาณน้ำฝน ระบบน้ำผิวดิน ระบบน้ำใต้ดิน และปริมาณ ความต้องการการใช้น้ำ (Demand) ได้แก่ ภาคอุปโภคบริโภค ภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งการรักษาบริบทนิเวศน์ เป็นต้น (ปิยนุช สถาวร, 2564)

อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำปิงทางทิศตะวันตกและคลองแก้งะเลี้ยว รวมทั้งบ่อบาดาล บ่อเจาะ บ่อน้ำตื้น สระน้ำ และลำเหมือง สำหรับตำบลมหาโพธิ แหล่งน้ำที่สำคัญประกอบด้วยแม่น้ำปิง คลองส่งน้ำหลายสาย บ่อบาดาล และบึงหลวง ซึ่งนับเป็นแหล่งน้ำหลักของชุมชนที่ประชาชนใช้ประโยชน์ทั้งด้านอุปโภคและบริโภค โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ 5 หมู่บ้านของตำบลมหาโพธิ ที่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรน้ำจากบึงหลวงในการเพาะปลูกพืชที่ต้องการน้ำในปริมาณสูง เช่น ข้าว มะลิ ไม้ผล และพืชผัก จากข้อมูลการสำรวจพบว่าเกษตรกรมีการใช้น้ำเฉลี่ยประมาณ 1,200 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ รวมพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมดประมาณ 1,500 ไร่ ขณะที่บึงหลวงมีปริมาตรกักเก็บน้ำเพียง 273,853.40 ลูกบาศก์เมตร ส่งผลให้เกิดปัญหาการจัดสรรน้ำที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการทางการเกษตร

อย่างไรก็ตาม ในระดับพื้นที่ได้มีการจัดตั้ง “กลุ่มผู้ใช้น้ำบึงหลวง” ขึ้นเพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการน้ำให้เกิดความเพียงพอและเป็นธรรมต่อสมาชิกในชุมชน แม้ว่าจะมีความพยายามใน

การจัดการอย่างเป็นระบบ แต่ก็ยังคงประสบปัญหาทรัพยากรน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการ โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้งที่เกษตรกรจำเป็นต้องมีการกำหนดลำดับคิวในการใช้น้ำ ซึ่งหากไม่สามารถเข้าถึงน้ำได้ทันเวลา ย่อมส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตร และก่อให้เกิดความเสียหายต่อรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกร ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว และมีความประสงค์ที่จะศึกษาหาแนวทางที่ชัดเจนในการส่งเสริมและประยุกต์ใช้สิทธิของชุมชนในการจัดสรรผลประโยชน์ด้านน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ เนื่องจากการจัดการน้ำที่ไม่สมดุลอาจนำไปสู่ความไม่เป็นธรรมและความขัดแย้งภายในชุมชน ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงยึดหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ และหลักการจัดการทรัพยากรร่วมตามกติกาของ Elinor Ostrom เป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบการใช้สิทธิอย่างเหมาะสม เป็นธรรม และยั่งยืน นอกจากนี้ การวิจัยยังมุ่งเน้นที่จะสะท้อนบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมกำหนดกติกาและแนวทางการจัดการทรัพยากรน้ำ ตลอดจนศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐในด้านการกำกับดูแลและสนับสนุน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ อันจะนำไปสู่การลดความขัดแย้ง เสริมสร้างความเข้าใจร่วม และเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

- 1 เพื่อศึกษาสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์
- 2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์กับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์
- 3 เพื่อเสนอแนวทางในการส่งเสริมการใช้สิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิอำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย

1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ์ และหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ โดยมีตัวแปรต้น และตัวแปรตามดังต่อไปนี้

1) ตัวแปรต้น (Independent Variable) ได้แก่ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ ประกอบด้วย 1.1) อนุฐานสัมปทา (การสวดส้อง ตรวจตรา หออุบายวิธี สามารถจัดการกับปัญหาการบริหารจัดการน้ำ) 1.2) อารักขสัมปทา (การรู้จักใช้ทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด) 1.3) กัลยาณมิตตตา (สมาชิกผู้ใช้น้ำทุกคนล้วนคำนึงถึงข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา) และ 1.4) สมชีวิตา (การใช้ทรัพยากรน้ำด้วยความเป็นอยู่พอดี)

2) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ สิทธิในการจัดสรรทรัพยากรตามแนวทางบริหารจัดการทรัพยากรตามแนวทางบริหารจัดการทรัพยากรร่วม ตามมติสภาของ Elinor Ostrom ได้แก่ 2.1) สิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร 2.2) สิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร 2.3) สิทธิในการจัดการ 2.4) สิทธิในการกีดกัน และ 2.5) สิทธิในการขายหรือให้ยืม

2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ กับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตร ในตำบลมหาโพธิ์ อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ โดยศึกษาได้มาจากผู้ใช้น้ำในบึงหลวง ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 157 คน ที่ได้จากสูตรของทาโร ยามาเน (Yamane, 1967) จากผู้ใช้น้ำในบึงหลวง ทั้งหมด รวมจำนวน 256 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถาม ที่มีความเชื่อมั่นค่าความเชื่อมั่น 0.974 สถิติที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับการทดสอบสมมติฐานวิเคราะห์โดยหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient)

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) โดยกำหนดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ

ได้แก่ พระสงฆ์, ผู้แทนผู้นำท้องถิ่น, ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการน้ำ, ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์ และผู้แทนประชาชน เพื่อรวบรวมข้อมูลข้อเท็จจริงที่ชัดเจนสามารถอธิบายเสริมสนับสนุนข้อโต้แย้งต่าง ๆ และเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจ รวมถึงการเสนอแนะข้อคิดเห็นในประเด็นที่มีข้อขัดแย้งหรือเห็นควรเพิ่มเติมความรู้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นโดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 16 รูป/คน จำแนกเป็น 5 กลุ่ม สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

1. สถิติในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักทฤษฎีธรรมาภิบาล ประโยชน์ พบว่า

การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 112 คน คิดเป็นร้อยละ 71.3 อายุของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป จำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 53.5 การศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา / ปวช. จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 38.9 และรายได้ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ 10,001-13,000 บาท จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 38.9

ตารางที่ 1 ระดับสถิติในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักทฤษฎีธรรมาภิบาล ประโยชน์ โดยภาพรวม

(n = 157)

ข้อ	สถิติในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักทฤษฎีธรรมาภิบาล ประโยชน์	ระดับความเห็น		การแปลผล
		$\bar{X}$	S.D.	
1.	อุปกรณ์สัมปทา (การสอดส่อง ตรวจตรา หาอุบายวิธี สามารถจัดการกับปัญหาการบริหารจัดการน้ำ)	4.18	0.61	มาก
2.	อารักขสัมปทา (การรู้จักใช้ทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด)	4.09	0.58	มาก

ข้อ	สิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขต ตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ ตาม หลักสิทธิชุมชนมิกัดละประโยชน์	ระดับความเห็น		การ แปลผล
		$\bar{X}$	S.D.	
3.	กัลยาณมิตตดา (สมาชิกผู้ใช้น้ำทุกคนล้วนคำนึงถึงข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา)	4.15	0.61	มาก
4.	สมชีวิดา (การใช้ทรัพยากรน้ำด้วยความเป็นอยู่พอดี)	4.09	0.59	มาก
รวมเฉลี่ย		4.13	0.55	มาก

จากตาราง 1 พบว่า สิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรใน เขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสิทธิชุมชนมิกัดละประโยชน์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.13$, S.D. = 0.55

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรใน เขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสิทธิชุมชนมิกัดละประโยชน์ ที่มากที่สุดอยู่ที่ ด้านอุฏฐานสัมปทา (การสอดส่อง ตรวจสอบ ทหาบายวิธี สามารถจัดการกับปัญหาการบริหารจัดการน้ำ) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.18$ รองลงมาอยู่ที่ด้านกัลยาณมิตตดา (สมาชิกผู้ใช้น้ำทุกคนล้วนคำนึงถึงข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.15$ และด้านที่มีระดับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรใน เขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสิทธิชุมชนมิกัดละประโยชน์ที่ต่ำที่สุดอยู่ที่ด้านอารักขสัมปทา (การรู้จักใช้ทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด) และด้านสมชีวิดา (การใช้ทรัพยากรน้ำด้วยความเป็นอยู่พอดี) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย $\bar{X} = 4.09$ ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 2 ระดับสิทธิในการจัดสรรทรัพยากรตามแนวทางบริหารจัดการทรัพยากรตามแนวทางบริหารจัดการ
ทรัพยากรร่วม ตามกติกาของ Elinor Ostrom โดยภาพรวม

(n = 157)

ข้อ	สิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตร	ระดับความเห็น		การแปลผล
		$\bar{X}$	S.D.	
1.	สิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร (การคัดกรองบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำในบึงหลวง)	4.02	0.59	มาก
2.	สิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร (วัตถุประสงค์ของสมาชิกกลุ่มในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำในบึงหลวง)	3.96	0.68	มาก
3.	สิทธิในการจัดการ (การตั้งเป้าประสงค์ และการวางแผนงานของกลุ่ม)	4.05	0.61	มาก
4.	สิทธิในการกีดกัน (กลุ่มผู้ใช้น้ำมีอำนาจในการจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรน้ำในบึงหลวง หรือมีสิทธิให้ผู้ใดคนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรน้ำได้)	4.11	0.60	มาก
5.	สิทธิในการขายหรือให้ยืมสิทธิทั้ง ๔ ประเภทก่อนหน้านี้ (สมาชิกผู้ใช้น้ำมีอำนาจในการแบ่งปันทรัพยากรน้ำให้กับเพื่อนสมาชิกผู้ใช้น้ำ หรือสละสิทธิการใช้น้ำให้กับบุคคลอื่น)	4.02	0.60	มาก
รวมเฉลี่ย		4.05	0.55	มาก

จากตาราง 2 พบว่า ระดับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.55

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ ที่มากที่สุดอยู่ที่ด้านสิทธิในการกีดกัน (กลุ่มผู้ใช้น้ำมีอำนาจในการจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรน้ำในบึงหลวง หรือมีสิทธิให้ผู้ใดคนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรน้ำได้) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 4.11$ รองลงมาอยู่ที่ด้าน

สิทธิในการจัดการ (การตั้งเป้าประสงค์ และการวางแผนงานของกลุ่ม) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ด้านละ $\bar{X} = 4.04$ และด้านสิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร (การคัดกรองบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม ผู้ใช้น้ำในบึงหลวง) และด้านสิทธิในการขายหรือให้ยืมสิทธิทั้ง 4 ประเภทก่อนหน้านี้ (สมาชิกผู้ใช้น้ำมีอำนาจในการแบ่งปันทรัพยากรน้ำให้กับเพื่อนสมาชิกผู้ใช้น้ำ หรือสละสิทธิการใช้น้ำให้กับบุคคลอื่น) ทั้งสองด้านอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ด้านละ $\bar{X} = 4.02$ ส่วนด้านที่มีระดับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์ ที่ต่ำที่สุดอยู่ที่ด้านสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร (วัตถุประสงค์ของสมาชิกกลุ่มในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำในบึงหลวง) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = 3.96$ เป็นลำดับสุดท้ายของผู้ที่ตอบแบบสอบถาม

2 การวิเคราะห์โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์ในทางบวกหรือความสัมพันธ์กันในลักษณะที่คล้ายตามกันเป็นคู่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูงมาก Pearson Correlation (r) (0.888**) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า คู่ของด้านสมชีวิตา (การใช้ทรัพยากรน้ำด้วยความเป็นอยู่พอดี) (X_4) กับด้านสิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร (Y_1) มีค่าความสัมพันธ์สูงที่สุด ($r = 0.882^{**}$) รองลงมาได้แก่ คู่ของด้านสมชีวิตา (การใช้ทรัพยากรน้ำด้วยความเป็นอยู่พอดี) (X_4) กับด้านสิทธิในการจัดการ (Y_3) มีค่าความสัมพันธ์อยู่ที่ $r = 0.848^{**}$ และน้อยที่สุด ได้แก่ คู่ของด้านอุฏฐานสัมปทา (การสวดส้อง ตรวจตรา หาอุบายวิธี สามารถจัดการกับปัญหาการบริหารจัดการน้ำ) (X_1) กับด้านสิทธิในการกีดกัน (Y_4) มีค่าความสัมพันธ์อยู่ที่ $r = 0.623^{**}$

3. แนวทางในการส่งเสริมการใช้สิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิอำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า 1) การสร้างความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกผู้ใช้น้ำ โดยก่อนการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ เกษตรกรควรได้รับการชี้แจงและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกฎ ระเบียบ และแนวทางปฏิบัติร่วมกันอย่างชัดเจน เพื่อให้การบริหารจัดการน้ำดำเนินไปในทิศทางเดียวกันและลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น 2) การประชุมและการมีส่วนร่วมของสมาชิกซึ่งเมื่อเกิดปัญหาด้านการจัดสรรน้ำ ควรมีการจัดประชุมอย่างเป็นระบบ เพื่อเปิดโอกาส

ให้สมาชิกทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็น เสนอแนวทางแก้ไข และร่วมกันกำหนดแผนงาน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมและการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน 3) การกำหนดสิทธิและความเป็นธรรมในการเข้าถึงน้ำโดยทรัพยากรน้ำในบึงหลวงถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ทุกคนในตำบลมหาโพธิมีสิทธิเข้าถึง แต่ต้องอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องและความเป็นธรรม โดยการกำหนดสิทธิการใช้น้ำควรอ้างอิงตามกฎเกณฑ์ที่ทุกฝ่ายยอมรับ เพื่อป้องกันการผูกขาดและความไม่เท่าเทียม 4) การมีองค์การการบริหารจัดการที่เป็นทางการ กล่าวคือ กลุ่มผู้ใช้น้ำในบึงหลวงมีการจัดการกลุ่มที่เป็นทางการมีประธานและคณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำที่ชัดเจนจะช่วยสร้างระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ สมาชิกสามารถร้องเรียนหรือเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาผ่านช่องทางที่เป็นทางการได้ ทำให้การจัดการน้ำมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ 5) การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาครัฐควรเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนการเข้าถึงแหล่งน้ำของเกษตรกร ทั้งในด้านงบประมาณ เทคโนโลยี และองค์ความรู้ ตลอดจนการกำหนดเงื่อนไขการใช้น้ำที่เหมาะสมในช่วงฤดูแล้งหรือในสถานการณ์ที่มีความเสี่ยง เช่น การออกประกาศเตือนภัยหรือข้อกำหนดในการชะลอการทำการเกษตรบางชนิด และ 6) การสร้างระบบบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน พบว่า เมื่อเกษตรกรและประชาชนปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดโดยหน่วยงานภาครัฐ การจัดสรรน้ำจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ลดความสูญเสียและเพิ่มความมั่นคงในการผลิตทางการเกษตร ทั้งยังช่วยสร้างความยั่งยืนของทรัพยากรน้ำในระยะยาว

อภิปรายผลการวิจัย

ระดับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ ด้านสิทธิในการกีดกัน (กลุ่มผู้ใช้น้ำมีอำนาจในการจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรน้ำในบึงหลวง หรือมีสิทธิให้ผู้ใดผู้หนึ่งไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรน้ำได้) อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ถ้ามีการละเมิดหรือไม่ทำตามกฎกติกาที่วางไว้เพื่อนสมาชิกทุกคนสามารถตักเตือนซึ่งกันและกันได้ แต่ถ้าตักเตือนแล้วยังเกิดปัญหาเดิม ๆ หรือไม่ยอมแก้ไขในการกระทำดังกล่าว เพื่อนสมาชิกสามารถร้องเรียนถึงหัวหน้าสายน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและถ้าปัญหายังไม่ได้รับการปรับปรุงหรือถูกแก้ไขอีกทางกลุ่มจะมีการจัดประชุมหรือประชาคมร่วมกันแสดงความคิดเห็น

คิดเห็นเพื่อชี้ขาดในการกระทำของบุคคลดังกล่าว ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นการรักษาสีบทินในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำของตัวบุคคลนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุริยัน กิตติยุทธพันธ์ และสุพล อิงประสาร (2559) พบว่า ควรให้สิทธิของบุคคลหลายคนที่มีความเดือดร้อนหรือเสียหายเหมือนกันร่วมกันฟ้องคดีเพื่อความสะดวกและรวดเร็ว ปัญหานี้เป็นปัญหาหลักในการใช้สิทธิในการฟ้องคดีเพื่อปกป้องสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ที่เป็นสิ่งที่ชุมชนถือครองร่วมกันและมีการจัดการและกำกับดูแล รวมถึงในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อดำเนินชีวิตของประชาชนภายในชุมชน และควรมีบทบัญญัติกฎหมายสารบัญญัติรองรับสิทธิชุมชน ทั้งสิทธิในการฟ้องร้องสอดและรับรองสถานะหรือ ตัวตนของชุมชน เพื่อเป็นประโยชน์ในทางปฏิบัติได้จริง

ระดับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านสิทธิในการจัดการ (การตั้งเป้าประสงค์ และการวางแผนงานของกลุ่ม) อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะว่า สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำมีส่วนร่วมในการสร้างกฎกติกาหรือแนวทางปฏิบัติร่วมกัน มีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำของกลุ่มในแต่ละปีให้เพียงพอต่อความต้องการและเป็นไปด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมกันในหมู่เพื่อนสมาชิก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของยศ สันตสมบัติ (2547) พบว่า สมาชิกของชุมชนทุกคนจะมีสิทธิตามธรรมชาติในการใช้ทรัพยากรส่วนรวมแต่ชุมชนก็สามารถออกกฎเกณฑ์โดยคำนึงถึง ความเป็นธรรมทางสังคมเป็นสำคัญ สมาชิกทุกคนมีสิทธิในการใช้ทรัพยากรส่วนรวม แต่สิทธิการใช้ยังถูกกำหนดด้วยความยั่งยืนหรือความเป็นธรรมต่อระบบนิเวศด้วย

ระดับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านสิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร (การคัดกรองบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำในบึงหลวง) อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะว่า บึงหลวงเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่อยู่ในพื้นที่ตำบลมหาโพธิโดยมีกลุ่มผู้ใช้น้ำเป็นผู้ดูแล ทำนุบำรุงบึงดังกล่าว ซึ่งสมาชิกผู้ใช้น้ำส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ตำบลมหาโพธิ มีพื้นที่การทำไร่-ทำนาอยู่ในตำบล และเป็นผู้ใช้ทรัพยากรน้ำโดยตรงจึงมีสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2542) พบว่า สิทธิชุมชนเป็นสิทธิร่วมเหนือทรัพย์สินของชุมชน สมาชิกของชุมชนซึ่งทำหน้าที่

ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น จึงมีสิทธิใช้และได้ประโยชน์สิทธิชุมชนให้มีความสำคัญของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

ระดับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ ด้านสิทธิในการขายหรือให้ยืมสิทธิทั้ง 4 ประเภทก่อนหน้านี้ (สมาชิกผู้ใช้น้ำมีอำนาจในการแบ่งปันทรัพยากรน้ำให้กับเพื่อนสมาชิกผู้ใช้น้ำ หรือสละสิทธิการใช้น้ำให้กับบุคคลอื่น) อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะว่า การใช้ทรัพยากรน้ำในบึงหลวงขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ และกติกาของกลุ่มที่ทำร่วมกัน สมาชิกภายในกลุ่มสามารถแบ่งปันทรัพยากรน้ำให้กับทุกคนได้ ในกรณีที่กักเก็บน้ำได้เพียงพอต่อความต้องการแล้ว สามารถสละสิทธิการใช้น้ำให้กับบุคคลอื่นได้ในกรณีที่ท่านงดทำการเกษตรในรอบนี้ และเมื่อบุคคลใดคนหนึ่งในกลุ่มผู้ใช้น้ำมีการละเมิด หรือทำผิดกฎกติกาทางกลุ่มจะมีการเรียกตักเตือนเพื่อไม่ให้กระทำผิดอีก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพิมพ์ประไพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และชัยณรงค์ เครือนวน (2562) พบว่า ทำให้เห็นว่าชุมชนสามารถอ้างอิงหลักสิทธิชุมชน เพื่อกำหนดกติกาหรือสร้างข้อตกลงร่วม เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นได้ ซึ่งนัยยะของสิทธิชุมชน เปรียบเสมือนอำนาจที่ชุมชนมีเหนือปัจเจกบุคคลที่เป็นสมาชิกของชุมชนนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้กติกาหรือข้อตกลงร่วมที่ถูกกำหนดขึ้นโดยชุมชน จึงมีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของสมาชิกชุมชนกลุ่มต่าง ๆ โดยพฤติกรรมการภายใต้หลักสิทธิชุมชนครั้งนี้จากการได้รับความร่วมมือจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ เนื่องจากความมั่นคงของทรัพยากรเปรียบเสมือนหลักประกันในการดำเนินชีวิต หรือหากชุมชนสามารถรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมและธำรงความเป็นชุมชนเอาไว้ได้ จะมีผลต่อการยอมรับ การเคารพข้อตกลงร่วม และจะทำให้มาตรการทางสังคมที่ถูกนำมาใช้เพื่อกำกับ ควบคุม พฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมีประสิทธิภาพ

ระดับสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ ด้านสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร (วัตถุประสงค์ของสมาชิกกลุ่มในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำในบึงหลวง อยู่ในระดับมาก ประชาชนมีการใช้ทรัพยากรบึงหลวงเป็นมุมกว้าง เนื่องด้วยการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชน ที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งการทำนา และการทำไร่ ส่งผลให้ต้องมีการใช้ทรัพยากรบึงหลวงอย่าง

ต่อเนื่อง จึงทำให้ประชาชน มีการดูแลให้ทรัพยากรมีคุณภาพ และประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพิมรดา มณีนทร์ (2558) พบว่า การให้ชุมชนเป็นผู้รักษาดูแล เมื่อชุมชนนั้นเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เขาก็จะดูแล จัดการและแบ่งปันทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด หลายกรณีชุมชนสามารถทำได้ ดีกว่าให้รัฐหรือเอกชน อีกทั้งทำให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่ส่วนรวมได้เพราะชุมชนมีบรรทัดฐาน ร่วมกันในการที่จะกำหนดพฤติกรรมของคนในชุมชนว่าควรจะทำที่จำเป็น

ขณะที่แนวทางในการส่งเสริมการใช้สิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ์อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักทฤษฎีธรรมาภิบาล ประโยชน์ ก่อนที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ผู้ใช้น้ำควรทราบและเข้าใจถึงกฎกติกาแนวทางปฏิบัติร่วมกัน เพื่อสิทธิที่ทุกคนได้รับจะมีความเสมอภาค และเท่าเทียมกัน ไม่ละเมิดสิทธิซึ่งกันและกัน มีการจัดประชุมหรือจัดทำแผนงานเพื่อหาแนวทางที่ดีที่สุดสำหรับการดำเนินงานปฏิบัติ ควรมีการชุดคลองหรือจัดทำแหล่งน้ำให้เข้าถึงในพื้นที่เกษตรกรรม และมีการจัดสรรน้ำในรูปแบบเดิมการบริหารจัดการน้ำในบึงหลวงจะไม่มีผลกระทบหรือปัญหาใด ๆ ที่ตามมา และสำหรับกลุ่มผู้ใช้น้ำ การมีประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ มีการจัดรูปแบบของกลุ่มที่เป็นทางการเมื่อเกิดปัญหาหรือผลกระทบใด ๆ ทุกคนสามารถร้องเรียนหรือหาหนทางในการแก้ไขปัญหาได้ และในกรณีที่หน่วยงานภาครัฐได้สนับสนุนการเข้าถึงทรัพยากรน้ำของเกษตรกรอย่างเต็มที่ ทางกรมชลประทานพร้อมแก้ไขปัญหาเบื้องต้นให้กับเกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอรทัย อินตะไชยวงศ์ (2560) พบว่า แนวคิดการจัดการแนวคิดการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติของชุมชนในประเทศไทย มีแนวคิดระบบทรัพยากรร่วมของชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อยู่ภายใต้การจัดการร่วมกันของชุมชน ที่เข้ามาควบคุมการใช้ให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของชุมชน และทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกาในการจัดการทรัพยากรชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง “สิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักทฤษฎีธรรมาภิบาล” ผู้วิจัยขอเสนอองค์ความรู้ใหม่ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัยสิทธิในการจัดสรรผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักทฤษฎีธรรมาภิบาล

สิทธิในการจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์เรื่องน้ำเพื่อการเกษตรในเขตตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ 4 พบว่า สิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เป็นสิทธิที่ได้รับการส่งเสริมมากที่สุด เนื่องจาก 1) เกษตรกรใช้ประโยชน์จากน้ำใน บึงหลวง เพื่อการเพาะปลูก โดยมีการกำหนดขอบเขตของทรัพยากรและผู้ใช้ชัดเจน 2) กลุ่มผู้ใช้น้ำมีการสำรวจความต้องการน้ำของแต่ละครัวเรือน เพื่อจัดสรรน้ำให้เพียงพอและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด สิทธิด้านต่อมาที่ได้รับการส่งเสริม คือ สิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร เนื่องจากกลุ่มผู้ใช้น้ำมีการดำเนินการผ่านระบบคัดกรองบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ เพื่อสร้างความมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบร่วมกัน สิทธิในการขายหรือให้ยืมสิทธิ เนื่องจาก สมาชิกสามารถแบ่งปันสิทธิในการใช้น้ำแก่เพื่อนสมาชิก หรือโอนสิทธิให้บุคคลอื่นได้ สะท้อนถึงความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการ สิทธิในการจัดการ เนื่องจาก 1) กลุ่มผู้ใช้น้ำมีการตั้งเป้าหมาย วางแผนงาน และกำหนดกติกาการใช้น้ำร่วมกัน และ 2) เมื่อเกิดข้อขัดแย้ง มีการใช้กลไกการเจรจา การตกลง และการประชาคมเพื่อหาทางออกที่เป็นธรรม และสิทธิที่ได้รับการส่งเสริมน้อยที่สุด คือ สิทธิในการกีดกัน เนื่องจากทุกคนตระหนักว่าน้ำในบึงหลวงเป็นทรัพยากรร่วมของชุมชน มิใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

นอกจากนี้ การจัดสรรน้ำยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของ หลักสมชีวิตา (การดำรงชีวิตอย่างพอเพียง) ได้แก่ ผู้ใช้น้ำบึงหลวงมีการบริหารจัดการดังต่อไปนี้ 1) มีการแบ่งน้ำให้ผู้ที่อยู่ปลายคลอง ก่อนต้นคลอง 2) การลดการกักตุนน้ำเกินความจำเป็นการปลูกพืชใช้น้ำน้อยในฤดูแล้ง 3) มีการร่วมกันดูแลป้องกันการสูญเสีย น้ำ เช่น การรั่วซึมของคันคลองและปัญหาดินขึ้น

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการสิทธิในการใช้น้ำเพื่อการเกษตรในตำบลมหาโพธิ มีลักษณะเด่นคือ ความเสมอภาค การมีส่วนร่วม และการประนีประนอม อันสอดคล้องกับหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ โดยเฉพาะในข้อของหลักสมชีวิตา ส่งผลให้ชุมชนสามารถจัดสรรทรัพยากรน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ และลดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรร่วม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐควรส่งเจ้าหน้าที่มาดูแลอย่างสม่ำเสมอ และมีการแก้ปัญหาหรือชี้แจงให้กับประชาชนได้อย่างทันทั่วถึง เพื่อป้องกันปัญหากันระหว่างประชาชน
2. ภาครัฐควรมีนโยบายจัดตั้งกลุ่มองค์กรที่สอดคล้องกับกลุ่มผู้ใช้น้ำ โดยมีการประสานงานดูแลระหว่างภาครัฐและประชาชน
3. ภาครัฐควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนให้กับผู้ใช้น้ำ เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกถึง การใช้งานและการรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ด้านสิทธิในการเข้าใช้ทรัพยากร ภาครัฐหรืออบต. ควรส่งเสริมการชี้แจงเกี่ยวกับกฎกติกา แนวทางปฏิบัติร่วมกัน บอกแนวทางการจัดประชุมหรือจัดทำแผนงานเพื่อหาแนวทางที่ดีที่สุดสำหรับการดำเนินงานปฏิบัติ เพื่อสิทธิที่ทุกคนได้รับจะมีความเสมอภาค และป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในภายภาคหน้า
2. ด้านสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ควรส่งเสริมให้ผู้ใช้น้ำใช้น้ำอย่างรู้คุณค่า และใช้อย่างพอดีและจำเป็น โดยต้องคำนึงถึงผลกระทบต่ออนาคต
3. ด้านสิทธิในการจัดการ ภาครัฐควรทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและร่วมแก้ไขกับกลุ่มผู้ใช้น้ำ
4. ด้านสิทธิในการกีดกัน กลุ่มผู้ใช้น้ำต้องคอยตรวจสอบการปฏิบัติตามกEของสมาชิกผู้ใช้น้ำให้เป็นไปตามกฎอย่างสม่ำเสมอ เพื่อป้องกันผู้ใช้น้ำที่ละเมิดกฎของกลุ่มผู้ใช้น้ำ
5. ด้านสิทธิในการขายหรือให้ยืมสิทธิทั้ง 4 กลุ่มของผู้ใช้น้ำควรร่วมมือกับภาครัฐ ในการตั้งบทลงโทษของการละเมิดสิทธิ์ให้ครอบคลุมและมีบทลงโทษที่จริงจัง เพื่อการป้องกันการเกิดปัญหาในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- ชาติชาย วิริยะเจริญกิจ และสุรัสวดี แสนสุข. (2560). การรับรองสิทธิชุมชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. ใน *การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 1 “นวัตกรรมสร้างสรรค์สู่การพัฒนาสู่สังคมที่ยั่งยืนไทยแลนด์ 4.0”*. (น. 116-125). มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.
- ปิยนุช สถาวร. (2564). *การบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการในสภาวะวิกฤตภัยแล้ง : กรณีศึกษาจังหวัดระยอง*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พิมพ์ประไพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และณรงค์ เครือนวน. (2562). สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น หลักคิดและความเป็นจริงทางสังคม: กรณีศึกษาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 11(3), 39-63.
- พิมรดา มณีอินทร์. (2558). *สิทธิชุมชนในการจัดการป่าชุมชน: ศึกษากรณีป่าชุมชนบ้านโนนตูมถาวร อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2547). *นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพ และสิทธิชุมชน*. บริษัท วิทอินดีไซน์ จำกัด.
- ศิริชนก วิริยะเกื้อกูล. (2560) *กฎหมายว่าด้วยการจัดการทรัพยากรน้ำ*. https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=42028&filename=house2558_2
- สุริยัน กิตติยุทธพันธ์ และสุพล อิงประสาร. (2559). ปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิชุมชนในคดีปกครอง. *สัปดาห์: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 22(3), 1-8.
- อรทัย อินตะไชยวงศ์, (2560). สิทธิชุมชน ในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. *วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น*, 1(1), 171-193.

อนันต์ กาญจนพันธุ์. (2542). *สิทธิการเข้าถึงทรัพยากร*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

United Nations Division for Economic and Social Information. (1977). "Mar del Plata action plan," *In. Report of The United Nations Water Conference, adopted by United Nations*. (pp. 7-14). Mar del Plata.

Yamane, T. (1967). *Statistics: An introductory analysis*. (2nd ed.). Harper & Row.

พลังชุมชน: กระบวนการสร้างการรับรู้และกำหนดเป้าหมายร่วมเพื่อพัฒนา สร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงวัยในชุมชนพหุวัฒนธรรม*

Community Empowerment: The Process of Raising Awareness and Setting Shared Goals to Develop Self-Worth Mechanisms among Older Adults in a Multicultural Community

รัตติยา เหนืออำนาจ¹ และอัครเดช พรหมกัลป์²

Rattiya Nua-amnat and Akkaradecha Brahmamakappa

Received: September 02, 2025

Revised: October 18, 2025

Accepted: October 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการสร้างการรับรู้และกำหนดเป้าหมายร่วม เพื่อพัฒนากลไกสร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงวัยในชุมชนพหุวัฒนธรรม โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมุ่งให้ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน และภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ประชากร คือ ผู้สูงอายุอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 1,213 คน ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มตัวอย่างคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 45 คน ประกอบด้วยผู้สูงอายุ แกนนำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข พระสงฆ์ และตัวแทนภาคีเครือข่ายใน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “การพัฒนากลไกการสร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงวัยในชุมชนพหุวัฒนธรรม” ปีงบประมาณ 2568 กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

¹ มหาวิทยาลัยนครพนม; Nakhon Phanom University

² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: rattitik.prom@npu.ac.th

พื้นที่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล พระครูและคณะสงฆ์ เยาวชน และผู้แทนภาคประชาสังคม เพื่อให้ข้อมูลเชิงลึกด้านทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบบันทึกภาคสนาม 2) แบบวิเคราะห์ SWOT Analysis 3) แบบบันทึก Key Messages และ 4) แบบบันทึกเวทีสะท้อนผลความคิดเห็นของชุมชน การรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล เก็บข้อมูลผ่านกระบวนการสี่ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน การขับเคลื่อน การสังเกตการณ์ และการสะท้อนผล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา และตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธีสามเส้า ผลการวิจัย พบว่า ขั้นตอนการวางแผน พบว่าการลงพื้นที่พบปะ ผู้นำและผู้สูงอายุจาก 9 หมู่บ้าน ช่วยสร้างความเข้าใจร่วมและกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ทุกฝ่าย ยอมรับ ขั้นตอนการขับเคลื่อน พบว่า การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และวิเคราะห์สภาพพื้นที่ร่วมกัน ทำให้เกิดข้อตกลงพัฒนาร่วมระดับตำบลในรูปของบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างคุณค่าตนเองของผู้สูงวัย ขั้นตอนการสังเกตการณ์ พบว่า ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เกิดความภาคภูมิใจและตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง และขั้นตอนการสะท้อนผล พบว่า ผู้สูงอายุและภาคี เครือข่ายรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม เกิดแนวทางพัฒนาต่อเนื่อง และสร้างพลังร่วมในการยกระดับ คุณภาพชีวิตของผู้สูงวัยในชุมชนพหุวัฒนธรรม กระบวนการวิจัยนี้สามารถขับเคลื่อนการสร้างการ รับรู้และเป้าหมายร่วมได้อย่างเป็นรูปธรรม ผู้สูงอายุเกิดความตระหนักรู้ เห็นคุณค่าในตนเอง และ ร่วมกันพัฒนาวิถีทางสังคมที่ยั่งยืนโดยมีความร่วมมือของบ้าน วัด โรงเรียน และภาครัฐเป็นฐาน สำคัญ

คำสำคัญ: พลังชุมชน, กระบวนการสร้างการรับรู้, เป้าหมายร่วม, กลไกสร้างคุณค่าในตนเอง

Abstract

This study aimed to facilitate the process of raising awareness and setting shared goals to develop self-worth mechanisms among older adults in a multicultural community. Participatory action research was employed, engaging older adults, community leaders, and network partners throughout all stages of implementation.

Research Article

The population consisted of 1,213 older adults aged 60 years and above in Nong Nom Wua Subdistrict, Lat Yao District, Nakhon Sawan Province. The purposive sample consisted of 45 participants, including older adults, community leaders, public health volunteers, monks, and representatives of local network partners. Key informants included community leaders, representatives of the Subdistrict Administrative Organization, monks, youth, and civil society representatives to provide in-depth information on the community's social and cultural capital. Research instruments comprised: (1) field observation records, (2) SWOT analysis forms, (3) key message recording forms, and (4) community reflection forum records. Data were collected and analyzed through a four-step process: planning, implementation, observation, and reflection. Descriptive content analysis was used, and data accuracy was verified through triangulation. The findings revealed that, during the planning stage, field visits to meet community leaders and older adults from nine villages helped build shared understanding and establish development goals accepted by all stakeholders. In the implementation stage, knowledge-sharing forums and joint analysis of local conditions led to agreements on subdistrict-level development in the form of a memorandum of understanding, which served as a key mechanism for fostering self-worth among older adults. During the observation stage, older adults participated actively, experienced a sense of pride, and became aware of their own value. In the reflection stage, older adults and network partners felt ownership of the activities, which contributed to sustainable development initiatives and collective efforts to improve the quality of life of older adults in the multicultural community. This research process effectively facilitated the creation of shared awareness and goals, increased older adults' self-recognition and self-worth, and promoted the

development of sustainable social mechanisms based on cooperation among households, temples, schools, and government agencies.

Keywords: Community Empowerment, Awareness-Raising Process, Shared Goals, Self-Worth Mechanisms

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโลกได้ผลักดันให้ “สังคมผู้สูงอายุ” กลายเป็นวาระสำคัญแห่งศตวรรษ รายงานของ UNFPA และ HelpAge International ระบุว่า “ทุก ๆ วินาทีมีผู้ที่มีอายุครบ 60 ปีเพิ่มขึ้นถึง 2 คน” ซึ่งสะท้อนแนวโน้มอายุคาดเฉลี่ยที่ยืนยาวขึ้น และสัดส่วนของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทั่วโลก (United Nations Population Fund & HelpAge International, 2012)

ในระดับโลก องค์การอนามัยโลกได้เสนอทิศทาง “Healthy Ageing” โดยกำหนดให้ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลง ผ่านการสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตร การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม และการจัดระบบสนับสนุนแบบบูรณาการตลอดทศวรรษ 2021–2030 (World Health Organization, 2020) สำหรับประเทศไทย ภาพรวมทางประชากรชี้ให้เห็นทิศทางเดียวกัน โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ (NSO) ได้ดำเนินการสำรวจผู้สูงอายุอย่างสม่ำเสมอ และเผยแพร่ผลการสำรวจรอบปี 2021–2024 เพื่อใช้เป็นข้อมูลกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติในระดับพื้นที่ (National Statistical Office, 2021/2024) ขณะเดียวกัน รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย 2565 โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (TGR) ระบุว่า ประเทศไทยมีผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) ประมาณ 13 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 19 ของประชากรทั้งประเทศ (Ministry of Social Development and Human Security, 2023) ตอกย้ำถึงความจำเป็นในการเตรียมระบบรองรับทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสวัสดิการ อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ท้าทายไม่ได้อยู่เพียงจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น แต่ยังรวมถึงคุณภาพชีวิตและสุขภาวะจิตสังคม วรรณกรรมด้านสุขภาพจิตผู้สูงอายุในประเทศไทยชี้ว่า ความเสื่อมถอยทางร่างกายและการลดลงของบทบาททางสังคมสัมพันธ์กับภาวะ

ซึมเศร้า ความวิตกกังวล และความรู้สึกเป็นภาระ ซึ่งสะท้อนถึง “การเห็นคุณค่าในตนเอง” ที่ลดลง การสร้างกลไกเพื่อเสริมคุณค่าในตนเองของผู้สูงวัยจึงเป็นสิ่งจำเป็นควบคู่กับการดูแลสุขภาพกาย

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานพัฒนาพื้นที่ในประเทศไทยที่ขับเคลื่อนผ่านพลังของเครือข่ายชุมชน โดยเฉพาะโมเดล “บวร-บ้าน วัด โรงเรียน/ราชการ” ที่ใช้เป็นกลไกสร้างพื้นที่ทางสังคมและเวทีให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาท (ยุรธ จินา และรมิตา จินา, 2561) จากการศึกษางานวิจัยของอติญาณ์ ศรีเกษตรริน และคณะ (2564) เป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันพลังของ “การมีส่วนร่วม” ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (CBPR/PAR) ในจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งจำแนกกระบวนการออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่ การวางแผน การดำเนินการ การกำกับติดตาม และการประเมินผล ผลการวิจัยพบว่าคะแนนคุณภาพชีวิต (WHOQOL) ของผู้สูงอายุหลังเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) ซึ่งตอกย้ำบทเรียนสำคัญว่า “พื้นที่ทางสังคมและกลไกการมีส่วนร่วม” สามารถเปลี่ยนเสียงของผู้สูงอายุให้กลายเป็นแนวทางปฏิบัติที่ตรวจสอบได้จริงและเป็นรูปธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

จังหวัดนครสวรรค์สะท้อนให้เห็นการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ โดยการจัดสมัชชาสุขภาพจังหวัดในปี 2558 มีมติให้หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายภาคประชาสังคม ร่วมกันจัดตั้งกลไกเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุ และดูแลคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุแบบบูรณาการ (คณะกรรมการสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครสวรรค์, 2558) การบูรณาการดังกล่าวช่วยสร้างความเชื่อมั่นว่า การดูแลผู้สูงวัยไม่ใช่เพียงภาระของครอบครัว แต่เป็นความรับผิดชอบร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม ขณะที่ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นตัวอย่างของพื้นที่ที่ก้าวเข้าสู่ “สังคมสูงวัยสมบูรณ์” โดยมีประชากรผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 25.47 ของประชากรทั้งหมด (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว, 2566) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม ทำให้ยังเผชิญข้อจำกัดด้านรายได้และบริการสังคม ขณะเดียวกันพื้นที่นี้กลับมีจุดแข็งด้านทุนทางวัฒนธรรมและเครือข่ายบวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการ) ที่เข้มแข็ง รวมถึงการกำหนด “ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ” ร่วมกัน จึงเป็นที่มาของการเลือกพื้นที่ดังกล่าวเป็นกรณีศึกษาในการพัฒนากลไกสร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงวัย โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและการเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมเข้ากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการสร้างการรับรู้และกำหนดเป้าหมายร่วมเพื่อพัฒนาโครงสร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงวัยในชุมชนพหุวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ คือ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นพื้นที่วิจัยต้นแบบและพื้นที่นำผลไปใช้ประโยชน์ เนื่องจากมีการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนผ่านเครือข่าย บวร (บ้าน-วัด-โรงเรียนและราชการ) อย่างเป็นรูปธรรม และในปี พ.ศ. 2565 ได้ดำเนินการคุ้มครองทางสังคมในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ จนเกิด “ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองนมวัว”

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ ผู้สูงอายุตั้งแต่อายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 1,213 คน ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว, 2566) กลุ่มเป้าหมายจะได้รับการอธิบายอย่างละเอียดในการเข้าร่วมโครงการวิจัย การขอความยินยอม การรวบรวมข้อมูลและการเสนอข้อมูลจะกระทำอย่างเคารพศักดิ์ศรีและความเป็นมนุษย์ของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย ผ่านการตรวจสอบจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมีการกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

1. เกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัย (Inclusion Criteria) ประกอบด้วย 1) เป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ 2) สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม 3) สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ตลอดโครงการ และ 4) สมัครใจในการใช้แบบประเมินระดับความภาคภูมิใจในตัวเอง

2. เกณฑ์การคัดออกผู้เข้าร่วมการวิจัย (Exclusion Criteria) ประกอบด้วย 1) ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ตลอดโครงการ 2) ประสงค์ขอยกเลิกการเข้าร่วมกิจกรรม และ 3) ไม่สมัครใจในการใช้แบบประเมินระดับความภาคภูมิใจในตัวเอง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. แบบบันทึกภาคสนาม เป็นการบันทึกการสังเกตและรายละเอียดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยทีมวิจัยและนักวิจัยชุมชน
2. แบบวิเคราะห์ SWOT Analysis เพื่อวิเคราะห์สภาพบริบทเชิงพื้นที่ ในประเด็น จุดอ่อน จุดแข็ง อุปสรรค และโอกาส ในช่วงกลางของกระบวนการ เพื่อวิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และศาสนา ซึ่งช่วยให้ทุกฝ่ายมองเห็นภาพรวมและแนวทางพัฒนาที่สอดคล้องกัน
3. แบบบันทึก Key Messages เพื่อจดบันทึกสาระสำคัญและข้อเสนอหลักจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
4. แบบบันทึกเวทีสะท้อนผล เพื่อเก็บความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากเวทีคืนข้อมูล ในมุมมองของคนชุมชน

สรุปผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้นำเสนอกระบวนการสร้างการรับรู้และกำหนดเป้าหมายร่วมเพื่อพัฒนา กลไกสร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงวัยในชุมชนพหุวัฒนธรรม ในรูปแบบของวงจรการวิจัยเชิง ปฏิบัติการ พบว่า

1. การวางแผน คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัยและรับทราบ นโยบายการพัฒนาในเชิงพื้นที่ โดยดำเนินการในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามผล เพื่อให้เกิดการบูรณาการองค์ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และสร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วม ประกอบด้วยวิธีการดำเนินการ ดังนี้

- 1.1 การเข้าพบนางสาวสุวัชร ศรีกำพี้ นายอำเภอลาดยาว ซึ่งเป็นผู้กำกับในเชิง นโยบายของภาครัฐ เพื่อรับทราบปัญหา นโยบาย รวมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาในระดับอำเภอ และเข้าพบพระครูนิติสุตากร, ดร. รองเจ้าคณะอำเภอลาดยาว ซึ่งรับผิดชอบงานด้านเผยแผ่ ด้าน สาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอลาดยาว และในฐานะเจ้าอาวาสวัด หนองกระดุกเหนือ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรม

การพัฒนาชุมชนต้นแบบในพื้นที่ตำบลหนองนมวัว และเปิดโอกาสให้ใช้วัดหนองกระดุกเนื้อเป็นพื้นที่สาธารณะในการขับเคลื่อนกิจกรรมตลอดโครงการวิจัย

1.2 การจัดเวทีระดมความคิดเห็นกับแกนนำชุมชน เพื่อประสานความร่วมมือ สร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างความไว้วางใจ และการยอมรับ รวมทั้งแนะนำ แนวคิด หลักการ ความสำคัญและรายละเอียดการขับเคลื่อนกิจกรรมตลอดโครงการ รวมถึงการกำหนดเงื่อนไขเวลาในการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างการรับรู้ในระดับพื้นที่ตำบล โดยมีผู้นำชุมชนและตัวแทนประชาชนจาก 9 หมู่บ้าน รวมถึงผู้แทนชมรมผู้สูงอายุของตำบลหนองนมวัวเข้าร่วมกิจกรรม

ภาพที่ 1 การลงพื้นที่เพื่อชี้แจงโครงการวิจัย

2. การขับเคลื่อนกระบวนการสร้างการรับรู้และกำหนดเป้าหมายร่วมเพื่อพัฒนาโลก สร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงวัยในชุมชนพหุวัฒนธรรม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

2.1 การกำหนดเป้าหมายและส่งเสริมการรับรู้ร่วมในระดับตำบล เป็นการสร้าง การรับรู้เกี่ยวกับกลไก กระบวนการในการสร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงวัยในชุมชนพหุวัฒนธรรม และเปิดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ผู้แทนอาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน/ชุมชน หรือ อสม. ผู้แทนภาคประชาสังคม และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ เพื่อเป็นช่องทางในการประสานความร่วมมือระดับในระดับตำบลหนองนมวัว

ภาพที่ 2 การกำหนดเป้าหมายและส่งเสริมการรับรู้ร่วมในระดับตำบล

2.2 การวิเคราะห์สภาพเชิงพื้นที่ ภายหลังการกำหนดเป้าหมายและส่งเสริมการรับรู้ร่วมในระดับตำบล โดยจัดให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ (Experience Sharing) และ Group Workshop โดยใช้เครื่องมือ SWOT Analysis เพื่อวิเคราะห์สภาพบริบท และเปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ได้ร่วมกันสะท้อนปัญหา อุปสรรค และแนวทางการรับมือที่เคยประสบมา โดยแบ่งผู้เข้าร่วมแบ่งกลุ่มย่อย 8-10 คนต่อกลุ่ม ในประเด็น การวิเคราะห์พื้นที่เพื่อมองเห็นจุดมุ่งหมาย และแนวทางการวิเคราะห์ในทิศทางเดียวกัน

ภาพที่ 3 การวิเคราะห์สภาพเชิงพื้นที่

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า

1) สภาพสังคมและประชากร ตำบลหนองนมวัวมีประชากรผู้สูงอายุจำนวน 1,213 คน ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนที่สูงเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรรวมของตำบล แสดงให้เห็นถึงการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มของชมรมผู้สูงอายุและแกนนำ

ชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานและขับเคลื่อนกิจกรรม ทำให้เกิดเครือข่ายผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนในหลายมิติ

2) สภาพเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาและทำไร่ ซึ่งเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ แม้ว่าจะมีความมั่นคงในระดับครัวเรือน แต่ยังคงเผชิญกับความเสี่ยงจากภาวะเศรษฐกิจผันผวนและปัญหาสภาพแวดล้อม เช่น ภัยแล้งและการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศ ทั้งนี้ยังมีทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่สาธารณะซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นฐานในการสร้างกิจกรรมเพื่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้

3) ทุนทางวัฒนธรรมและศาสนา พื้นที่ตำบลหนองนมวัวมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและศาสนา โดยเฉพาะบทบาทของวัดและคณะสงฆ์ที่เป็นศูนย์กลางทางจิตใจและกิจกรรมสาธารณะ การบูรณาการเครือข่าย บวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการ) ส่งผลให้เกิดพลังทางสังคมที่ช่วยสนับสนุนผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังมี “ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธ” ที่เป็นการรอบคอบคิดสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

4) จุดแข็งและโอกาส ตำบลหนองนมวัวมีความเข้มแข็งของภาคีเครือข่ายชุมชนและการมีส่วนร่วมของแกนนำท้องถิ่น อีกทั้งยังมีพื้นที่สาธารณะ เช่น วัดหนองกระดุกเนื้อ ซึ่งถูกใช้เป็นพื้นที่กลางในการจัดกิจกรรม ทำให้เกิดความพร้อมในการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุต่อไป

5) จุดอ่อนและอุปสรรค อย่างไรก็ตามยังพบข้อจำกัดในบางด้าน เช่น การเข้าถึงบริการด้านสังคมและสุขภาพที่ไม่ทั่วถึง ความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุ รวมถึงข้อจำกัดด้านทรัพยากรในบางชุมชน ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินโครงการหรือการสร้างกลไกความร่วมมือในระยะยาว

กล่าวโดยสรุปว่า การวิเคราะห์สภาพเชิงพื้นที่สะท้อนให้เห็นว่า ตำบลหนองนมวัวมีทั้งทุนทางสังคม วัฒนธรรม และศาสนาที่เข้มแข็ง รวมถึงโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุที่เป็นฐานสำคัญ แต่ยังคงมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรและบริการบางด้าน การนำข้อมูลเชิงพื้นที่นี้มาวิเคราะห์

อย่างเป็นระบบจึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการเชื่อมโยงไปสู่การหาแนวทางความร่วมมือและการจัดทำบันทึกข้อตกลงระดับตำบลในขั้นตอนถัดไป

2.3 การหาแนวทางจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือระดับตำบล คณะผู้วิจัยได้จัดเวทีระดมความคิดเห็นร่วมกับผู้นำชุมชน ผู้แทนจากทั้ง 9 หมู่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) รวมทั้งตัวแทนจากภาคประชาสังคมและภาคีเครือข่ายในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายสะท้อนความคิดเห็น กำหนดความต้องการและปัญหาร่วมกัน กระบวนการดังกล่าวทำให้เกิดเวทีสาธารณะระดับตำบล ที่สร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วม ความไว้วางใจ และการยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีผู้สูงอายุเข้าร่วมอย่างจริงจัง จากเวทีแลกเปลี่ยนดังกล่าว ชุมชนได้กำหนดประเด็นร่วมที่ต้องการขับเคลื่อนในบันทึกข้อตกลง โดยได้มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ เพื่อให้ความร่วมมือเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ดังนี้

- 1) ผู้ดูแล /ครอบครัว ทำหน้าที่สนับสนุนผู้สูงอายุให้เข้าร่วมกิจกรรมในระดับตำบลและระดับหมู่บ้าน รวมถึงเป็นกำลังสำคัญในการดูแลและส่งเสริมให้ผู้สูงวัยมีส่วนร่วมกับสังคม
- 2) วัด ทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการจัดกิจกรรมของผู้สูงอายุ ทั้งในมิติทางศาสนา วัฒนธรรม และกิจกรรมเพื่อสาธารณะ โดยเฉพาะวัดหนองกระดุกเนื้อซึ่งถูกใช้เป็นศูนย์กลางของการขับเคลื่อนกิจกรรมภายใต้ “ธรรมนูญความสุขชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองนมวัว”
- 3) โรงเรียน เยาวชนและสามเณร ทำหน้าที่ส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้และสร้างกิจกรรมเชื่อมโยงระหว่างวัย
- 4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/ภาครัฐ ทำหน้าที่สนับสนุนทรัพยากรงบประมาณ และกำกับติดตามการดำเนินงาน
- 5) ภาคประชาสังคมและเครือข่าย ทำหน้าที่เสริมพลังการทำงาน ร่วมออกแบบกิจกรรม และเป็นกลไกตรวจสอบทางสังคม

ผลจากกระบวนการระดมความคิดเห็นและการวิเคราะห์สภาพเชิงพื้นที่ นำไปสู่การร่างบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระดับตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นเอกสารที่สะท้อนเจตนารมณ์ร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน ดังนี้

1) กำหนดเป้าหมายร่วม ทุกภาคส่วนเห็นพ้องต้องกันที่จะสนับสนุนกิจกรรมในการสร้างคุณค่าตนเองของผู้สูงวัยในตำบล โดยยึดผู้สูงวัยเป็นศูนย์กลาง

2) ระบุขอบเขตความร่วมมือในประเด็นการสร้างคุณค่าตนเองของผู้สูงวัยในชุมชน การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมและศาสนา โดยใช้วัดหนองกระดุกเนื้อและพื้นที่สาธารณะเป็นศูนย์กลาง เชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างรุ่น ผ่านการจัดกิจกรรมเยาวชนร่วมกับผู้สูงวัย

3) วางกลไกการติดตามและประเมินผล โดยไม่ได้จำกัดอยู่ที่หน่วยงานรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่านั้น แต่ใช้วิธีการมีส่วนร่วมของภาคสังคม โดยเฉพาะแกนนำชุมชน ชมรมผู้สูงวัย กลุ่มเยาวชน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในการร่วมกันสะท้อนผลการดำเนินงานเป็นระยะ ผ่านเวทีประชุมชุมชนในตำบล

4) เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม ทุกภาคส่วนจะต้องมีความรับผิดชอบร่วมกันและกำหนดบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างชัดเจน เช่น ครอบครัวดูแลสนับสนุนผู้สูงวัย วัดทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลาง โรงเรียนและเยาวชนร่วมสร้างกิจกรรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนทรัพยากร และภาคประชาสังคมเป็นกลไกเสริมพลังและตรวจสอบ

กล่าวโดยสรุปว่า ผลการวิจัยในประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่า การจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือระดับตำบลมิใช่เพียงการสร้างเอกสารเชิงสัญลักษณ์ แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยมีผู้สูงวัยเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การบันทึกข้อตกลงที่เกิดขึ้นจึงสะท้อนทั้งความพร้อมของพื้นที่ และการวางรากฐานกลไกความร่วมมือที่ยั่งยืนเพื่อเสริมสร้างคุณค่าตนเองและคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงวัยในชุมชนพหุวัฒนธรรมตำบลหนองนมวัว

3. การสังเกตการณ์ เป็นการสะท้อนผลกิจกรรม เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการประเมินความสำเร็จของกิจกรรมได้ โดยใช้วิธีการที่เน้นการสังเกต คณะผู้วิจัยได้มีการดำเนินการ

3.1 การบันทึกภาพกิจกรรมกลุ่ม (เวทีระดมความคิด) คณะผู้วิจัยได้แจ้งขออนุญาตและดำเนินการบันทึกภาพในระหว่างการจัดเวทีระดมความคิดเห็น โดยเก็บข้อมูลผ่านภาพถ่าย กิจกรรม แผนภาพ และกระดาษฟลิปชาร์ตที่ผู้เข้าร่วมกลุ่มเขียนขึ้นเอง พบว่า ผู้สูงวัยและแกนนำชุมชนมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็น การเขียนข้อเสนอ หรือการร่วมกัน

ออกแบบแนวทางการพัฒนา สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการตื่นตัวและการเปิดกว้างของชุมชนต่อกระบวนการสร้างการรับรู้และเป้าหมายร่วม

3.2 การจด Key Messages จากเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ นอกจากภาพถ่ายกิจกรรมแล้ว คณะผู้วิจัยได้จัดบันทึก Key Messages ที่ผู้เข้าร่วมสะท้อนออกมา โดยมุ่งเน้นเฉพาะประเด็นการ สร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ ผลการบันทึกพบประเด็นสำคัญดังนี้

1) การยอมรับจากสังคมชุมชน ผู้สูงอายุคาดหวังการมีพื้นที่และโอกาสในการแสดงบทบาท เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือการเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะ ซึ่งช่วยยืนยันว่าพวกเขายังมีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับในสังคม

2) บทบาทของวัดและศูนย์รวมจิตใจ วัดถูกมองว่าเป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีคุณค่า เนื่องจากเปิดโอกาสให้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและสังคม ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและการมีส่วนร่วมในเชิงบวก

3) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรุ่น การมีเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมกับผู้สูงอายุในการทำกิจกรรม เช่น การเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ผู้สูงวัยรู้สึกว่าตนเองยังมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดสิ่งดีงามให้กับสังคม

4. การสะท้อนผล เพื่อคืนข้อมูลให้แก่ชุมชน รับฟังความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพื่อสะท้อนผลการดำเนินการ ซึ่งมีใช้เพียงการรายงานข้อมูลกลับให้แก่ชุมชน แต่เป็นเวทีการมีส่วนร่วมช่วยให้ผู้สูงอายุและคนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง เสริมสร้างความภาคภูมิใจ และสร้างกลไกการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืนในชุมชนพหุวัฒนธรรม

กิจกรรมการสะท้อนผล

1) การนำเสนอผลกิจกรรม คณะผู้วิจัยได้นำเสนอภาพถ่าย แผนภาพ และข้อความ Key Messages ที่ได้จากเวทีแลกเปลี่ยนก่อนหน้านี้ เพื่อให้ชุมชนได้เห็นการมีส่วนร่วมของตนเองในทุกขั้นตอน

2) การรับฟังความคิดเห็นแบบกลุ่ม เปิดวงพูดคุยให้ผู้สูงวัย แยกนำชุมชน และเยาวชนได้สะท้อนมุมมองต่อความเหมาะสมของกิจกรรมที่ผ่านมา รวมถึงสิ่งที่ควรปรับปรุง

3) การรวบรวมข้อเสนอแนะเชิงประเด็น ใช้การเขียนบนกระดานฟลิปชาร์ตและการอภิปรายสั้น ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงไปตรงมาและสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของแต่ละกลุ่ม ผลการสะท้อน การจัดเวทีสะท้อนผลทำให้ได้ข้อค้นพบที่สำคัญ ดังนี้

1) ผู้สูงอายุรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม หลายคนแสดงออกว่าการได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ทำให้พวกเขารู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

2) การสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งขึ้น ข้อเสนอแนะที่ได้รับจากผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายช่วยเสริมแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างบ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการให้ชัดเจนขึ้น

3) การต่อยอดกิจกรรมในอนาคต มีข้อเสนอให้จัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่นบ่อยขึ้น รวมถึงการจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่ใช้วัดและพื้นที่สาธารณะเป็นเวทีกลาง

4) ความยั่งยืนของกลไกการสร้างคุณค่า ชุมชนเห็นพ้องว่าควรมีการจัดเวทีสะท้อนผลอย่างต่อเนื่องทุกปี เพื่อประเมินความก้าวหน้าและเสริมพลังผู้สูงวัยให้รู้สึกมีคุณค่าในตนเองอย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุปว่า กระบวนการสะท้อนผลมีบทบาทสำคัญในการคืนข้อมูลให้แก่ชุมชนตำบลหนองนมวัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อกิจกรรมที่ดำเนินไปแล้ว การจัดเวทีสะท้อนผลทำให้ผู้สูงอายุ รู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของงานวิจัยร่วมกัน ไม่ใช่เพียงผู้เข้าร่วมกิจกรรมเท่านั้น ข้อมูลที่ได้จากการสะท้อนผลยังสะท้อนความต้องการและความคาดหวังของชุมชนอย่างแท้จริง และกลายเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการวางแผนกิจกรรมระยะต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยในรูปแบบของวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

1. การวางแผน ผลการวิจัย พบว่า การลงพื้นที่เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกับผู้นำท้องถิ่นและคณะสงฆ์ รวมทั้งการจัดเวทีระดมความคิดเห็นกับแกนนำชุมชนและผู้สูงวัยจาก 9 หมู่บ้าน มีส่วนสำคัญในการสร้างความไว้วางใจและการยอมรับ ทำให้เกิดการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกัน โดยผู้สูงอายุไม่ได้อยู่ในฐานะผู้รับ แต่ได้แสดงบทบาทในการกำหนดแนวทาง

ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ลักษณะการมีส่วนร่วมเชิงกระบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับงานของอดิญาณ์ ศรีเกษตรริน และคณะ (2564) ที่พบว่า การใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและส่งผลให้ผู้สูงอายุยอมรับและเข้ามามีบทบาทสำคัญมากขึ้นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2) การขับเคลื่อนกระบวนการสร้างการรับรู้และกำหนดเป้าหมายร่วมเพื่อพัฒนากลไกสร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุในชุมชนพหุวัฒนธรรม ผลการวิจัยสะท้อนว่า การจัดกิจกรรมสร้างการรับรู้ร่วมในระดับตำบล และการวิเคราะห์สภาพเชิงพื้นที่ด้วย SWOT Analysis ช่วยให้ชุมชนเห็นภาพรวมของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ เวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุและแกนนำชุมชนสะท้อนประสบการณ์ตรง และนำไปสู่การกำหนดแนวทางร่วมกันจนเกิด บันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระดับตำบล ซึ่งถือเป็นผลลัพธ์สำคัญที่สะท้อนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับงานของพระมหา นรินทร์ บุราคร และศรีณย์ ฐิตารีย์ (2567) ที่ชี้ว่า การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้หลักการ “บวร” (บ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการ) สามารถเสริมสร้างพลังความร่วมมือและเพิ่มประสิทธิภาพของการขับเคลื่อนกิจกรรมได้จริง โดยเฉพาะเมื่อวัดถูกใช้เป็นพื้นที่กลางและศูนย์รวมกิจกรรม สอดรับกับบทบาทของวัดหนองกระดุกเนื้อที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

3) การสังเกตการณ์ ผลจากการบันทึกภาพกิจกรรม การเก็บแผนภาพ และการจด Key Messages พบว่า ผู้สูงอายุและแกนนำชุมชนมีการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นการเสนอความคิดเห็น การเขียนข้อเสนอ หรือการร่วมออกแบบแนวทางการพัฒนา ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจและตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง พร้อมทั้งมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ถ่ายทอดประสบการณ์และภูมิปัญญาสู่สังคม การที่ผู้สูงอายุรู้สึกว่ามีคุณค่าและได้รับการยอมรับ สอดคล้องกับงานวิจัยของฐิตีมา ทาสวรรณอินทร์ และคณะ (2567) ที่พบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่าง “คุณภาพชีวิต” และ “ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง” ของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่าการเสริมสร้างคุณค่าในตนเองย่อมส่งผลต่อคุณภาพชีวิตโดยรวม

4) การสะท้อนผล (Reflecting) ผลการวิจัยยืนยันว่า การจัดเวทีสะท้อนผลเพื่อคืนข้อมูลแก่ชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเป็นเจ้าของงานวิจัยร่วมกัน ไม่ใช่เพียงผู้เข้าร่วมกิจกรรม ข้อมูลที่

ได้สะท้อนความต้องการและความคาดหวังที่แท้จริง เช่น การจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่น การใช้วัดเป็นศูนย์กลาง และการสร้างกลไกความร่วมมือที่ต่อเนื่อง ชุมชนเห็นพ้องต้องกันว่าควรมีเวทีสะท้อนผลเป็นประจำทุกปี เพื่อประเมินความก้าวหน้าและสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ การคืนข้อมูลและเปิดโอกาสให้สะท้อนความเห็นทำให้เกิดกลไกการตรวจสอบทางสังคม (social accountability) ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมที่ย้ำถึงการสร้างความเป็นเจ้าของและความต่อเนื่องในชุมชน ตามที่อติญาณ์ ศรีเกษตรริน และคณะ (2564) รายงานว่า “เวทีสะท้อนผล” เป็นหัวใจของการคงอยู่ของกลไกพัฒนาผู้สูงอายุในระยะยาว

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการทำให้ผู้สูงอายุในตำบลหนองนมวัวเกิดการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง ผ่านการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การขับเคลื่อน การสังเกตการณ์ และการสะท้อนผล และมีกลไกเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นจริง คือ MOU ระดับตำบล ซึ่งไม่เพียงช่วยเสริมสร้างคุณค่าในตนเองให้แก่ผู้สูงอายุ แต่ยังเป็นรากฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนพหุวัฒนธรรมตำบลหนองนมวัวอย่างต่อเนื่องและมั่นคง

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ กระบวนการสร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุในชุมชนพหุวัฒนธรรม ผ่านวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน การขับเคลื่อน การสังเกตการณ์ และการสะท้อนผล

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

กระบวนการเหล่านี้มิใช่เพียงขั้นตอนทางเทคนิค แต่เป็นพื้นที่ทางสังคม ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยการที่ผลวิจัยแสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ไม่ได้หยุดเพียงการสร้างคามพึงพอใจ แต่ก้าวไปสู่การสร้างกลไกเชิงโครงสร้างที่จับต้องได้ คือ บันทึกร่วมมือ (MOU) ระดับตำบล ซึ่งเชื่อมโยงพลังจากครอบครัว วัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาสังคมเข้าไว้ด้วยกัน นอกจากนี้ ผลการสังเกตและสะท้อนผลยังยืนยันว่า ผู้สูงอายุเกิด การเปลี่ยนแปลงเชิงบทบาทและความรู้สึก จากเดิมที่เป็นเพียง “ผู้รับ” กลายเป็น “ผู้ร่วมสร้าง” และ “ผู้ถ่ายทอดคุณค่า” ให้แก่คนรุ่นใหม่ ผ่านกิจกรรมระหว่างวัยและการใช้วัดเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม องค์ความรู้ใหม่นี้จึงชี้ให้เห็นว่า การสร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุจำเป็นต้องอาศัยทั้งกระบวนการมีส่วนร่วม และกลไกโครงสร้างที่ยั่งยืนควบคู่กัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรบูรณาการบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระดับตำบล เข้ากับแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยประสานงานกับผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ และแกนนำชุมชน เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณและกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง อันจะทำให้การพัฒนาคุณค่าในตนเองของผู้สูงวัยดำเนินไปอย่างเป็นระบบและตรวจสอบได้จริง
2. วัดและคณะสงฆ์ควรใช้ผลการวิจัยเพื่อพัฒนาบทบาทของวัดให้เป็นพื้นที่กลางของกิจกรรมผู้สูงวัย ทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม และสังคม โดยจัดกิจกรรมร่วมกับครอบครัว ผู้สูงอายุ และเยาวชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นและถ่ายทอดภูมิปัญญา ซึ่งจะช่วยเสริมบทบาทวัดในฐานะศูนย์รวมจิตใจ และเป็นกลไกสำคัญในการสร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงวัยอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการสมัชชาสุขภาพแห่งชาตินครสวรรค์. (2558). *เอกสารหลัก/มติโครงการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม จังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ. 2558*. ร้านโอปรินทร์.
- จิตติมา ทาสวรรณอินทร์ และคณะ. (2567). คุณภาพชีวิตและความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ และความสัมพันธ์ระหว่างกัน. *วารสารวิจัยการพยาบาลและการสาธารณสุข*, 4(3), e266085.
- พระมหานรินทร์ บุราคร และศรัณย์ ฐิตารีย์. (2567). การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแบบการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร). *วารสาร มจร ล้านนาวิชาการ*, 13(2), 66–78.
- ยุรธร จีนา และรมิตา จีนา. (2561). บวรสันติสุข : รูปแบบการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียนในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(Special Issue 1), 47–60.

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว. (2566). *ฐานข้อมูลผู้สูงอายุ ประจำปีงบประมาณ 2566*.

https://www.nongnomwua.go.th/news_detail.php?id=66000272

อติญาณ์ ศรีเกษตรริน และคณะ. (2564). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้*, 8(1), 85-99.

Ministry of Social Development and Human Security. (2023). *Situation of The Thai Older Persons 2022*. <https://thaitgri.org/?p=40218>

National Statistical Office. (2021/2024). *The Survey of the Older Persons in Thailand*. https://www.nso.go.th/nsoweb/nso/survey_detail/im?set_lang=en

United Nations Population Fund & HelpAge International. (2012). *Ageing in the twenty-first century: A celebration and a challenge*. <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Ageing%20report.pdf>

World Health Organization. (2020). *Decade of Healthy Ageing: Plan of Action (2021–2030)*. <https://www.who.int/publications/m/item/decade-of-healthy-ageing-plan-of-action>

บทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา : อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

The Role of Subdistrict Administrative Organization Chiefs in Local
Development: A Case Study of Mueang District, Roi Et Province

กฤตภรณ์ ทะราสี¹ และปานุวัฒน์ กิตติกรวรรณธ์ รัตนพิมลพลแสน²

Krittaporn Tarasi and Panuwat Kittikronwaranon Rattanapimonphonsaen

Received: October 05, 2025

Revised: October 25, 2025

Accepted: October 31, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด และ 2) เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 150 คน โดยใช้สูตรคำนวณของทาร์ยามาเน่ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ในการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า 1) ความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งสิ้น 6 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.07$) โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ($\bar{X} = 4.26$) ด้าน

¹ องค์การบริหารส่วนตำบลแคนใหญ่; CanYai Subdistrict Administrative Organization

² มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ; Northeastern University

Corresponding author, e-mail: Krittaporntarasee@gmail.com

ส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิต ($\bar{X} = 4.21$) ด้านเศรษฐกิจชุมชน ($\bar{X} = 4.07$) ด้านการศึกษา วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.02$) ด้านรักษาความสงบเรียบร้อย และป้องกันบรรเทาสาธารณภัย ($\bar{X} = 3.92$) และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = 3.87$) และ 2) ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล โดยบุคลากรมีข้อเสนอแนะที่สำคัญที่จะนำไปสู่บทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น ตามแนวคิดเชิงนโยบาย ที่เป็นรากฐานในการยกระดับ ภาวะผู้นำเชิงธรรมาภิบาล ดังนี้ 1) การยกระดับสมรรถนะเชิงกฎหมาย 2) ความเป็นเลิศในการวางแผน 3) การกำกับดูแลเชิงรุก 4) การบริหารที่เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง 5) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากร 6) ความโปร่งใสและตรวจสอบได้ 7) การสื่อสารเชิงกลยุทธ์ 8) การขับเคลื่อนนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นในการตอบสนองความต้องการในด้านการพัฒนาท้องถิ่นโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนเป็นสำคัญ

คำสำคัญ: การพัฒนาท้องถิ่น, บทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล, แนวทางในการพัฒนา

Abstract

This research aims to (1) examine the perceptions of personnel toward the roles of Subdistrict Administrative Organization (SAO) chiefs in local development in Mueang District, Roi Et Province, and (2) propose guidelines for enhancing the roles of SAO chiefs in promoting local development. The study population consisted of SAO personnel in Mueang District, Roi Et Province. A total sample of 150 participants was determined using Taro Yamane's formula. Data were collected through questionnaires and analyzed using a statistical software package to calculate percentages, means, and standard deviations. The research findings revealed that the overall perceptions of personnel toward the roles of SAO chiefs across six dimensions were at a high level ($\bar{X} = 4.07$). Ranked from highest to lowest mean scores, the results were as follows: infrastructure development ($\bar{X} = 4.26$), promotion of quality

of life ($\bar{X} = 4.21$), community economy ($\bar{X} = 4.07$), education, culture, traditions, and local wisdom ($\bar{X} = 4.02$), maintenance of public order and disaster prevention ($\bar{X} = 3.92$), and natural resources and environmental management ($\bar{X} = 3.87$). The study also proposed guidelines for strengthening the roles of SAO chiefs in local development, emphasizing policy-oriented approaches that foster governance-based leadership. Key recommendations include: (1) enhancing legal competency, (2) achieving excellence in planning, (3) promoting proactive supervision, (4) adopting citizen-centered administration, (5) encouraging personnel participation, (6) ensuring transparency and accountability, (7) advancing strategic communication, and (8) driving innovation for local development that responds effectively to community needs while prioritizing the public interest.

Keywords: Local Development; The Role of the Chief Executive of the Subdistrict Administrative Organization, Developmental Guidelines

บทนำ

องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น มีฐานะเป็นนิติบุคคลและราชการส่วนท้องถิ่น จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม 2538 และมีฉบับแก้ไขเพิ่มเติมในเวลาต่อมา พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ส่งผลให้มีการกระจายอำนาจสู่องค์กรประชาชนในระดับตำบลอย่างมากโดยได้ยกฐานะสภาตำบลซึ่งมีรายได้ตามเกณฑ์คือ มีรายได้ไม่รวมเงินอุดหนุน ในปีงบประมาณที่ล่วงมาติดต่อกัน 3 ปี เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละหนึ่งแสนห้าหมื่นบาท ขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล กล่าวได้ว่าการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลนี้เป็นผลผลิตหนึ่งของกระแสของสังคมที่ต้องการจะปฏิรูปการเมือง ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลจึงเป็นมิติหนึ่งของความพยายามในการปฏิรูปการเมืองโดยการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบล มีความสำคัญต่อท้องถิ่นเป็น

อย่างมาก เพราะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีขนาดเล็กที่สุด แต่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ชนบท องค์การบริหารส่วนร่วมในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย (โกวิทย์ พวงงาม, 2543)

ในการพัฒนาท้องถิ่นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำจะได้แสดงบทบาทในทุกมิติที่จะนำพาองค์กรไปสู่การพัฒนา ซึ่งการพัฒนาท้องถิ่นในส่วนของอำนาจหน้าที่ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ภายใต้พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546 ตามมาตรา 35/5 กำหนดไว้ดังนี้ 1) กำหนดนโยบายโดยไม่ขัดต่อกฎหมายและรับผิดชอบในการบริหารราชการขององค์การบริหารส่วนตำบลให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อบัญญัติ และนโยบาย 2) สั่ง อนุญาต และอนุมัติเกี่ยวกับราชการขององค์การบริหารส่วนตำบล 3) แต่งตั้งและถอดถอนรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลและเลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 4) วางระเบียบเพื่อให้งานของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นไปด้วยความเรียบร้อย 5) รักษาการให้เป็นไปตามข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล 6) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ และกฎหมายอื่น พร้อมทั้งต้องควบคุมและรับผิดชอบในการบริหารราชการขององค์การบริหารส่วนตำบลตามกฎหมายและเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและลูกจ้างองค์การบริหารส่วนตำบล พร้อมทั้งมีสิทธิเข้าประชุมสภา และมีสิทธิแถลงข้อเท็จจริง ตลอดจนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานในหน้าที่ของตนต่อที่ประชุม แต่ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน (พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล (ฉบับที่ 5), 2546) ทั้งนี้ในงานวิจัยได้มุ่งศึกษาบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น ใน 6 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน 2) ด้านส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิต 3) ด้านเศรษฐกิจชุมชน 4) ด้านการศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น 5) ด้านรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันบรรเทาสาธารณภัย 6) ด้านทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทบาทหน้าที่ของผู้นำมีส่วนสำคัญในการนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จทั้งในด้านการพัฒนาและความเชื่อมั่นที่ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีต่อผู้นำของตนเอง ทั้งนี้ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท (Role Concept) โดยบรูม และเซลซนิก (Bloom & Selznick, 1977 อ้างถึงใน รุ่งทิวา แสงหิรัญ, 2541) ได้แบ่งบทบาทของผู้นำออกเป็นมิติเชิงโครงสร้างและพฤติกรรม ซึ่งสะท้อนความ

ซับซ้อนของการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งทางสังคม มิติเหล่านี้ ได้แก่ 1) บทบาทหน้าที่ตามอุดมคติ (The Socially Prescribed or Ideal Role) มิติดังกล่าวคือ บทบาทเชิงบรรทัดฐานซึ่งเป็นชุดของสิทธิอำนาจ และหน้าที่ความรับผิดชอบที่ถูก กำหนดไว้ล่วงหน้า หรือถูกบัญญัติขึ้นตามหลักการและอุดมคติของตำแหน่งทางสังคมนั้น ๆ ถือเป็นความคาดหวังเชิงโครงสร้างในระดับสูงสุด 2) บทบาทหน้าที่ควรกระทำ (The Perceived Role) มิติดังกล่าวคือ บทบาทเชิงอัตวิสัย ซึ่งเป็นความเชื่อมั่น การตีความ หรือการรับรู้ของแต่ละบุคคลที่มีต่อบทบาทหน้าที่ของตนเองในตำแหน่งนั้น ๆ การรับรู้ดังกล่าวอาจเบี่ยงเบน ไปจากบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดไว้ เนื่องจากปัจจัยส่วนบุคคล ประสบการณ์ หรือ ค่านิยมเฉพาะตัว ซึ่งนำไปสู่ความแตกต่างของการปฏิบัติหน้าที่ระหว่างบุคคล 3) บทบาทที่กระทำจริง (The Performed Role) มิติดังกล่าวคือ บทบาทเชิงพฤติกรรม ซึ่งหมายถึงการแสดงออกหรือการกระทำตามบทบาทหน้าที่ของผู้หน้าที่เกิดขึ้นจริง โดยเป็นผลลัพธ์สุดท้ายของการผสมผสานระหว่าง บทบาทตามอุดมคติและการรับรู้ส่วนบุคคล อีกทั้งยังถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริง และความคาดหวังจากภายนอก (External Expectations) ที่มากระทบ กล่าวโดยสรุป บทบาทที่ผู้นำแสดงออกจริง (The Performed Role) นั้น เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่าง การกำหนดเชิงโครงสร้าง (Prescribed) และการตีความเชิงปัจเจกบุคคล (Perceived) ซึ่งเป็นกรอบที่สำคัญในการวิเคราะห์ความสอดคล้อง (Congruence) และความขัดแย้ง (Conflict) ในการปฏิบัติบทบาทของผู้นำ.

จากข้อมูลสำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด เกี่ยวกับค่านิยม (Value) ที่ว่า “มีอาชีพ คิดอย่างสรรค์ ยึดมั่นธรรมาภิบาล” ประกอบกับ พันธกิจ (Mission) ในประเด็นที่ 4) กล่าวว่า การบริหารและพัฒนาทรัพยากรบุคคลของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และองค์กรปกครองท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภททุกระดับให้มีปริมาณและสมรรถนะที่เพียงพอและสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์และการรองรับภารกิจ การบริการของประชาชน และการพัฒนาสู่การเปลี่ยนแปลง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการพัฒนาบุคลากรเป็นความสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาองค์กร อนึ่งหากกล่าวถึงบทบาทผู้นำในการพัฒนาท้องถิ่น จึงถือได้ว่าเป็นบทบาทที่ต้องบูรณาการทั้งมิติทางการเมือง การบริหารจัดการ และการ

พัฒนาชุมชน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดคือ การสร้างท้องถิ่นที่เข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างทั่วถึง

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาในฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติงานในองค์การบริหารส่วนตำบล และเป็นนักวิชาการ มีความสนใจที่จะศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลที่มาต่อบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อเสนอแนะในการพัฒนาบทบาทของผู้นำในการพัฒนาท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วย
ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา : อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยพิจารณาจากกรอบมิติการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนถึงขอบเขตและประเภทของภารกิจหลักที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบลต้องรับผิดชอบและดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ โดยมุ่งศึกษาใน 6 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน 2) ด้านส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิต 3) ด้านเศรษฐกิจชุมชน 4) ด้านการศึกษาวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น 5) ด้านรักษาความสงบเรียบร้อย และป้องกันบรรเทาสาธารณภัยและ 6) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวนทั้งสิ้น 240 คน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวนทั้งสิ้น 150 คน โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973 อ้างใน นารศรี ไวนิชกุล และชูศักดิ์ อุดมศรี, 2548) ระดับความเชื่อมั่น 95% ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้เท่ากับ 5% ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) โดยแยกกลุ่มตัวอย่างตามจำนวนตำบลเพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างครบตามจำนวน

ขอบเขตพื้นที่ คือ องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถาม ซึ่งแบบสอบถามจะใช้คำถามแบบปลายเปิดและปลายปิดแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาปฏิบัติงาน เป็นแบบสอบถามชนิดตรวจสอบรายการ มีจำนวน 4 ข้อ

ตอนที่ 2 ระดับความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น โดยใช้การวัดแบบ Rating Scales ตามแบบวิธีของ Likert ระดับการวัด 5 ระดับ (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2555) โดยถือเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

คะแนน 5	หมายถึง	เห็นมากที่สุด
คะแนน 4	หมายถึง	เห็นมาก
คะแนน 3	หมายถึง	เห็นปานกลาง
คะแนน 2	หมายถึง	เห็นดำน้อย
คะแนน 1	หมายถึง	เห็นน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น

การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือ

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและรายละเอียดของเนื้อหาที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ให้นิยามศัพท์เพื่อนำมาใช้สร้างแบบสอบถาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถาม

2. การทดสอบความเที่ยงตรง โดยผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างและพัฒนาขึ้นเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงในด้านเนื้อหา โดยผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านพิจารณาถึงความเห็นและให้คะแนนโดยเลือกข้อความที่ครอบคลุมตามเนื้อหาและโครงสร้าง ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อความคำถามกับวัตถุประสงค์ (Item Objective Congruence: IOC) มีค่าไม่ต่ำกว่า 0.5 ขึ้นไป

3. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่ใกล้เคียงกัน จำนวน 30 คน ในเขตพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

4. นำผลที่ได้มาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ตามวิธีของ Cronbach กำหนดค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ไม่ต่ำกว่า 0.5 มีจำนวนคำถามทั้งหมด 35 ข้อ ได้ค่าความเชื่อมั่น ของแบบสอบถามโดยรวมเท่ากับ 0.770

5. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการหาความเชื่อมั่นแล้วนำไปจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับตัวอย่างจริงต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

2. ตรวจสอบแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาและนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาบันทึกลงคอมพิวเตอร์ เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่และบันทึกคะแนนแต่ละข้อในรูปแบบรหัส (Coding Form) หลังจากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดไปวิเคราะห์ ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อทดสอบสมมุติฐานที่สร้างขึ้น โดยวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. การวิเคราะห์เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้สถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และร้อยละ (Percentage)

2. การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) แล้วนำค่าที่ได้มาแปลผล โดยกำหนดช่วงความกว้างของอันตรภาคชั้นเพื่อแปลความหมาย ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2554)

ค่าเฉลี่ย	4.51-5.00	หมายถึง	เห็นมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	3.51-4.50	หมายถึง	เห็นงานมาก
ค่าเฉลี่ย	2.51-3.50	หมายถึง	เห็นปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	1.51-2.50	หมายถึง	เห็นน้อย
ค่าเฉลี่ย	1.00-1.50	หมายถึง	เห็นน้อยที่สุด

3. ข้อเสนอแนะแนวในการพัฒนาบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการพรรณนาเพื่อสรุปข้อมูลข้อเสนอแนะต่าง ๆ

สรุปผลการวิจัย

1. ความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า

ผลศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า 1) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง 2) มีอายุในช่วงระหว่าง 30-40 ปี รองลงมาอายุระหว่าง 41-50 ปี 3) การศึกษาในระดับปริญญาตรี รองลงมาระดับปริญญาโท 4) มีระยะเวลาในการปฏิบัติงาน 11-20 ปี รองลงมา มีระยะเวลาในการปฏิบัติงาน 5-10 ปี

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา : อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวม

ข้อที่	รายการคำถาม	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ด้านโครงสร้างพื้นฐาน	4.26	0.52	มาก

ข้อที่	รายการคำถาม	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
2	ด้านส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิต	4.21	0.53	มาก
3	ด้านเศรษฐกิจชุมชน	4.07	0.55	มาก
4	ด้านการศึกษา วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น	4.02	0.56	มาก
5	ด้านรักษาความสงบเรียบร้อย และป้องกันบรรเทาสาธารณภัย	3.92	0.64	มาก
6	ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	3.87	0.69	มาก
รวม		4.07	0.58	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่าบุคลากรมีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา : อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.07$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ($\bar{X} = 4.26$) 2) ด้านส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิต ($\bar{X} = 4.21$) 3) ด้านเศรษฐกิจชุมชน ($\bar{X} = 4.07$) 4) ด้านการศึกษา วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.02$) 5) ด้านรักษาความสงบเรียบร้อย และป้องกันบรรเทาสาธารณภัย ($\bar{X} = 3.92$) และ 6) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = 3.87$) ตามลำดับ

2. ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา : อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยบุคลากรได้เสนอข้อมูลดังนี้

2.1 มุ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่น

2.2 กำหนดนโยบาย แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ที่นำไปสู่การจัดทำข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่าย

2.3 มีความรู้ความสามารถและทักษะในการกำกับ ดูแล ควบคุมและตรวจสอบการปฏิบัติงานของพนักงานให้เป็นไปตามระเบียบ และข้อบังคับของทางราชการ

2.4 ตอบสนองความต้องการในด้านการพัฒนาท้องถิ่นโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชน

2.5 เปิดโอกาสให้พนักงานเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนะความคิดเห็นและการตัดสินใจ

2.6 บริหารงานด้วยความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบการปฏิบัติงานได้

2.7 การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติงาน

2.8 ส่งเสริมสนับสนุนความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา : องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. บุคลากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา : อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้ง 6 ด้าน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ($\bar{X} = 4.26$) 2) ด้านส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิต ($\bar{X} = 4.21$) 3) ด้านเศรษฐกิจชุมชน ($\bar{X} = 4.07$) 4) ด้านการศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.02$) 5) ด้านรักษาความสงบเรียบร้อย และป้องกันบรรเทาสาธารณภัย ($\bar{X} = 3.92$) และ 6) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = 3.87$) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเกตุสุตา โภคานิษฐ์ และกิฬา หนูยศ (2560) พบว่าความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น อยู่ในระดับมากเช่นกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพนักงานมีความคิดเห็นว่ายนายกองค์การบริหารส่วนตำบล มีบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบในการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อภารกิจในการดูแลความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่อันจะเป็นการแสดงถึงภาวะของความเป็นผู้นำของนายกสำหรับความรับผิดชอบ ตามบทบาทและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการทำงานด้านต่าง ๆ โดยแบ่งเป็นรายด้านในการนำมาอภิปรายผลตามลำดับดังนี้

1.1 ด้านโครงสร้างพื้นฐาน พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.26$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า พนักงานเห็นถึงการทำงานของนายกในด้านการกำหนดนโยบาย การกำกับดูแล พร้อมทั้งการเอาใจใส่เกี่ยวกับโครงการด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้กับประชาชนในพื้นที่ โดยการพัฒนาทั้งระบบไฟฟ้า น้ำประปา การปรับปรุงถนน และการพัฒนาผังเมืองเพื่อให้ครอบคลุมการให้บริการประชาชนในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเกตุสุตา โภคานิษฐ์ และกัฬิษา หนูยศ (2560) พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เกี่ยวกับด้านโครงสร้างพื้นฐานในการที่นายกจัดให้มีถนนลาดยางในพื้นที่ โดยการจัดทำเป็นถนนคอนกรีต รวมถึงมีถนนหินคลุก และมีการดำเนินการจัดทำโครงการบริการสาธารณะเพื่อประชาชนอันจะเป็นการดำเนินการที่ทำให้ครบถ้วนทุกภารกิจ และเกี่ยวกับการบริหารจัดการให้มีระบบน้ำประปาภายในหมู่บ้านอย่างทั่วถึง

1.2 ด้านส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิต พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.21$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพนักงานมีความคิดเห็นว่านายกองค์การบริหารส่วนตำบล มีหน้าที่ในการส่งเสริมพร้อมทั้งในการให้การสนับสนุนจัดทำโครงการด้านในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการส่งเสริมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกกลุ่มเริ่มต้นจากกลุ่มเด็กเล็ก กลุ่มนักเรียน-นักศึกษา กลุ่มวัยทำงาน รวมไปถึงกลุ่มผู้สูงอายุในการดูแลสุขภาพกายและสุขภาพจิตของประชาชนเพื่อให้ประชาชนอยู่ดีกินดีและมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเทวกร แก้วเพ็ญศรี และผิน ปานขาว (2564) พบว่า บทบาทการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล มีบทบาทในการดูแลประชาชนให้มีสภาพสังคม มีสุขภาพกาย สุขภาพใจที่สมบูรณ์มีความสุข ปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สิน อยู่กันอย่างสงบสุข จำกัดแหล่งอบายมุขของท้องถิ่น

1.3 ด้านเศรษฐกิจชุมชน พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.07$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพนักงานมีความคิดเห็นว่านายกองค์การบริหารส่วนตำบล มีบทบาทในการส่งเสริมและให้การสนับสนุนการพัฒนาอาชีพให้กับประชาชน โดยมีโครงการส่งเสริมอาชีพของคนในชุมชนเพื่อการสร้างรายได้ให้กับประชาชน พร้อมทั้งมีการจัดหาแหล่งทุนมาให้สนับสนุนสำหรับการเริ่มต้นในการประกอบอาชีพของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเกตุสุตา โภคานิษฐ์ และกัฬิษา หนูยศ (2560) พบว่า นายกองค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทในการดำเนินการส่งเสริมและให้การสนับสนุนประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนงานเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และมีแนวทาง

ในการส่งเสริมเกี่ยวกับการลงทุนพร้อมทั้งแสวงหาแหล่งเงินทุน พร้อมทั้งมีการดำเนินการสนับสนุนในภาคของอุตสาหกรรมครัวเรือน และส่งเสริมให้ชุมชนมีการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน

1.4 ด้านการศึกษา วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.07$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพนักงานมีความคิดเห็นว่านายกองค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนสำคัญในการเป็นผู้นำในการอนุรักษ์สืบสานพร้อมทั้งยังจัดงบประมาณในการดำเนินโครงการส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่น อีกทั้งยังได้ร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในเขตพื้นที่ในการส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนในหลักสูตรประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมไปถึงมีกระบวนการในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นเพื่อเป็นการสืบสานและการต่อยอดที่จะนำไปสู่การส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของภานุวัฒน์ กิตติกรวรรณนท์ รัตนพิมลพลแสน และคณะ (2566) พบว่าการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีกระบวนการทั้งหมด 7 ขั้นตอน ซึ่งสะท้อนถึงวิธีการและแนวทางในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาในชุมชนเพื่อส่งเสริมและสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป

1.5 ด้านรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันบรรเทาสาธารณภัย พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.92$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพนักงานมีความคิดเห็นว่านายกองค์การบริหารส่วนตำบล มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมบทบาทของคนในชุมชนในการแสดงออกในเชิงสร้างสรรค์ในด้านความเป็นจิตอาสา ร่วมกันในการพัฒนาชุมชน โดยการจัดโครงการฝึกอบรมเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยของประชาชนในชุมชน พร้อมทั้งการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการอบรมเกี่ยวกับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยภายในชุมชน อาทิเช่น โครงการอบรมด้านอัคคีภัยเบื้องต้นและแผนอพยพหนีไฟ โครงการฝึกซ้อมแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และโครงการฝึกซ้อมดับเพลิงและกู้ภัยในสถานการณ์ฉุกเฉิน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพงศ์ศักดิ์ ศิริกาญจนรักษ์ (2553) พบว่า ด้านการจัดระเบียบชุมชน สังคมและรักษาความสงบเรียบร้อย ประชาชนมีความคิดเห็นในทางที่ดีเกี่ยวกับการจัดโครงการฝึกอบรมโครงการการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของชุมชน

1.6 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.87$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพนักงานมีความคิดเห็นว่านายกองค์การบริหารส่วนตำบลมีการจัดกิจกรรม

เกี่ยวกับส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในช่วงต่าง ๆ พร้อมทั้งมีบทบาทในการสนับสนุนให้ประชาชนในพื้นที่ปลูกต้นไม้และทำการเกษตรตามหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและการจัดตกแต่งสถานที่ของหน่วยงานให้ร่มรื่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเทวกร แก้วเพ็ญศรี และผิน ปานขาว (2564) พบว่า บทบาทการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลจัดให้มีถังขยะรองรับขยะมูลฝอยอย่างพอเพียงและมีการจัดเก็บขยะมูลฝอย ส่งเข้าทำลายด้วยระบบการฝังกลบไม่มีขยะตกข้าง พร้อมทั้งมีการจัดการจัดการขยะในชุมชน อีกทั้งในด้านการดูแลและรักษาสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิทัศน์ภายในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลให้มีความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม

2. ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษา : อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยบุคลากรมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาบทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น ด้านมีองค์ความรู้เกี่ยวกับระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่น ด้านกำหนดนโยบาย แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ที่นำไปสู่การจัดทำข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่าย ด้านมีความรู้ความสามารถและทักษะในการกำกับ ดูแล ควบคุมและตรวจสอบการปฏิบัติงานของพนักงานให้เป็นไปตามระเบียบ และข้อบังคับของทางราชการ ด้านตอบสนองความต้องการในด้านการพัฒนาท้องถิ่นโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชน ด้านเปิดโอกาสให้พนักงานเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนะความคิดเห็นและการตัดสินใจ ด้านบริหารงานด้วยความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบการปฏิบัติงานได้ ด้านการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติงาน และด้านส่งเสริมสนับสนุนความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของราเชนทร์ นพณัฐวงศ์ (2561) พบว่า ภาวะผู้นำในการบริหารงานปกครองส่วนท้องถิ่น ขององค์การบริหารส่วนตำบลแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี มีดังนี้ ด้านการสร้างจุดยืนและอุดมการณ์แน่วแน่ของตนเอง ด้านการสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจได้ครบถ้วน ด้านการเรียนรู้ตนเอง โดยการฝึกฝนความอดทน อดกลั้น และพัฒนามนุษย์สัมพันธ์ ด้านการศึกษาหาความรู้ใหม่ ๆ และความรู้กับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับงานให้มากที่สุด ด้านการเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชา เข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาและตัดสินใจ ด้านการพัฒนาความคิดให้เป็นระบบระเบียบ จนสามารถแก้ปัญหา

ต่าง ๆ ได้ในทันที ด้านการสร้างแนวความคิดที่แตกต่าง แต่เป็นความจริง และสามารถใช้ได้จริง และด้านการให้คำปรึกษาแก่ผู้ได้บังคับบัญชา และสอดคล้องกับงานวิจัยของพงษ์เมธิ์ ไชยศรีหา (2566) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าสู่การเมืองของสตรี ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพื้นที่ในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ผู้นำต้องมีความรู้ความสามารถและทักษะในการมีบุคลิกภาพที่ดี มีการวางตัวที่เหมาะสมพูดจาไพเราะ พร้อมทั้งต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต กล้าตัดสินใจ มีสติปัญญาและรอบรู้ สร้างความเชื่อมั่นและรู้จุดมุ่งหมายและแนวทางที่จะนำองค์กรให้ได้รับการพัฒนา

องค์ความรู้ใหม่

มิติบทบาทที่เด่นชัด ลำดับความสำคัญเชิงกลยุทธ์: บทบาทที่บุคลากรมีความเห็นในระดับสูงสุดคือ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน และ ด้านส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งบ่งชี้ว่า นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ได้ให้ความสำคัญกับการตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานและยกระดับความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนในพื้นที่เป็นอันดับแรก ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของการจัดการบริการสาธารณะท้องถิ่น (Local Public Service Management) มิติที่ต้องเร่งรัดการพัฒนาบทบาทที่บุคลากรมีความเห็นในระดับต่ำที่สุด คือ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันบรรเทาสาธารณภัย ผลการศึกษานี้เป็นชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการยกระดับขีดความสามารถและบูรณาการการดำเนินงานในประเด็นด้านความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมและความมั่นคงปลอดภัยของชุมชน ซึ่งถือเป็นมิติที่มีความซับซ้อนและต้องอาศัยการกำกับดูแลเชิงนโยบายที่เข้มข้น

ประเด็นข้อเสนอแนะของบุคลากรได้นำไปสู่บทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่น ตามแนวคิดเชิงนโยบาย ที่เป็นรากฐานในการยกระดับ ภาวะผู้นำเชิงธรรมาภิบาล ดังนี้

1. การยกระดับสมรรถนะเชิงกฎหมาย : ผู้นำท้องถิ่นต้องมีการสั่งสมและปรับปรุงองค์ความรู้เชิงระเบียบปฏิบัติ (Regulatory Knowledge) เกี่ยวกับกฎหมายและข้อบังคับที่

เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การบริหารราชการเป็นไปอย่างถูกต้องและโปร่งใส

2. ความเป็นเลิศในการวางแผน : ผู้นำต้องมีความสามารถในการ กำหนด ยุทธศาสตร์และนโยบาย ที่ชัดเจน โดยมีการเชื่อมโยงระหว่างแผนพัฒนา อบต. เข้ากับการจัดทำ ข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่าย เพื่อให้มั่นใจได้ว่าทรัพยากรทางการเงินจะถูกจัดสรรไปตามวิสัยทัศน์ ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การกำกับดูแลเชิงรุก : บทบาทของผู้นำควรครอบคลุมถึง การกำกับ ดูแล และ ตรวจสอบ การปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างเข้มงวด เพื่อควบคุมให้การบริหารงานเป็นไปตาม มาตรฐานทางราชการและสร้างความเชื่อมั่นต่อสาธารณะ

4. การบริหารที่เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง : การตัดสินใจและกิจกรรมการ พัฒนาท้องถิ่นต้องตั้งอยู่บนหลักการของการ ตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยพิจารณา ถึง ประโยชน์สูงสุดของสาธารณะเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก

5. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากร : ผู้นำควรสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิด โอกาสให้พนักงาน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับนโยบายและการ เพิ่มความรู้สึกเป็นเจ้าของในการกิจขององค์กร

6. ความโปร่งใสและตรวจสอบได้ : การบริหารงานต้องตั้งอยู่บนหลักการของ ความโปร่งใส และการเปิดให้มีการตรวจสอบการปฏิบัติงานได้ (Check and Balance) เพื่อป้องกันการ ทุจริตและเสริมสร้างความน่าเชื่อถือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

7. การสื่อสารเชิงกลยุทธ์ : การสร้างความเข้าใจร่วมกัน ในการปฏิบัติงานผ่านการ สื่อสารที่ชัดเจนและมีประสิทธิผล เป็นปัจจัยสำคัญในการลดความขัดแย้งและเพิ่มประสิทธิภาพการ ทำงานร่วมกัน

8. การขับเคลื่อนนวัตกรรม : บทบาทของผู้นำต้องขยายไปสู่การ ส่งเสริมความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ และสนับสนุนการสร้าง นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและการแก้ไขปัญหาในรูปแบบใหม่ ๆ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย ดังกล่าวนำไปใช้ในการดำเนินการในการพัฒนาท้องถิ่น ในประเด็นดังนี้

1. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ควรส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณพร้อมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ ในการดำเนินการพัฒนาทั้งระบบไฟฟ้า น้ำประปา การปรับปรุงถนน และการพัฒนาผังเมืองเพื่อให้ครอบคลุมการให้บริการประชาชนในด้านโครงสร้างพื้นฐาน

2. ด้านส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิต ควรส่งเสริมและสนับสนุนในการดำเนินงานโครงการที่เกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกช่วงวัยตั้งแต่เด็กเล็กไปจนถึงวัยผู้สูงอายุ ในการดูแลสุขภาพกายและสุขภาพจิตของประชาชนเพื่อให้ประชาชนอยู่ดีกินดี และมีความสุขและให้ประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองเพิ่มขึ้น

3. ด้านเศรษฐกิจชุมชน ควรส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณและบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาท้องถิ่นในการให้ความรู้กับประชาชนในการพัฒนาอาชีพโดยการตั้งกลุ่มเกษตรกร หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในด้านต่าง ๆ พร้อมทั้งมีการจัดหาแหล่งทุนมาให้สนับสนุนสำหรับการเริ่มต้นในการประกอบอาชีพของประชาชน

4. ด้านการศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนทั้ง งบประมาณและบุคลากรในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์และสืบสานประเพณี และวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่น โดยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการทำงานร่วมกันในการจัดเก็บ และรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นเพื่อเป็นการส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นสืบไป

5. ด้านรักษาความสงบเรียบร้อย และป้องกันบรรเทาสาธารณภัย ควรส่งเสริมและสนับสนุน ให้บุคลากรพร้อมทั้งประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) หรือหลักสูตรอื่น ๆ ในการสร้างความรู้ความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชนและการเฝ้าระวังเหตุการณ์ต่าง ๆ ของการป้องกันและ

บรรเทาสาธารณภัยภายในชุมชน พร้อมทั้งยังได้เข้ามาช่วยในการเป็นจิตอาสาในการร่วมพัฒนาท้องถิ่น

6. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรในการจัดทำโครงการด้านการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับประชาชนทุกคนได้ตระหนักถึงการร่วมกันการขับเคลื่อนการทำงานจากทุกภาคส่วนเพื่อประโยชน์ของคนในการอนุรักษ์และวางแผนทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเองให้คงอยู่กับชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- เกศสุตา โภคานิตย์และกัฬา หนูยศ (2560). บทบาทผู้นำในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษานายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาเสี้ยว อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 5(พิเศษ), 66-76.
- โกวิทย์ พวงงาม (2543). *การปกครองท้องถิ่นไทย : หลักการและมิติใหม่ในอนาคต*. วิญญูชน.
- เทวกร แก้วเพ็ญศรี และผิน ปานขาว. (2564). บทบาทการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองขาม อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา*, 15(1), 144-158.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2555). *การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). บิซซิเนสอาร์แอนด์.
- นราศรี ไวยวนิชกุล และชูศักดิ์ อุดมศรี. (2548). *ระเบียบวิจัยธุรกิจ*. (พิมพ์ครั้งที่ 15). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2554). *หลักการวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). สุวีริยาสาส์น.
- พงศ์ศักดิ์ ศิริกาญจนรักษ์ (2553). *ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทของนายกเทศมนตรีตำบลนาบอน อำเภอนาบอน จังหวัดกาฬสินธุ์*. [การศึกษาค้นคว้าอิสระระดับปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

- พงษ์เมธิ์ ไชยศรีหา (2566). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าสู่การเมืองของสตรี ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพื้นที่ในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*, 13(4), 1-15.
- พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล (ฉบับที่ 5). (2546, 22 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 120 ตอนที่ 124ก, หน้า 16-37.
- ภาณุวัฒน์ กิตติกรวรานนท์ รัตนพิมลพลแสน และคณะ. (2566). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษา : ประเพณีบุญบั้งไฟ ตำบลดอนยาวใหญ่ อำเภอโนนแดง จังหวัดนครราชสีมา. *วารสาร Journal of Modern Learning Development*, 8(11), 325-337.
- ราเชนทร์ นพณัฐวงศกร (2561). ภาวะผู้นำในการบริหารงานปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา : องค์การบริหารส่วนตำบลแห่งหนึ่ง ในจังหวัดปทุมธานี. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 10(3), 139-156.
- รุ่งทิพา แสงหิรัญ. (2541). *บทบาทของผู้นำสตรีทางการเมืองในเขตกรุงเทพมหานคร*. [ภาคนิพนธ์ระดับปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.

แบ่งซื้อแบ่งจ้าง : ปัญหาการตีความสู่การรับผิด

Split Procurement: From Interpretative Problems to Liability

จิรัชญา กลีบสุวรรณ¹

Jiratchaya Kleebusuan

Received: September 02, 2025

Revised: September 28, 2025

Accepted: October 31, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการตีความเรื่องการแบ่งซื้อแบ่งจ้างที่นำไปสู่ความผิด พบว่า พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 และระเบียบอื่น ๆ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ ในการสร้างความโปร่งใส ป้องกันทุจริต ส่งเสริมการแข่งขันที่เป็นธรรม เพิ่มประสิทธิภาพการใช้งบประมาณของภาครัฐ สร้างกลไกควบคุมตรวจสอบการใช้จ่ายพัสดุ และทำให้การบริหารพัสดุมีมาตรฐานเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติของผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ หัวหน้าเจ้าหน้าที่พัสดุ เจ้าหน้าที่พัสดุ และผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการคณะต่าง ๆ ยังปฏิบัติไม่ถูกต้องเนื่องจากมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ไม่ดำเนินการตามขั้นตอน หลักเกณฑ์ วิธีการ เงื่อนไข และแนวทางปฏิบัติในการจัดซื้อจัดจ้าง หรือปฏิบัติหน้าที่ไปโดยประมาท ไม่ศึกษาหาความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง และรวมถึงการมีเจตนาทุจริตด้วย สำหรับการแบ่งซื้อแบ่งจ้างจัดเป็นความเสี่ยงการทุจริตที่อยู่ในขั้นตอนก่อนดำเนินการ และถือได้ว่าเป็นการแสดงเจตนาไม่ให้มีการแข่งขันที่เป็นธรรมและเอื้อประโยชน์ต่อเอกชนรายใดรายหนึ่ง ซึ่งการตีความเรื่องการแบ่งซื้อแบ่งจ้างควรตีความตามเจตนารมณ์ของกฎหมายโดยอาศัยข้อเท็จจริงแต่ละรายกรณี คำวินิจฉัยของคณะกรรมการวินิจฉัยปัญหาการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐและแนวคำพิพากษาของ

¹ สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 5 จังหวัดราชบุรี กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข; Office of Disease Prevention and Control 5, Ratchaburi Province, Department of Disease Control, Ministry of Public Health

Corresponding author, e-mail: roseapple-medicine@hotmail.com

ศาลปกครองสูงสุด ดังเช่นกรณีของการจัดซื้อชุดตรวจคัดกรองการติดเชื้อ COVID-19 ของกรมแพทย์ชนบทในปี พ.ศ. 2564 ซึ่งการลงโทษผู้กระทำผิดในกรณีเช่นนี้นี้ตามกฎหมายการจัดซื้อจัดจ้างและกฎหมายอื่นมีผลกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพ ชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของบุคคล ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุขในการที่จะดำเนินการชักจูงทำความเข้าใจในนิยามและขั้นตอนวิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่รัฐ เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล และป้องกันความรับผิดที่จะเกิดจากการปฏิบัติราชการ

คำสำคัญ: แบ่งซื้อแบ่งจ้าง, ปัญหาการตีความ, ทุจริต, การรับผิด

Abstract

This article aims to study and analyze the interpretation of split procurement, which may lead to legal liability. The findings reveal that the Government Procurement and Supplies Management Act B.E. 2560 and its related regulations play a vital role in promoting transparency, preventing corruption, fostering fair competition, enhancing the efficiency of government budget utilization, and ensuring uniform standards in public supplies management. However, it was found that some government executives, procurement managers, officers, and procurement committee members fail to perform their duties properly due to misunderstandings, noncompliance with established procedures, criteria, and conditions, negligence in seeking accurate knowledge, or even corrupt intent. Split procurement poses a corruption risk at the pre-procurement stage, reflecting an intention to hinder fair competition and provide undue advantages to certain private entities. Therefore, the interpretation of split procurement should adhere to the intent of the law, based on the facts of each case, as well as the rulings of the Government Procurement and Supplies Management Problems Decision Committee and the Supreme Administrative Court. A notable case is the 2021 procurement of SARS-CoV-2 Antigen Test Kits (ATKs) by the Rural Doctors Society, which demonstrates the legal implications affecting individual rights, liberties, and property. Based on these findings, the Ministry of Public Health should conduct training and capacity-

building programs to enhance officials' understanding of definitions, procedures, and correct practices. This will ensure the maximum benefit to the state, uphold the principles of good governance, and minimize the risk of liability arising from the performance of official duties.

Keywords: Split Procurement, Interpretative Problems, Corruption, Liability

บทนำ

การจัดทำบริการสาธารณะ (Public Services Management) เป็นกิจกรรมที่อยู่ในความรับผิดชอบและเป็นภาระหน้าที่ของภาครัฐที่จะต้องจัดทำเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนโดยรวม (Public Interest) (สมชัย นันทากิรัตน์, 2565) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ยกระดับและพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และนำไปสู่การพัฒนาประเทศ ตัวอย่างของบริการสาธารณะ ได้แก่ การรักษาความปลอดภัย การศึกษา การรักษาพยาบาล การจัดหาสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ถนน และการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (เกษม แก้วสนั่น และคณะ, 2566) เมื่อต้องมีการจัดทำบริการสาธารณะและเพื่อให้การบริการสาธารณะดำเนินไปได้ รัฐจึงจำเป็นต้องจัดหาพัสดุ สิ่งของ และบริการต่าง ๆ เพื่อใช้ในการดำเนินการตามภารกิจของหน่วยงานผ่านกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ (Government Procurement) เมื่อพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2560 เพื่อเป็นกฎหมายกลางในการวางระเบียบและหลักเกณฑ์ให้การจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐเป็นไปในแนวปฏิบัติเดียวกันทั่วประเทศ รักษาประโยชน์ของรัฐ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการตรวจสอบและกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้กระทำผิด โดยในมาตรา 8 วรรคหนึ่งได้วางหลักการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุของหน่วยงานภาครัฐไว้ว่านอกจากจะต้องก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ราชการแล้ว ยังต้องสอดคล้องกับหลักความคุ้มค่า โปร่งใส เป็นธรรม ตรวจสอบได้ มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล (พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560, 2560) ทั้งนี้ การจัดซื้อจัดจ้างพัสดุภาครัฐจะแตกต่างไปจากการจัดหาสินค้าและบริการของภาคเอกชนตรงที่กระบวนการจัดซื้อจัดจ้างพัสดุภาครัฐมีข้อผูกพันที่ต้องปฏิบัติตามวิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ระเบียบและ

หนังสือเวียนอื่น ๆ ความเห็นของคณะกรรมการวินิจฉัยปัญหาการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ (คณะกรรมการวินิจฉัย) รวมทั้งพระราชบัญญัติวินัยการเงินการคลังของรัฐ พ.ศ. 2561 มาตรา 48 ทั้งยังกำหนดให้มีการตรวจสอบการใช้อำนาจดุลพินิจ หรือความชอบด้วยกฎหมายตามกระบวนการกฎหมายปกครองได้ด้วย (สมโภช จุลประภา และคณะ, 2563)

สำหรับปัญหาการจัดซื้อจัดจ้างในภาครัฐนั้นมีวิวัฒนาการเรื่องความหลากหลาย ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับการไม่ปฏิบัติตามที่กฎหมายหรือระเบียบกำหนดไว้ ตลอดจนถึงการทุจริต และประพฤติดมิชอบอันส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำเนินการตามภารกิจของหน่วยงานและมีผลกระทบต่อเนื่องไปยังการจัดทำบริการสาธารณะทุกด้าน รวมทั้งบริการสาธารณะด้านสุขภาพที่รัฐโดยกระทรวงสาธารณสุขต้องจัดทำให้กับประชาชน เช่น การชื้อยาและเวชภัณฑ์ทางการแพทย์ การจ้างเหมาบริการตรวจด้านรังสีวินิจฉัย เป็นต้น โดยเกิดจากความไม่ชัดเจนของขั้นตอน คำนิยาม ข้อกำหนด การขาดความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องพัสดุของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ปัญหาการตีความกฎหมายหรือระเบียบที่ใช้ในการปฏิบัติซึ่งหากมีการตีความไม่เป็นไปตามหลักการที่ถูกต้องอาจก่อให้เกิดการต้องรับผิดของเจ้าหน้าที่ได้ ความล่าช้าในการดำเนินกระบวนการในขณะที่มีแผนงานกำกับ กระบวนการหรือวิธีการจัดซื้อจัดจ้างที่มีความยืดหยุ่นต่ำทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ ปัญหาเชิงเทคโนโลยีและระบบ e-GP ที่ถูกนำมาควบคุมกำกับกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างไม่เสถียร มีความปลอดภัยของข้อมูลไม่มาก ปัญหาเกี่ยวกับการทุจริตและประพฤติดมิชอบ โดยการทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้างนั้นเป็นปัญหาที่พบมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การทุจริต หมายถึง การกระทำโดยมิชอบเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์และส่งผลเสียโดยตรงต่อความโปร่งใส ความคุ้มค่า ประสิทธิภาพของงบประมาณแผ่นดิน ตลอดจนความเชื่อมั่นของนักลงทุนต่างชาติ โดยความเสี่ยงของการทุจริตเกิดขึ้นได้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุดังนี้

ตารางที่ 1 ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุ

ก่อนดำเนินการ	เริ่มดำเนินการ	ทำสัญญา	บริหารสัญญา	จำหน่ายพัสดุ
แบ่งซื้อแบ่งจ้าง	ราคาแพง	แก้ไขสัญญา	ค่าปรับ	ไม่สอบข้อเท็จจริง/ละเมิด
ล็อกสเปค	ไม่เลือกราคา		ขยายระยะเวลา	
เอื้อประโยชน์	ต่ำสุด		งดหรือลดค่าปรับ	
ไม่แข่งขันอย่างเสรี			ตรวจรับไม่ถูกต้อง	
กำหนดราคากลางสูง				

การแบ่งซื้อแบ่งจ้างเป็นวิธีการทุจริตวิธีหนึ่งในขั้นตอนก่อนดำเนินการ ซึ่งใช้เพื่อหลีกเลี่ยงการปฏิบัติตามที่ระเบียบการจัดซื้อจัดจ้างกำหนดไว้ โดยการแบ่งงานออกเป็น ส่วน ๆ เพื่อให้สามารถใช้วิธีการจัดซื้อจัดจ้างที่ง่ายกว่า หรือทำให้วงเงินในการจัดซื้อจัดจ้างแต่ละครั้งไม่สูงเกินกว่าที่กำหนดไว้ในระเบียบเพื่อหลีกเลี่ยงวิธีการจัดซื้อจัดจ้างหรืออำนาจอนุมัติที่มีขั้นตอนยุ่งยากมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามการตีความเรื่องแบ่งซื้อแบ่งจ้างยังเป็นปัญหาเรื่องความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในหลายหน่วยงานของรัฐโดยปราศจากเจตนาทุจริต ตัวอย่างเช่น บางหน่วยงานใช้วงเงินระดับหมวดของพัสดุที่มีหลายรายการรวมอยู่ด้วยกันเป็นวงเงินจัดทำคุณลักษณะเฉพาะและราคากลาง เพราะวิตกกังวลว่าจะมีความผิดเรื่องแบ่งซื้อแบ่งจ้างทำให้การดำเนินการกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างล่าช้าเนื่องจากไม่มีคู่ค้ารายใดสามารถเข้ายื่นข้อเสนอได้และมีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมายหรือระเบียบส่งผลทำให้คณะกรรมการพิจารณาผลหรือคณะกรรมการตรวจรับพัสดุกระทำผิดในอำนาจหน้าที่โดยไม่เจตนา

นิยาม

กฎหมายนิยามของคำว่า “แบ่งซื้อแบ่งจ้าง” ไว้ในระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ข้อ 20 ว่า

“การแบ่งซื้อหรือแบ่งจ้างโดยลดวงเงินที่จะซื้อหรือจ้างในครั้งเดียวกันเพื่อให้วิธีการซื้อหรือจ้างหรืออำนาจในการสั่งซื้อสั่งจ้างเปลี่ยนแปลงไป จะกระทำมิได้”

กรณีใดจะเป็นการแบ่งซื้อหรือแบ่งจ้างให้พิจารณาถึงวัตถุประสงค์ในการซื้อหรือจ้างครั้งนั้น และความคุ้มค่าของทางราชการเป็นสำคัญ” (ระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560, 2560) ประกอบหนังสือด่วนที่สุด ที่ กค (กวจ) 0405.4/2725 ลงวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2563 เรื่องข้อหาหรือการแบ่งซื้อแบ่งจ้างได้วางหลักเกณฑ์พิจารณาว่าเป็นการแบ่งซื้อแบ่งจ้างไว้ว่ามีการแบ่งวงเงินที่จะซื้อหรือจ้างในครั้งเดียวกันออกเป็น ส่วน ๆ โดยไม่มีเหตุจำเป็นทำให้

- 1) วิธีการซื้อหรือจ้างเปลี่ยนแปลงไป เช่น วงเงินที่จะซื้อหรือจ้างซึ่งจะต้องดำเนินการโดยวิธีประกาศเชิญชวนทั่วไปแล้วไปดำเนินการโดยวิธีเฉพาะเจาะจง เป็นต้น หรือ
- 2) อำนาจในการซื้อหรือจ้างเปลี่ยนแปลงไป เช่น แบ่งวงเงินที่จะซื้อหรือจ้างแล้ววิธีการซื้อหรือจ้างในแต่ละครั้งยังคงเป็นวิธีประกาศเชิญชวนทั่วไปอยู่ แต่อำนาจสั่งซื้อหรือสั่งจ้างใน

แต่ครั้งเปลี่ยนจากผู้มีอำนาจเหนือขึ้นไปชั้นหนึ่งมาเป็นหัวหน้าหน่วยงานของรัฐ เป็นต้น (โดยจะต้องพิจารณาในขณะที่เริ่มดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างมิใช่พิจารณาผลของการดำเนินการ) และ

3) คำว่า “ในครั้งเดียวกัน” ตามระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้าง และการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ข้อ 20 วรรคหนึ่งนั้น หมายถึง การจัดซื้อจัดจ้างที่สมควรจะกระทำในครั้งเดียวกัน ดังนั้นการได้รับอนุมัติจัดสรรงบประมาณในครั้งเดียวกัน หากไม่มีเหตุผลที่ทำให้หน่วยงานของรัฐไม่สามารถดำเนินการในครั้งเดียวกันได้แล้ว หน่วยงานของรัฐได้แยกดำเนินการจนมีผลทำให้วิธีการซื้อหรือจ้างเปลี่ยนแปลงไปตาม (1) หรือเพื่อให้อำนาจสั่งซื้อหรือจ้างเปลี่ยนแปลงไปตาม (2) จะถือเป็นการดำเนินการที่ไม่ชอบด้วยระเบียบฯ

ความหมายของการแบ่งซื้อแบ่งจ้างจึงเป็นกรณีที่หน่วยงานของรัฐดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างพัสดุโดยมีการแบ่งแยกสัญญา แบ่งงาน หรือใบสั่งซื้อออกเป็นส่วน ๆ เพื่อให้วงเงินรวมต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด เป็นการกระทำโดยมีเจตนาหลีกเลี่ยงกฎหมายหรือระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดซื้อจัดจ้างเพื่อให้วิธีการจัดซื้อจัดจ้างหรืออำนาจในการจัดซื้อจัดจ้างเปลี่ยนแปลงไป โดยทั้งนี้จะต้องพิจารณาข้อยกเว้นตามแนววินิจฉัยของศาลปกครองสูงสุดที่เป็นบรรทัดฐานด้วยว่ากรณีใดในการจัดซื้อจัดจ้างที่มีลักษณะงานเดียวกันแล้วไม่เป็นการแบ่งซื้อแบ่งจ้าง ซึ่งตามคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด หมายเลขแดงที่ อ.149/2549 ที่ใช้เป็นบรรทัดฐานนั้นเป็นกรณีที่ต้องการบริหารส่วนตำบลแห่งหนึ่งดำเนินการตกลงราคาจ้างซ่อมแซมถนนดินลูกรังจำนวน 19 สาย (19 โครงการ) ที่อยู่ห่างจากกันในพื้นที่รับผิดชอบโดยกำหนดวงเงินในแต่ละโครงการไม่เกิน 100,000 บาท ถึงแม้ว่าจะเป็นการดำเนินโครงการในช่วงเวลาเดียวกันและใช้วัสดุประเภทเดียวกัน แต่โดยสภาพไม่อาจรวมพิจารณาว่าจ้างเป็นโครงการเดียวกันได้ กรณีจึงไม่เป็นการแบ่งซื้อแบ่งจ้างตามนัยข้อ 20 ของระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ซึ่งแนวคำพิพากษาดังกล่าวเป็นไปในแนวทางเดียวกับคำวินิจฉัยคณะกรรมการว่าด้วยการพัสดุตามหนังสือ ที่ นร (กพ) 1002/1669 ลงวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2534 ซึ่งตอบข้อหารือที่ทำการปกครองจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งได้รับเงินอุดหนุนเป็นค่าก่อสร้างซ่อมแซมถนนจำนวน 22 สายในเขตอำเภอเขาชัยเป็นเงิน 2,300,000 บาท โดยคณะกรรมการว่าด้วยการพัสดุ (กพ.) ได้พิจารณาและให้ความเห็นว่าสำนักงานงบประมาณได้จัดสรรงบประมาณค่าซ่อมแซมถนนจำแนกเป็นแต่ละสาย ถือว่าเงินงบประมาณดังกล่าวแยกกันอย่างสิ้นเชิงจึงไม่ใช่กรณีแบ่งซื้อแบ่งจ้าง เช่นเดียวกับคำวินิจฉัยของคณะกรรมการว่าด้วยการพัสดุ (กพ.) ที่ นร (กพ) 1304/4104 ลงวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2540 ที่กรณีตอบข้อหารือผู้ว่าราชการจังหวัดพังงาเรื่องค่าก่อสร้างอาคารสถานีนามัยประจำตำบล จำนวน 8 หลัง งบประมาณหลังละ 1.8 ล้านบาท คณะกรรมการว่าด้วยการพัสดุ (กพ.) วินิจฉัยว่ากรณีก่อสร้าง

อาคารดังกล่าวจำแนกเป็นรายการ ถือว่างบประมาณค่าก่อสร้างแยกจากกันจึงไม่เป็นการแบ่งซื้อหรือแบ่งจ้าง หรือคำวินิจฉัยของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นตามหนังสือที่ มท 0808.2/20532 ลงวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2558 กรณีตอบข้อหารือผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี เรื่องได้รับจัดสรรงบประมาณเงินอุดหนุนเฉพาะกิจซึ่งมีลักษณะเป็นพัสดุ หรืองานประเภทเดียวกัน แต่ละโครงการไม่เกิน 2,000,000 บาท และงบประมาณที่ได้รับมีการกำหนดแยกเป็นรายการกรมส่งเสริมฯ จึงวินิจฉัยว่าสามารถจัดหาเป็นรายโครงการได้โดยไม่ถือเป็นการแบ่งซื้อแบ่งจ้าง

ดังนั้นโดยสรุปการแบ่งซื้อแบ่งจ้างจะต้องพิจารณาตั้งแต่เรื่องงบประมาณที่ได้รับจัดสรรมาว่าได้รับมาคราวเดียวกันหรือไม่ แยกเป็นรายการและแยกวงเงินออกจากกันได้หรือไม่ เป็นพัสดุประเภทเดียวกันหรือไม่ หน่วยงานของรัฐมีความต้องการใช้งานพัสดุนั้นพร้อมกันหรือไม่ มีเหตุผลความจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่จะแยกการซื้อการจ้างหรือไม่ การแยกซื้อแยกจ้างนั้นทำให้วิธีการซื้อหรือการจ้างหรืออำนาจในการซื้อหรือการจ้างเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ โดยหากพิจารณาแล้วไม่เข้าตามข้อพิจารณาใดเลยก็ไม่ถือเป็นการแบ่งซื้อแบ่งจ้างตามข้อ 20 ของระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 เช่น ได้รับงบประมาณโครงการปรับปรุงห้องที่มีรายการแยกเป็นงานซื้อครุภัณฑ์และงานจ้างก่อสร้างก็สามารถดำเนินการแยกซื้อแยกจ้างได้โดยไม่จำเป็นต้องรวมเพื่อดำเนินการจัดหาในคราวเดียวกัน

การตีความกฎหมาย

ตีความกฎหมาย หมายถึง การค้นหาหรืออธิบายความหมายของถ้อยคำที่ปรากฏในตัวบทกฎหมาย โดยอาศัยการใช้เหตุผลตามหลักตรรกวิทยาและสามัญสำนึกให้มีความหมายที่ชัดเจนขึ้น เพื่อที่จะนำกฎหมายนั้นไปใช้บังคับแก่กรณีที่มีปัญหาได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม (ธานินทร์ กรัยวิเชียร, 2552) ปกติแล้วจะกระทำต่อเมื่อมีข้อสงสัยในนิยามของบทบัญญัติ มิใช่ในกรณีที่ผู้ใช้กฎหมายรู้สึกว่าหากนำไปใช้บังคับแล้วก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรมกับคดี และเนื่องจากกฎหมายส่วนใหญ่บัญญัติด้วยถ้อยคำที่มีความหมายอย่างกว้างเพื่อให้มีผลบังคับเป็นการทั่วไปและไม่ต้องแก้ไขบ่อยครั้งก็อาจทำให้มีความคลุมเครือและมีข้อสงสัยว่าจะใช้บังคับแก่กรณีใดบ้าง ทั้งบางถ้อยคำอาจมีความผิดพลาดและแตกต่างจากความประสงค์ของผู้บัญญัติ การตีความกฎหมายนั้นแบ่งเป็น

1) การตีความตามตัวอักษร (Literal Interpretation) เป็นหลักการตีความกฎหมายโดยพิจารณาจากความหมายทั่วไปของคำศัพท์ หรือประโยคเท่าที่ปรากฏในตัวบทโดยไม่เพิ่มเติมหรือตัดทอน และจะไม่นำเจตนาหรือความมุ่งหมายของผู้ร่างกฎหมายมาพิจารณา ซึ่งการ

ตีความนี้อาจนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ไม่เป็นธรรมหรือขัดต่อสามัญสำนึกของวิญญูชนโดยทั่วไปได้ จึงควรใช้เมื่อถ้อยคำในกฎหมายมีความชัดเจนและไม่กำกวมเท่านั้น

2) การตีความตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย (interpretation according to the intent) เป็นหลักการตีความกฎหมายโดยพิจารณาจากความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของผู้ร่างกฎหมาย หรือจากความมุ่งหมายของกฎหมายนั้นเองว่าต้องการจะให้เกิดอะไร หรือมีผลในทางปฏิบัติอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างเหมาะสมกับเจตนารมณ์ของผู้ร่างกฎหมายและสอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคม กรณีถ้อยคำในตัวบทมีความกำกวมหรือไม่ครอบคลุม การตีความตามเจตนารมณ์จะช่วยให้เข้าใจความหมายที่แท้จริงของกฎหมาย และนำไปปรับใช้ในบางกรณีการตีความคำศัพท์ในกฎหมายอาจต้องพิจารณาถึงกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องหรือกฎหมายที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เพื่อให้ได้ความหมายที่ครอบคลุมและสอดคล้องกัน โดยการตีความตามกฎหมายแพ่งและกฎหมายที่มีโทษอาญาจะมีความแตกต่างกัน (อริยพร โพธิ์ใส, 2553) เนื่องจากกฎหมายอาญานั้นเป็นกฎหมายที่มีขึ้นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยแก่สังคม จึงกำหนดว่าการกระทำความผิดเป็นความผิดและกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้กระทำไว้ โดยบทลงโทษเหล่านั้นมักเป็นวิธีการลิดรอนสิทธิของผู้กระทำผิดเพื่อปกป้องผลประโยชน์สาธารณะ พร้อมทั้งคุ้มครองสิทธิและผลประโยชน์ของประชาชนจากการคุกคามอันไม่ชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นการตีความกฎหมายอาญาดำเนินการโดยเคร่งครัดตามตัวอักษร

สำหรับการตีความกฎหมายคำว่า “แบ่งซื้อแบ่งจ้าง” ตามระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ข้อ 20 นั้นเห็นว่าจะต้องเป็นการตีความตามข้อเท็จจริงในแต่ละกรณีโดยอาศัยคำวินิจฉัยตามฐานอำนาจในมาตรา 29(3) แห่งพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ของคณะกรรมการวินิจฉัยปัญหาการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐในการตีความและวินิจฉัยปัญหาข้อหารือเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ กฎกระทรวงหรือระเบียบที่ออกตามความในพระราชบัญญัตินี้ (พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ.2560, 2560) รวมทั้งจะต้องพิจารณาเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้นด้วย แต่อย่างไรก็ตามเมื่อบทลงโทษผู้กระทำผิดตามกฎหมายการจัดซื้อจัดจ้าง อาญา วินัย หรือความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่อันเกิดจากการฝ่าฝืนข้อห้ามเรื่องการแบ่งซื้อแบ่งจ้างนี้มีผลกระทบต่อนิติเสรีภาพ ชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของบุคคล ดังนั้นการตีความจะต้องอาศัยคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดในการพิจารณาว่าการจัดซื้อจัดจ้างนั้นมีวัตถุประสงค์เดียวกัน ในระยะเวลาเดียวกันและควรดำเนินการในคราวเดียวกันหรือไม่ ด้วยเสมอ และคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดเรื่องการแบ่งซื้อแบ่งจ้างส่วนใหญ่จะกล่าวถึง

การกระทำที่เข้าข่ายเป็นการหลีกเลี่ยงกฎหมายเกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้างโดยการแบ่งงานเพื่อให้วงเงินแต่ละส่วนมีมูลค่าน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดทำให้สามารถใช้วิธีการจัดซื้อจัดจ้างที่ไม่ต้องผ่านกระบวนการแข่งขันราคาอย่างเป็นธรรม ดังนั้นการตีความคำว่า “แบ่งซื้อแบ่งจ้าง” จะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ หาหลักฐานที่มีเหตุผลน่าเชื่อถือได้และสมเหตุสมผลมาสนับสนุนตามข้อเท็จจริงที่ใช้เป็นบรรทัดฐาน

กรอบการวิเคราะห์

ข้อเท็จจริง ในช่วงปี พ.ศ. 2564 มีการระบาดของ COVID-19 เป็นวงกว้างในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ชมรมแพทย์ชนบทจึงได้ดำเนินการจัดซื้อชุดตรวจ ATK เข้ามาช่วยปฏิบัติงานตรวจคัดกรองเชิงรุกเพื่อควบคุม Outbreak ของโรค COVID-19 จำนวน 5 ครั้ง และต่อมาในปี พ.ศ. 2568 ประธานชมรมแพทย์ชนบทถูกกล่าวหาว่ากระทำการแบ่งซื้อแบ่งจ้าง ทำให้ราชการเสียหาย

ภาพที่ 1 กรอบการวิเคราะห์

วิเคราะห์ข้อเท็จจริง

การแพร่กระจายอย่างรวดเร็วของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (SARS-CoV2) หรือ COVID-19 เริ่มต้นขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 ในนครอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ สาธารณรัฐประชาชนจีน และองค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ประกาศเป็นภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขระหว่างประเทศเมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2563 และยกระดับให้เป็นโรคระบาดทั่วโลก (Pandemic) เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2563 จนเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 ผู้อำนวยการใหญ่องค์การอนามัยโลกได้ประกาศว่าสถานการณ์ฉุกเฉินจากการระบาดของ COVID-19 ทั่วโลกได้สิ้นสุดลง ทั้งนี้ การระบาดของ COVID-19 ในประเทศไทยเริ่มตั้งแต่ 13 มกราคม พ.ศ. 2563 และนับเป็นการพบ

ผู้ป่วยรายแรกนอกสาธารณรัฐประชาชนจีน จากนั้นมีการแพร่ระบาดจนต้องประกาศเป็นโรคติดต่ออันตรายตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 เพื่อให้มีการบริหารจัดการโดยมาตรการทางกฎหมาย และมีการระดมสรรพกำลังจากทุกภาคส่วนในการควบคุมโรค COVID-19 จนสามารถควบคุมการระบาดได้ และประกาศเป็นโรคประจำถิ่นในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2565

ในช่วงเวลาดังกล่าวซึ่งเป็นสถานการณ์ฉุกเฉินทางสาธารณสุขของประเทศไทยนั้น กรมบัญชีกลางได้มีหนังสือด่วนที่สุด ที่ ค (กวจ) 0405.2/ว 115 ลงวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2563 แจ้งเวียนหัวหน้าส่วนราชการ หัวหน้ารัฐวิสาหกิจ และหัวหน้าหน่วยงานอื่นของรัฐ เพื่อให้หน่วยงานในสังกัดและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องถือปฏิบัติเรื่องการจัดซื้อจัดจ้างในช่วงสถานการณ์ระบาดของ COVID-19 เป็นกรณีพิเศษโดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 29 วรรคหนึ่งแห่งพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ที่ให้คณะกรรมการวินิจฉัยปัญหาการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐมีอำนาจหน้าที่ (4) ยกเว้นหรือผ่อนผันการไม่ปฏิบัติตามกฎกระทรวงหรือระเบียบที่ออกตามความในพระราชบัญญัติดังกล่าว (พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ.2560, 2560) ในเรื่องการจัดซื้อจัดจ้างพัสดุสำหรับการป้องกัน ควบคุม หรือรักษาโรค COVID-19 ในแต่ละครั้งทุกวงเงินให้ถือเป็นกรณีจำเป็นเร่งด่วนจึงยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติตามกฎกระทรวงที่กำหนดวงเงินการจัดซื้อจัดจ้างโดยวิธีเฉพาะเจาะจง กำหนดวงเงินการจัดซื้อจัดจ้างที่ไม่จำเป็นต้องทำข้อตกลงเป็นหนังสือแต่ให้ทำเป็นหลักฐานในการจัดซื้อจัดจ้างและกำหนดวงเงินการจัดซื้อจัดจ้างที่แต่งตั้งผู้ตรวจรับพัสดุหนึ่งคน (กฎกระทรวงกำหนดวงเงินการจัดซื้อจัดจ้างพัสดุโดยวิธีเฉพาะเจาะจง วงเงินการจัดซื้อจัดจ้างที่ไม่ทำข้อตกลงเป็นหนังสือ และวงเงินการจัดซื้อจัดจ้างในการแต่งตั้งผู้ตรวจรับพัสดุ พ.ศ. 2560, 2560) และถ้าหากมีความจำเป็นจะต้องจ่ายเงินค่าพัสดุล่วงหน้าให้แก่ผู้ขายหรือผู้รับจ้างให้ยกเว้นการปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ข้อ 89 (4) โดยให้จ่ายได้ตามเงื่อนไขที่ผู้ขาย หรือผู้รับจ้างกำหนด และยกเว้นการวางหลักประกันการรับเงินล่วงหน้าตามระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ข้อ 91 วรรคสองด้วย ทั้งนี้แนวทางปฏิบัติดังกล่าวให้ใช้ได้จนกว่าจะมีการประกาศยกเลิกสถานการณ์ฉุกเฉิน ดังนั้นจึงหมายความว่าให้ดำเนินการตามข้อ 79 วรรคสองของระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ได้สำหรับช่วงเวลาดังกล่าว

Antigen test kit (ATK) คือ ชุดตรวจคัดกรองการติดเชื้อ COVID-19 ใช้กับผู้ที่สงสัยหรือไม่แสดงอาการติดเชื้อ เป็นการทดสอบที่ใช้เวลา 15-30 นาที (สถาบันชีววิทยาศาสตร์ทางการแพทย์, 2565) อย่างไรก็ตามแม้ ATK จะมีผลบวกหรือลบสูงกว่าวิธีมาตรฐาน แต่ถูก

นำมาใช้ในช่วงการระบาดของ COVID-19 เนื่องจากมีระยะเวลาการคอยผลทดสอบไม่นาน เพื่อประกอบการพิจารณาวางแผนให้ภูมิคุ้มกันหมู่ (Herd Immunity) จำกัดการแพร่กระจายของโรค และประกอบการพิจารณาให้การรักษาที่รวดเร็วเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อน ดังนั้นเมื่อ ATK จัดเป็นพัสดุสำหรับการป้องกัน ควบคุม หรือรักษาโรค COVID-19 จึงเป็นกรณีที่ได้รับการยกเว้น หรือผ่อนผันตามหนังสือด่วนที่สุด ที่ ค (กวจ) 0405.2/ว 115 ลงวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2563 ของกรมบัญชีกลางด้วย ดังนั้นแม้การจัดซื้อ ATK จะมีวงเงินเกินกว่าห้าแสนบาทก็สามารถใช้วิธีเฉพาะเจาะจง และสามารถทำข้อตกลงในรูปแบบหลักฐานในการจัดซื้อจัดจ้างได้ ทั้งนี้ยังแต่งตั้งบุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นผู้ตรวจรับพัสดุเพียงรายเดียวก็ได้

ปัญหาที่ต้องวินิจฉัยต่อไปมีว่าสามารถคาดประมาณจำนวนผู้จะติดเชื้อ COVID-19 ในช่วงเวลาดังกล่าวเพื่อประมาณการจำนวน ATK ที่จะใช้ได้หรือไม่ ตามความรู้พื้นฐานทางระบาดวิทยาสามารถคาดประมาณจำนวนเฉลี่ยของการติดเชื้อใหม่ที่เกิดจากผู้ติดเชื้อในกลุ่มประชากรที่ไม่เคยได้รับเชื้อมาก่อนได้โดยใช้ค่า R nought หรือ R Zero (R_0) ซึ่งเป็นค่าศัพท์ทางคณิตศาสตร์ที่ใช้ในการระบุระดับความติดต่อของโรคติดเชื้อ (อาจเรียกว่าค่าการสืบพันธุ์) หมายถึง ผู้ติดเชื้อ 1 คน จะแพร่เชื้อไปได้อีกกี่คน โดยหาก R_0 มีค่ามากกว่า 1 จำนวนผู้ติดเชื้อจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และหาก R_0 มีค่าน้อยกว่า 1 การแพร่เชื้อจะมีแนวโน้มลดลง (Gunderson & Woskie, 2020) โรคนี้จะเป็นโรคประจำถิ่นและการระบาดจะถูกควบคุมไว้ได้ ทั้งนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าวมีข้อมูลจากกระทรวงสาธารณสุขระบุไว้ว่าเชื้อ SARS-CoV2 มีค่า R_0 เท่ากับ 2.27 (วันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2564) และผลการศึกษาจากต่างประเทศแบบ Meta- Analysis ในช่วงเวลาเดียวกันได้แสดงค่าเฉลี่ย R_0 ของ SARS-CoV2 ว่าอยู่ที่ 5.08 (Liu & Rocklöv, 2021) ดังนั้นในทัศนะของผู้เขียนเมื่อทางระบาดวิทยาสามารถคาดการณ์จำนวนผู้จะติดเชื้อ COVID-19 ได้ จำนวน ATK ที่จะใช้ก็สามารถประมาณการได้เช่นกันโดยอาศัยชุดข้อมูลผู้จะติดเชื้อใหม่จากการคำนวณพื้นฐานทางระบาดวิทยา ร่วมกับจำนวนประชากรรวมในพื้นที่ (กลุ่มเสี่ยง) จากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีข้อผ่อนผันให้สามารถดำเนินการเรื่องขั้นตอนจัดซื้อจัดจ้างในภายหลังได้ตามข้อ 79 วรรคสองของระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ด้วย ผู้ถูกกล่าวหาจึงสามารถดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างในคราวเดียวกันได้ทั้งหมด และกำหนดเงื่อนไขให้แบ่งส่งพัสดุเป็นรายงวดได้เช่นกัน ทั้งนี้ เมื่อรวมจำนวนเงินที่จัดซื้อ ATK ตามข้อเท็จจริงแล้วเป็นอำนาจของนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดหรือผู้ว่าราชการจังหวัด แต่ผู้ถูกกล่าวหาใช้วิธีดำเนินการจัดซื้อหลายครั้ง และเป็นการดำเนินการแบ่งวงเงินในแต่ละครั้งให้อยู่ในอำนาจการอนุมัติของผู้ดำรงตำแหน่งในระดับที่ต่ำลงมา (ผู้อำนวยการโรงพยาบาล) จึงเข้าได้กับ

นิยมของการแบ่งซื้อแบ่งจ้างตามข้อ 20 ของระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 เนื่องจากข้อยกเว้นหรือผ่อนผันในช่วงเวลาดังกล่าวให้ยกเว้นเฉพาะเรื่องของวงเงินและวิธีการจัดซื้อจัดจ้างเท่านั้นไม่ได้หมายความว่ารวมถึงอำนาจการอนุมัติซื้อจ้างแต่ประการใด และการกระทำตามข้อเท็จจริงนั้นอาจทำให้อำนาจต่อรองของหน่วยงานรัฐลดลงจนเกิดความเสียหายต่อราชการได้เช่นกัน

อย่างไรก็ตามเมื่อผู้ถูกกล่าวหาคาดหมายไม่ได้ว่าจะมีประชาชนมารับการตรวจด้วย ATK มากน้อยเพียงใด ซึ่งอาจจะเกิดจากข้อมูลที่เป็นไม่ได้อยู่ในความครอบครองของผู้ถูกกล่าวหา (ต้องนำสืบข้อเท็จจริงเพิ่มเติม) จึงได้จัดซื้อ ATK โดยประมาณการณ์ครั้งแรกเพื่อปฏิบัติการตามคำร้องขอของสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ อีกทั้งมิได้คาดหมายว่าจะต้องไปปฏิบัติหน้าที่อีกในครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 ตามคำร้องขอของกระทรวงสาธารณสุข กรณีตามข้อเท็จจริงจึงเป็น “กรณีมีความจำเป็นเร่งด่วน” และ “ไม่อาจดำเนินการตามปกติได้ทัน” จึงต้องได้ดำเนินการไปก่อนตามข้อ 79 วรรคสองของระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ประกอบหนังสือกรมบัญชีกลางส่วนที่ 3 ค (กวจ) 0405.2/ว 115 ลงวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2563 และถือว่าเป็นการกระทำเพื่อคงไว้ซึ่งสิทธิของประชาชนในการได้รับบริการสาธารณสุข และการป้องกันโรคติดต่ออันตรายจากรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 47 (COVID-19 ถูกประกาศเป็นโรคติดต่ออันตรายเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2563 และยกเลิกเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2565) และเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในหมวด 5 หน้าที่ของรัฐ มาตรา 55 ด้วยเช่นกัน ดังนั้นการดำเนินการของผู้ถูกกล่าวหาซึ่งเป็นข้าราชการสังกัดกระทรวงสาธารณสุขจึงเป็นการดำเนินการตามที่อำนาจหน้าที่ระบุไว้ อีกทั้งเมื่อพิจารณาในแง่การกำหนดราคากลางของพัสดุ ATK ในช่วงเวลาดังกล่าวไม่ปรากฏราคากลางที่จะอ้างอิงได้ ซึ่งโดยวิธีการปกติวิสัยจะต้องใช้ราคาสืบจากท้องตลาดอย่างน้อย 3 รายในการพิจารณากำหนดราคากลาง แต่ด้วยกรณีดังกล่าวเป็นเหตุการณ์ที่ไม่สามารถคาดหมายได้ ผู้ถูกกล่าวหาจึงใช้วิธีตกลงราคาซึ่งพอจะอนุมานเป็นข้อยกเว้นในเหตุจำเป็นเร่งด่วนได้เช่นกัน ดังนั้นในทัศนะของผู้เขียนจะต้องสืบสวนข้อเท็จจริงมาประกอบเพิ่มเติมอีกว่าลักษณะของการแบ่งซื้อแบ่งจ้างจัดซื้อ ATK ตามข้อเท็จจริงข้างต้นยังมีประเด็นเรื่องอำนาจอนุมัติอยู่หรือไม่ และถ้ายังคงมีอยู่ ลักษณะความรับผิดชอบของผู้ถูกกล่าวหานั้นก็เห็นว่าควรจะเป็นโทษวินัยอย่างร้ายแรงตามมาตรา 82 หรือมาตรา 83 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 เสียมากกว่าเป็นความผิดวินัยอย่างร้ายแรงตามที่ปรากฏอยู่ในข้อเท็จจริง

สำหรับความรับผิดจากการฝ่าฝืนข้อห้ามเรื่องการแบ่งซื้อแบ่งจ้าง ได้แก่

1. ความรับผิดทางวินัย สามารถเป็นได้ทั้งความผิดทางวินัยอย่างไม่ร้ายแรงในกรณีไม่ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน หรือฝ่าฝืนข้อห้ามและมีโทษตั้งแต่ภาคทัณฑ์ ตัดเงินเดือน ลดขั้นเงินเดือน หรือความผิดทางวินัยอย่างร้ายแรงในกรณีมีเจตนา หรือพฤติการณ์ทุจริต หรือเป็นเหตุให้ราชการเสียหาย โดยมีโทษปลดออกหรือไล่ออกจากราชการ ซึ่งความรับผิดส่วนนี้ปรากฏในข้อเท็จจริงเนื่องจากการตีความว่าการกระทำของผู้ถูกกล่าวหาเป็นการทุจริต

2. ความรับผิดทางอาญา หากการกระทำดังกล่าวมีเจตนาทุจริตหรือเอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใดอาจถูกดำเนินคดีในข้อหาปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 อันเป็นบทกฎหมายทั่วไป ซึ่งจะไม่นำมาปรับใช้กรณีที่มิใช่กฎหมายเฉพาะกำหนดความรับผิดไว้แล้ว โดยมาตราดังกล่าวมีองค์ประกอบคือต้องเป็นเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่กระทำการปฏิบัติหน้าที่หรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นได้รับประโยชน์ที่มิควรได้โดยมีเจตนาทุจริต ทั้งนี้ มีหลายครั้งที่ความรับผิดลักษณะดังกล่าวไปคาบเกี่ยวอำนาจของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.) หรือสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (สำนักงาน ป.ป.ท.) ทำให้มีการวินิจฉัยว่าเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญหรือพระราชบัญญัติมาตรการของฝ่ายบริหารในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต สำหรับตัวอย่างความผิด ได้แก่

1) การกระทำที่มีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา เช่น

กรณีเจ้าหน้าที่หรือผู้มีอำนาจปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือโดยทุจริต รวมทั้งผู้ใช้หรือผู้สนับสนุนด้วย

กรณีไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของคณะกรรมการวินิจฉัย หรือคณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์โดยไม่มีเหตุอันควรมีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

2) การกระทำที่มีความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.2561 เช่น

กรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศ หรือเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศ เรียก รับ หรือยอมจะรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดสำหรับตนเองหรือผู้อื่นโดยมิชอบ เพื่อกระทำการหรือไม่กระทำการอย่างใดในตำแหน่งไม่ว่าการนั้น

กรณีเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศ หรือเจ้าหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศกระทำการหรือไม่กระทำการอย่างใดในตำแหน่งโดยเห็นแก่ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดซึ่งตนได้เรียก รับ หรือยอมจะรับไว้ก่อนที่ตนได้แต่งตั้งในตำแหน่ง

กรณีเรียก รับ หรือยอมจะรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดสำหรับตนเองหรือผู้อื่น เป็นการตอบแทนในการที่จงใจเจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศหรือเจ้าหน้าที่ของ องค์การระหว่างประเทศโดยวิธีอันทุจริตหรือผิดกฎหมายหรือโดยอิทธิพลของตนให้กระทำการ หรือไม่กระทำการในหน้าที่อันเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่บุคคลใด

3. ความรับผิดทางละเมิด หากการกระทำนั้นก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐ เช่น ทำให้รัฐ ต้องจัดซื้อพัสดุในราคาที่สูงกว่าที่ควรจะเป็นผู้กระทำอาจต้องชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ทางราชการโดย อาศัยฐานอำนาจจาก

3.1) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 บัญญัติไว้ว่า “ผู้ใดจงใจหรือ ประมาท เลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัย ก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือ อย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องชดใช้ค่าสินไหม ทดแทนเพื่อการนั้น”

3.2) พระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 โดยเฉพาะ มาตรา 8 วรรคหนึ่ง มาตรา 10 วรรคหนึ่ง ซึ่งเป็นหลักที่ใช้ในการพิจารณาความรับผิดภาครัฐโดย ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่แบ่งเป็น

(1) กรณีกระทำละเมิดต่อบุคคลภายนอก เมื่อเจ้าหน้าที่กระทำการไปตาม หน้าที่แล้วเกิดความเสียหายขึ้นกับเอกชน หน่วยงานของรัฐที่เจ้าหน้าที่นั้นสังกัดอยู่จะเป็น ผู้รับผิดชอบโดยตรงในผลแห่งละเมิดนั้น แต่อาจมีการไล่เบี้ยจากเจ้าหน้าที่ได้ในภายหลัง ซึ่งเจ้าหน้าที่จะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่หน่วยงานของรัฐก็ต่อเมื่อได้กระทำไปโดย จงใจ หรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง โดยการกระทำใดจะเป็นการประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง หรือไม่ให้พิจารณาจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นว่ามีการกระทำเบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานที่วิญญูชนทั่วไป พึงกระทำหรือหากแม้ได้ใช้ความระมัดระวังเพียงเล็กน้อยก็ยังไม่เกิดความเสียหายขึ้น และต้อง พิจารณาหักส่วนของความรับผิดตามที่กฎหมายกำหนดไว้ด้วย (พระราชบัญญัติความรับผิดทาง ละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539, 2539) ถ้าหากการละเมิดนั้นไม่ได้เกิดจากการกระทำในการปฏิบัติ หน้าที่ เอกชนผู้เสียหายจะต้องฟ้องตัวเจ้าหน้าที่ผู้ทำละเมิด จะยื่นฟ้องต่อศาลหรือยื่นคำขอให้ หน่วยงานชดใช้ไม่ได้

(2) กรณีกระทำละเมิดต่อหน่วยงานของรัฐ หากเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำผิด หน้าที่จนก่อให้เกิดความเสียหายแก่หน่วยงานของรัฐนั้น ซึ่งหน่วยงานของรัฐที่เสียหายสามารถเรียก ค่าสินไหมทดแทนจากเจ้าหน้าที่ได้ แต่ถ้การละเมิดนั้นไม่ได้เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ต้องบังคับไป ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

4. ความรับผิดทางละเมิด (การใช้เงินผิดหมวด) ตัวอย่างเช่น การจัดซื้อครุภัณฑ์ด้วยวิธีตกลงราคา ซึ่งในข้อตกลงระบุว่าเป็นการจัดซื้อวัสดุโดยใช้จ่ายเงินจากงบดำเนินงาน จึงถือเป็นการเบิกจ่ายเงินผิดหมวดตามระเบียบบริหารงบประมาณ และเป็นการไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ. 2561 ถือว่าเป็นการกระทำโดยปราศจากอำนาจตามกฎหมายจึงต้องรับผิดชอบใช้จำนวนเงินที่ส่วนราชการต้องจ่ายไป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเมื่อมีการฝ่าฝืนข้อห้ามเรื่องแบ่งซื้อแบ่งจ้างแล้วนั้น ความรับผิดที่เกิดขึ้นมักจะเข้าลักษณะการกระทำเดียวผิดกฎหมายหลายฉบับโดยเฉพาะการกระทำที่มีเจตนาทุจริต ซึ่งเป็นคนละกรณีกับกรรมเดียวผิดกฎหมายหลายบท ซึ่งการรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่รัฐและผู้เกี่ยวข้องต้องอาศัยการตีความเจตนาและพฤติการณ์ตามข้อเท็จจริงเป็นรายกรณีไป

อนึ่งในส่วนของผู้บังคับบัญชาที่มีคำสั่งให้สอบสวนทางวินัยกับผู้ถูกกล่าวหาในกรณีตัวอย่างรวมทั้งผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดอาจมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 ถ้าหากกระทำการเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น หรือมีพฤติการณ์ทุจริต ตัวอย่างเช่น การโยกย้ายตำแหน่งโดยมิชอบ การข่มขู่ การเลือกปฏิบัติ การใช้อำนาจเกินขอบเขตหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือผู้อื่น ผู้เสียหายสามารถร้องทุกข์กล่าวโทษต่อผู้บังคับบัญชาที่อยู่เหนือผู้บังคับบัญชาที่มีคำสั่งดังกล่าวขึ้นไป พนักงานสอบสวนสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.) หรือสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (สำนักงาน ป.ป.ท.) เพื่อดำเนินการทางอาญา วินัยและแพ่งต่อไป

บทสรุป

การแบ่งซื้อแบ่งจ้างเป็นการทุจริตในขั้นตอนก่อนดำเนินการที่สามารถเกิดขึ้นได้เสมอโดยผู้มีอำนาจหน้าที่มักจะใช้วิธีนี้เพื่อหลีกเลี่ยงกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างที่ต้องมีการแข่งขันเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่เอกชนรายใดรายหนึ่ง โดยการตีความการแบ่งซื้อแบ่งจ้างจะต้องพิจารณาความหมาย หลักเกณฑ์ ตลอดจนข้อยกเว้นอย่างเคร่งครัด เนื่องจากความรับผิดจากการฝ่าฝืนเรื่องแบ่งซื้อแบ่งจ้างมีลักษณะที่หลากหลายทั้งตัวบทกฎหมายที่เป็นฐานอำนาจและระดับโทษ

องค์ความรู้ใหม่

ข้อค้นพบจากข้อเท็จจริงคือปัญหาความรู้ความเข้าใจเรื่องกฎหมายการบริหารราชการแผ่นดินและการตีความกฎหมาย โดยเฉพาะเมื่อเจ้าหน้าที่ต้องดำเนินการจัดทำบริการสาธารณะตามอำนาจหน้าที่และยังพบอีกว่าผู้บริหารที่ทำหน้าที่บังคับบัญชาก็ยังไม่มีความแม่นยำในการ

ตีความตัวบทกฎหมายด้วยเช่นกัน ทำให้เมื่อดำเนินการในฐานะผู้บังคับบัญชาแล้วอาจนำมาซึ่งความรับผิดชอบเอง เมื่อ “ความรู้” คือหัวใจสำคัญของการสร้างองค์กรที่ช่วยบ่มเพาะให้บุคลากรปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้องและฝึกฝนจนมีความเชี่ยวชาญในหน้าที่ของตน อีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญเช่นเดียวกันคือวิธีการที่จะทำให้องค์ความรู้ที่สั่งสมอยู่ในรูปประสบการณ์สามารถส่งต่อสู่บุคลากรรุ่นใหม่ซึ่งจะก้าวขึ้นมาเป็นกำลังสำคัญในอนาคต รวมทั้งต้องมีการจัดเก็บรักษาไว้อย่างเป็นระบบสำหรับผู้ที่ทำหน้าที่บริหารองค์กรควรเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานที่ตนรับผิดชอบ พัฒนาทักษะด้านเทคนิค ความเชี่ยวชาญ และประเมินทักษะของตนเองเพื่อค้นหาจุดที่ต้องพัฒนาอยู่เสมอ

ข้อเสนอแนะ

เป็นหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุขโดยความร่วมมือกับกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลังที่จะต้องซักซ้อมทำความเข้าใจในขั้นตอน วิธีการ และระบบบริหารพัสดุ รวมทั้งมีการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการพัสดุให้กับผู้บริหารและบุคลากรของกระทรวงสาธารณสุข เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง ตั้งแต่การประเมินความต้องการ การจัดหา การเก็บรักษา รวมถึงการจำหน่ายพัสดุเพื่อให้เจ้าหน้าที่สามารถปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้องสมดังเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 และไม่ให้ต้องรับผิดชอบจากการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

- เกษม แก้วสนั่น, เพ็ญศรี ฉิรินัง, วิพร เกตุแก้ว และสมบูรณ์ ศิริสรธริรัญ. (2566). การบริการสาธารณสุขตามหลักธรรมาภิบาล. *วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 10(5), 117-128.
- กฎกระทรวงกำหนดวงเงินการจัดซื้อจัดจ้างพัสดุโดยวิธีเฉพาะเจาะจง วงเงินการจัดซื้อจัดจ้างที่ไม่ทำข้อตกลงเป็นหนังสือ และวงเงินการจัดซื้อจัดจ้างในการแต่งตั้งผู้ตรวจรับพัสดุ พ.ศ. 2560. (2560, 23 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 134 ตอนที่ 86 ก. หน้า 20-21.
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร. (2552). *การใช้การตีความกฎหมาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- พระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560. (2560, 24 กุมภาพันธ์). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 139 ตอนที่ 24 ก. หน้า 13-54.
- พระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ.2539. (2539, 14 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 113 ตอนที่ 60 ก. หน้า 25-29.
- ระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ.2560. (2560, 23 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 134 ตอนพิเศษ 210 ง. หน้า 1-72.

- สถาบันชีววิทยาศาสตร์ทางการแพทย์. (2565). *Antigen Test Kit (ATK)*. <https://mlsi.dmsc.moph.go.th/post-view/365>
- สมโภค จุลประภา, ณัฐธัญ สว่างทอง และพลวัฒน์ ศุภภัทรเศรษฐ์. (2563). ปัญหาเกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้างโดยวิธีเฉพาะเจาะจง ตามพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560. *วารสารวิชาการสถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ*, 6(1), 667-675.
- สมชัย นันทาภรณ์. (2565). องค์ประกอบส่วนท้องถิ่นกับการจัดบริการสาธารณะอย่างมีคุณภาพ. *วารสาร มจร บาลีศึกษายุทธศาสตร์บริหาร*, 8(1), 114-127.
- อริยพร โพธิ์ใส. (2553). หลักทั่วไปในการตีความกฎหมายแพ่งอาญา. *จุลนิติ*, 7(4), 163-172.
- Gunderson, A. & Woskie, L. (2020). *Understanding Predictions: What is R-Naught?*. Harvard Global Health Institute. <https://globalhealth.harvard.edu/understanding-predictions-what-is-r-naught/>
- Liu, Y. & Rocklöv, J. (2021). *The reproductive number of the Delta variant of SARS-CoV-2 is far higher compared to the ancestral SARS-CoV-2 virus*. *Journal of Travel Medicine*, 28(7), 1-3. <https://doi.org/10.1093/jtm/taab124>